

הקמת הברית העולמית של פועלי ציון ותקנונה*

הברית העולמית של מפלגות פועלי ציון נוסדה באוגוסט 1907, בהאג. הברית קמה כארגון-הגג של מפלגות פועלי ציון בעולם, כדי לתאם פעולה ביניהן בעבודת ארץ-ישראל ובשאלות משותפות העשויות להתעורר בזיקה לעבודת ההווה, וכדי ליצגן כפדרציה עולמית בהסתדרות הציונית וכסקציה מיוחדת באינטרנציונל השני.

הברית נתפלגה לברית ימנית ולברית שמאלית באוגוסט 1920, בווינה. העילה החיצונית והמידית לפילוג היתה העמדה כלפי האינטרנציונל השלישי, אולם הקרע חל לאמיתו של דבר על רקע חילוקי דעות עקרוניים שהיו קיימים בברית מימיה הראשונים בשאלת הדגשים בעבודת הברית – עבודת ארץ-ישראל מול עבודת ההווה; העמדה כלפי ההסתדרות הציונית והשתתפות בקונגרסים ושאר ויעודים שלה; מעמדה של המפלגה הארצישראלית בתוך הברית; ושאלת מבנה הברית. מחלוקת אלה היו קשורות קשר הדוק להבדלים בתפיסות העולם הסוציאליסטיות של חברות הארגון. להחלטה המפלגת, להצטרף לאינטרנציונל השלישי, היתה זיקה ישירה לשאלות אלה, שלא כאן המקום לפרטה.

הברית קמה בסימנם של עימותים רעיוניים אלה והם אף הונצחו בתקנונה. מלחמת העולם הראשונה, מהפכת אוקטובר והצהרת בלפור רק חידדו את המחלוקות הישנות והלבישו אותן צורות אידיאולוגיות חדשות, אקטואליות.

הנה כי כן מסתבר, כי כבר ביסודות הברית טמון הרמז לכישלונה. לפיכך יש עניין מיוחד לעקוב אחר ההתלבטויות האידיאולוגיות שליוו את הקמת הברית, וללמוד את הסוגיות הבעייתיות המשוקעות בתקנון.

13 שנות קיומה של הברית מספרות איפוא את סיפורו של פילוג ידוע מראש.

* המאמר מבוסס על חלק מחיבור לשם קבלת התואר דוקטור לפילוסופיה: הברית העולמית של מפלגות פועלי ציון 1907-1920, אוניברסיטת תל-אביב, יוני 1992 (להלן: צביה בלשן, הברית העולמית). העבודה נכתבה בהדרכת פרופ' מתתיהו מינץ. המחברת נבקשת לשוב ולהודות לו בזה על הנחייתו המסירה ומעשירת הידע והמחשבה.

א. הקמת הברית העולמית

שתי סוגיות מרכזיות, שביניהן זיקה פנימית, העסיקו את הוגי רעיון הברית העולמית של פועלי ציון. האחת – פלשתינוצנטריזם. מונח זה מתייחס לשאלת מרכזיותה של ארץ-ישראל בפתרון הפועלי-ציוני של שאלת היהודים, ובגלגוליו השונים הוא מאפשר ללמוד מה חשבו פועלי ציון על קצב הפתרון של שאלה זו. עוד שאלה שמסתברת ממנו היא מקומה של המפלגה בארץ-ישראל. השאלה היא האם האינטרס המשותף לכל פועלי ציון בעולם הוא רק ארץ-ישראל – כלומר, מועד החזון קרוב – ואז משמעות התלכדותם היא רק לעשייה פוליטית בארץ-ישראל, ואת כל מעייניהם הם מקדישים לזאת. במקרה זה יש להקים מרכז בארץ, שיכוון משם את המפלגות לארצותיהן (משמעות הדבר, שפועלי ציון בארץ-ישראל ניצבים בראש המפעל). או אולי יש לפועלי ציון אינטרסים משותפים גם בגולה וגם ארץ-ישראל – כלומר, מועד החזון רחוק – ואז יש להקים מרכז באירופה, שיכוון את העשייה בגולה ובארץ-ישראל, עד אשר מוקד החיים היהודיים יעבור לארץ. במקרה כזה פועלי ציון בארץ הם סניף הכפוף לברית העולמית. בהקשר זה יש לשאול, מה כוחה של מרות הברית – האם היא יכולה לכפות רעיונות (כמו למשל הפלשתינוצנטריזם).

הסוגיה השנייה – האם הברית תהיה פדרציה רופפת של מפלגות ארציות ריבוניות, המתאחדות לצורך פעולה משותפת, ללא משמעת רעיונית נוקשה; כלומר התאגדות של מפלגות בעלות פרוגרמות שונות, עצמאיות במדיניות הפנים שלהן וכפופות להחלטות הוועידות העולמיות כמה שנוגע לענייני החוץ (דהיינו, האינטרסים המשותפים לפרולטריון היהודי בארצות השונות כמה שנוגע לארץ-ישראל ולאינטרנציונל הסוציאליסטי), או שמא יהיה זה ארגון מונוליטי, תחת מכנה משותף סוציאלי-דמוקרטי, שהמפלגה הרוסית מבטאת אותו בצורה הנאמנה, והמפלגות צריכות לנהוג על פי הנחיותיו בענייני פנים וחץ כאחד.

מכיון שהברית העולמית הצטרפה בעיקר ממפלגות פועלי ציון ברוסיה, אוסטריה, אמריקה וארץ-ישראל (אלה היו המפלגות הגדולות והקובעות), נבדוק את עמדתה של כל מפלגה בנפרד, ובתוך כל מפלגה – במידת האפשר – את עמדות מנהיגיה השונים. נקדים ונאמר, שאם מבחינת המבנה הארגוני של הברית נערכה ההתגבשות בין השנים 1906/7–1913, הרי שמבחינת הדגשים המשתנים על עבודת ארץ-ישראל והגולה נמשכה ההתפתחות הרעיונית עד הפילוג ב־1920.

נתחיל במי שהיתה ומי שראתה עצמה בתחילת הדרך כמפלגת-האם של פועלי ציון בעולם – המפלגה הרוסית, ומנהיגה האידיאי, בר ברוכוב.¹ המפתח להבנת גישתו של ברוכוב הוא דינמיקת ההגירה של הפרולטריון

1. ראה בנדון את מאמרו המקיף של מ' מינץ, "בר ברוכוב וניצני העימות על אודות הפלשתינוצנטריזם בין פועלי-ציון הרוסיים לבין פועלי-ציון בארץ ישראל", שורשים, א. תל-אביב תשל"ט (להלו: מינץ, ברוכוב וניצני העימות), עמ' 320–335.

היהודי, המובילה אותו בעקבות ההון היהודי מארץ לארץ בחיפושיו אחר הבסיס האסטרטגי התקין לניהול מלחמת המעמדות שלו. על בסיס תהליך סטיכי קווי זה מציב ברוכוב את כל המבנה הרעיוני שלו.

התעודות השייכות ל-1906-1907² מציירות תהליך נמרץ של הגירה יהודית שלא נותר לה אלא להתייבש בשערי ארץ-ישראל לאלתר. הפרולטריון וההון היהודי כבר התנסו בסתירות של דינמיקת ההגירה היהודית, והם נכונים סטיכית להיאחו בארץ מיוחדת שבה יוכלו להתערות. הארץ העונה על הקריטריונים האלה היא ארץ-ישראל. התנסות הפרולטריון היהודי במישור מלחמת המעמדות בגולה לארצותיה השונות מיידעת אותו לנחשלות הבסיס האסטרטגי שלו, והוא מיטלטל מבסיס מפגר, דרך תחנות הכרחיות שונות, אל הבסיס המתקדם, שהוא יעד הטרטוריאליזציה – כלומר ארץ-ישראל. מכיון שהמפלגה הפוליטית של הפרולטריון היא צורת ההסתגלות היעילה ביותר במישור מלחמת המעמדות (הסתגלות פלסטית),³ הרי שהמפלגה בארץ-ישראל תייצג את ההסתגלות הפוליטית הגבוהה ביותר, מפני ששם הבסיס האסטרטגי התקין לניהול המלחמה.

2. "הודעה על הוועידה של מפלגת הפועלים הסוציאלי-דמוקראטית היהודית 'פועלי-ציון' ברוסיה". פורסמה בתום המושב התיאורטי שנערך בקונסטנטינוגרד ובסימפרופול (אפריל 1906) בהמשך לוועידת היסוד בפולטובה, מרץ 1906. פורסמה ברוסית בשבועון של ציוני רוסיה כרוניקה יברייסקוי ז'יזני, 17.5.1906, עמ' 10-13; וביידיש בכיטאון פוע"צ פולין, דאס יידישע ארבייטער ווארט, וארשה, 2, 1906, עמ' 13-15. הנוסח העברי, ברוכוב, כתבים, ב, תל-אביב 1958 (להלן: ברוכוב, כתבים, ב), עמ' 399-402. "הצעת-הפרוגרמה של מפלגת הפועלים הסוציאלי-דמוקראטית היהודית פועלי-ציון ברוסיה". ההצעה עובדה על ידי ברוכוב לאחר ועידת היסוד, ובתום המושב התיאורטי. פורסמה ברוסית בירחון הציוני יברייסקאיה ז'יזני, אוקטובר 1905, עמ' 146-151, וביידיש בדאס יידישע ארבייטער ווארט, 3, יולי 1906, עמ' 12-17. הנוסח העברי: ברוכוב, כתבים, א, תל-אביב 1955 (להלן: ברוכוב, כתבים, א), עמ' 383-387. "הפלאטפורמה שלנו" – המצע העיוני שחיבר ברוכוב לאחר ועידת היסוד – נתפרסם בהמשכים ברוסית בכיטאון של פועלי ציון יברייסקאיה ראבוצ'איה כרוניקה, פולטובה, 1-3, (אפריל-יוני 1906), ובמלוט, סימפרופול, 2 (יולי 1906). הנוסח העברי: ברוכוב, כתבים, א, עמ' 193-310.

מאמרו של ברוכוב "תפקיד מעמד הפועלים בהגשמת הטרטוריאליזם" החל להתפרסם בכיטאון פוע"צ ברוסיה, דעד פראלעטארישע געדאנק, וילנה, 3 (28.2.1907), והמשיך כפארנודערסס (בא במקום הכיטאון הקודם), 1 (4.5.1907). בעברית: ברוכוב, כתבים, א, עמ' 311-337.

3. מונח שברוכוב שאל מכוונדוב. לפי בוגדנוב, כל מרכיבי הקיומיות החברתית הינם הסתגלויות של כנייה-אדם, בהתמודדותם עם מציאות החיים. קיימים שלושה טיפוסים הסתגלות: (1) הסתגלות רפלקסיבית פשוטה, ספונטנית, סטיכית. (2) הסתגלות גבוהה יותר, שהיא פחות אוטומטית ודורשת יותר מאמץ. זו תגיבה שנוצרת מתוך הרגל. (3) הסתגלות פלסטית, זו ההסתגלות הגבוהה ביותר, היא מתוככמת, איננה סטיכית ומאפיינים אותה מרכיבי ארגון, יוזמה, שיקול רעיוני ואיך-אולוגי. המפלגה, שהיא קבוצה אידיאולוגית, שייכת אם כן לטיפוס ההסתגלות הפלסטית. בחינה מפורטת של העניין ראה אצל מ' מינץ, בר ברוכוב, המעגל הראשון 1900-1906, תל-אביב 1976, עמ' 148 ואילך. ומשלו: "בר ברוכוב: רעיונותיו הראשונים ולקחיו המאוחרים", יהודים בתנועות מהפכניות, ירושלים תשמ"ג, עמ' 92-93.

בגולה קיימות מפלגות פועלים, אך ארצות הגולה הן רק תחנות הכרחיות בתהליך האחיד המוביל לארץ-ישראל ולכן הן בגדר מיגזרים בתהליך המוביל אל הקמת מפלגת פועלי ציון בארץ. משתקום מפלגה זו, היא תפתח את תהליך השחרור ההיסטורי של העם היהודי והפרולטריון שלו.

מתוך תפיסה שהתהליך הסטיכי הזה עומד לפני סיומו המידי, דהיינו שהפרולטריון וההון ניצבים כבר בתחנה ההכרחית האחרונה, נתגבשה אצל ברוכוב קונצפציה פלשתינוצנטרית – מרכז ההיגוי הפוליטי של הפרולטריון יקום בארץ-ישראל. שאר המפלגות אחראיות על תחנות שסופן להתבטל אחת אחת, כאשר מוקד החיים היהודיים יעבור לארץ, וכולן תתאחדנה בארץ-ישראל. כינתיים הן חלקים בלתי עצמאיים בכרית אחת – במפלגה אחת. המפלגה הרוסית אינה מכירה בקיומן הריכוני, הן רק שלבים בהשתלשלות היסטורית אובייקטיבית, ולמעשה הן יונקות כוחן מן המרכז הזה.

למפלגה הטריטוריאלית בארץ-ישראל היתה חשיבות נוספת במאבקה של תנועת הפועלים היהודית על הכרה מצד האינטרנציונל הסוציאליסטי, המצרף אליו אך ורק מפלגות טריטוריאליות ולא לאומיות. להלן נעמוד מקרוב על הטקסטים הרלוואנטיים: בהודעה על ועידת פולטאבה נאמר:

גל בלייעצר של מהגרים פנה לארץ ישראל בהביאו עמו את הונם או את כוח עבודתם. החל התהליך הסטיכי של העליה ההמונית היהודית לארץ ישראל, שעליו צריכה להשען הפעולה הציונית. [...] הנה קרוב היום בו הפרוגרמה שלנו תחרוג מתחום הזיכוחים העיוניים ותקרום עור ובשר של חיים [...] הוועידה החליטה נוסף על המלחמה המעמדית המהפכנית והפעולה הלאומית ברוסיה, לעסוק גם בעבודה מעשית פרולטא-רית בארץ ישראל ולאזור את כוחותיה כדי להתאחד עם חברינו בארצות אחרות בכרית עולמית סוציאלי-דימוקראטית יהודית פועלי-ציון.⁴ (ההדגשות שלי – צ"ב).

בהצעת הפרוגרמה (בסעיף המוקדש לעבודה מעשית בארץ-ישראל), נאמר:

המפלגה מארגנת את הפרולטריון היהודי בארץ ישראל והיא רואה את הקמת הברית העולמית של הפרולטריון היהודי הסוציאלי-דימוקראטי פועל כחנאי מוקדם הכרחי להנהלת עבודה פרולטרית ממשית ושיטתית בארץ ישראל. (ההדגשות שלי – צ"ב).⁵

ועוד קובעת ההצעה בסעיף הפרוגרמה הכללית:

4. ברוכוב, כתבים, ב, עמ' 401-402.
5. ברוכוב, כתבים, א, עמ' 387. הרעיון שהמפלגה הרוסית היא שצריכה לארגן את הקשר עם פועל-יילזמן את הוועידה העולמית מופיע גם במכתבי ברוכוב לאוישיקין, 1906 (18.2), 1.3, אצ"מ A24/81/2 (ראה גם מינץ, אגרות ברוכוב, תל-אביב 1989, 1906.2).

קשר ישיר ללא הפרד קיים בין המלחמה המעמדית והחינוך הפוליטי של הפרולטריון היהודי בגולה מצד אחד ובין העבודה המעשית בארץ ישראל מצד שני.⁶

כלומר, מאחורי רעיון הברית עומדת העבודה המעשית בארץ-ישראל בהדרכת המפלגה הרוסית. המפלגה שתקום בארץ לא תהיה עוד מפלגה ארצית, אלא המפלגה הרוסית, אך מכיון שהתנאי לפעילות פרולטרית תקינה בארץ הוא ברית עולמית של כל פועלי ציון הסוציאלי-דמוקרטים, הרי שהמפלגה שתקום בארץ תגלם את הנהגת הברית (המזוהה עם הפרוגרמה הרוסית). יתר על כן, מכיון שהפרוגרמה גורסת זיקה פנימית בין עבודה בגולה ובארץ-ישראל, משתמע שהברית תנהל גם את מלחמת המעמדות של הפרולטריון היהודי בגולה, לארצותיו השונות.

ועוד ב"פלטפורמה שלנו":

עוד היום או מחר וההמונים הרחבים של היהודים [...] המתכוננים לדרך ואלה הנמצאים כבר בתנועה [...] יתעורר אצלם צורך דחוף בכניסה חופשית לארץ ישראל.⁷ (ההדגשה שלי – צ"ב)

ברוכוב מתאר בהמשך את תפקידו המשחרר של הפרולטריון היהודי בארץ-ישראל וקובע, כי את העזרה המרובה והנאמנה ביותר לפרולטריון הארצישראלי יביאו הפועלים היהודים שבגולה, "המאורגנים סביב לדגל פוע"צ ומפלגת פועלי ציון תהיה אותה שעה המפלגה רבת ההשפעה, המפלגה המהפכנית המתקדמת היתידה בקרב הפרולטריון היהודי הן בארץ והן בגולה".⁸ (ההדגשה שלי – צ"ב).

במאמרו "תפקיד מעמד הפועלים בהגשמת הטריטוריאליזם" קובע ברוכוב, שהאינטרס המשותף, שלשמו יש להקים הסתדרות עולמית של הפועלים היהודים, הוא האוטונומיה הטריטוריאלית בארץ-ישראל, וכי עד כה שום מפלגה פרולטרית יהודית לא קבעה לעצמה את כל התפקידים ההיסטוריים האלה. "משום כך ולשם כך מאורגנים אנו, מפלגת הסוציאלי-דמוקראטים היהודים פועלי ציון: את הפרולטריון היהודי בגלות ובארץ-ישראל."⁹ (ההדגשה שלי – צ"ב).

נהג כי כן, ברוכוב וחבריו הגו ברית עולמית שבראשה עומדת מפלגה אחידה, מובילה, הצמודה לפרוגרמה מנוסחת ועקבית. מובן שהמפלגה הרוסית נחשבה כעולה בקנה אחד עם ההערכה הזאת, וממילא היא היתה צריכה להוביל. הם ראו איפוא במפלגה הרוסית את מפלגת-האם של פועלי ציון בגולה ואחר כך בארץ-ישראל. שאר המפלגות הן רק הסתגלויות אידיאולוגיות ברמות נחשלות שונות,

6. ברוכוב, כתבים, א, עמ' 384.

7. שם, עמ' 301.

8. שם, עמ' 293.

9. שם, עמ' 324.

ולכולן יש אסטרטגיה אחידה לפי הנוסח שמכתיבה מפלגת פועלי ציון הסוציאלי-דמוקרטית הרוסית.

המפלגה הרוסית נהגה כך גם למעשה, ולא רק להלכה. כדי ליצור את התדמית של מפלגה גדולה, רבת חברים, שמפת התפרסותה רחבה, נהגו אישיה הבכירים לדווח על מספר מוגזם של חברים. כך למשל, לקראת הקונגרס הציוני ה-8 בקיץ 1907 הם ביקשו 10,000 שקלים, מתוך הנחה שיופצו 6,000. בפועל קיבלו 5 מנדטים. מכיון שמנדט שווה 200 שקלים, הרי שמספר השוקלים היה 1,000.¹⁰ על פי הוראות התקנון הארגוני של המפלגה, ועל פי מספר משתתפי ועידת קראקוב (אוגוסט 1907), נראה כי מספר החברים היה כ-3,000.¹¹

המפלגה נקטה אמצעים שונים שיבחיירו למפלגות השונות את ככורתה ושליטתה עליהן, ועשתה להפצת רעיונותיה בדרכים שונות: ראשית, פנה הוועד המרכזי הרוסי לעמיתו בארצות-הברית כבקשת תמיכה כספית, שתאפשר את עבודת המפלגה. למעשה אין זו בקשה אלא הוראה. האמריקאים חייבים לתמוך במפלגה הרוסית, משום שעליה מוטל רוב העבודה להגשמת הציונות, ועל כן יש לעשות הכל כדי להאדירה. נוסף על כך מודיעים הרוסים לאמריקאים, כי בתיאום עם הפארבאנד הפולני הוחלט, שהוועד המרכזי הרוסי ייצור קשרים עם הוועדים המרכזיים הארציים למען כינוס קונגרס של כל מפלגות פועלי ציון בעולם. עומס עבודתם אינו מאפשר להם בינתיים לפעול בנידון, והאמריקאים מתבקשים לדווח להם עם מי מפועלי ציון בעולם הם מקיימים קשר.¹²

באוגוסט 1906 יצא יצחק בן-צבי בשליחות הוועד המרכזי הרוסי לחו"ל, להשתתף בישיבת "הלשכה הומנית של הליגה המערב-אירופית של מפסד" פוע"צ רוסייה". היוזמה להקמתה של הלשכה באה מקבוצות פועלי ציון יוצאי רוסייה במערב אירופה, שנטלו על עצמן את המשימה לממש את החלטות ועידת היסוד בפולטאבה, ליצור קשר עם פועלי ציון בארצות השונות.¹³ הלשכה הוקמה ביולי 1906.¹⁴ מרכזי יארבלום, איש פועלי ציון פולין שישב אותה עת בצרפת, צורף ללשכה מטעם הוועד המרכזי הרוסי. מקום מושבה היה בנאנסי, וטיפלו בענייניה יארבלום, בשהותו במקום, ומשה זטל, איש פועלי ציון

10. ראה דו"ח של הוועד המרכזי שמסר ורובבל, בתוך: מ' מינץ, ועידת קראקוב של מפלגת פועלי ציון ברוסיה, 1907, תל-אביב 1979, עמ' 81-82, וכן המבוא של מינץ, שם, עמ' 12.

11. שם, עמ' 41-43: 119.

12. מכתבי הוועד המרכזי הרוסי לוועד המרכזי בארה"ב, 6.5.1906, 14.10.1906, ארכיון פוע"צ ארה"ב בארכיון העבודה (להלן: אפצ"ה), תיק 6. האמריקאים קיימו קשרי מכתבים עם פוע"צ בארץ-ישראל, למשל. ראה ההתכתבות מ' 1906 בעיזבון בן-צבי, אצ"מ, A116/26/2.

13. מינץ, ברזובכ וניצני העימות, עמ' 324. המפלגה לא יכלה לפעול מיד לאחר ועידת פולטאבה, לא רק בגלל עיסוקיה הרבים במקום, אלא גם בשל היותה נתונה לרדיפות ומאסרים של מנהיגיה על ידי המשטרה הצארית.

14. ראה ידיעה על הקמתה בדער יודישער ארכייטער, 10.8.1906, עמ' 3; דער אידישער קעמפפער, 24.8.1906, עמ' 1.

נאנסי.¹⁵ הלשכה נועדה להיות ליגה עולמית של סטודנטים, שתכבוש לעניין הפועלי-ציוני (בנוסח הרוסי, כמובן) את אגודות הסטודנטים היהודים יוצאי רוסיה במערב אירופה, שטרם גמרו בדעתם מה הדרך בה ילכו: טריטוריאליזם, סיימיוזם או פועלי-ציונות. לבד מהשתתפותו בשיבה עשה בן-צבי נפשות לעניין גם בפועל. הוא ביקר במגהיים ובברן, שם ניהל ויכוחים עם הסימיסטים וגייס את הסטודנטים היהודים לאיחוד המערב-אירופי (או כפי שנקרא בלעז – הליגה).¹⁶

הישיבה באוגוסט בה השתתף בן-צבי היתה חשובה ביותר מבחינת המפלגה הרוסית, שכן בה נקבעו מטרותיה ודרכי פעולתה של הליגה, שנועדה לפעול כלשכת קשר ותעמולה בין פועלי ציון הרוסיים בעולם, תוך כפיפות מוחלטת להוראות הוועד המרכזי הרוסי.

הלשכה אמורה היתה להיות הנציג היחיד של המפלגה הרוסית בגרמניה, בשווייץ, בצרפת ובבלגיה. היה עליה לנהל עבודת ארגון, תעמולה ואיסוף כספים במערב אירופה בשם המפלגה הרוסית ולמענה. דהיינו, לארגן חברים בודדים וקבוצות קיימות תחת דגל פועלי ציון הרוסיים באמצעות פעולות תעמולה בעל-פה (שיגור מרצים) ובכתב (הפצת ספרות מפלגתית). כן הוטל עליה לאסוף כספים בקרב חברים אלה למען המפלגה-האם ולמען ההגנה העצמית. היא גם היתה צריכה להפנות סטודנטים מעוניינים מרוסיה אל קבוצות וחברים בודדים באוניברסיטאות השונות בחו"ל, איתם יוכלו ליצור קשר.¹⁷ אך בן-צבי לא נסע רק בענייני הלשכה. הוטל עליו גם ליצור קשר עם פועלי

15. מכתבי יארבלום לזועה"מ של פועל"צ ארה"ב, כנראה מראשית שנת 1907, עיובן מרמור, ייור"א, ניוירוק; מכתב משה זסל לוועד המרכזי הרוסי, 25.5.1907, שם.

16. בן-צבי, פועלי ציון בעלייה השנייה, תל-אביב 1950 (להלן: בן צבי, פועלי ציון), עמ' 19. מינץ קובע כי בן-צבי איחר את כינוס הלשכה, כי הוא נתקיים ביולי והלה יצא רק באוגוסט. מינץ, ברכוב וניצני העימות, עמ' 324. אבל למעשה היו שני כנסים של הלשכה: ב'1 ביולי – כנס היסוד, שבו לא השתתף נציג הוועד המרכזי הרוסי, ובי-באוגוסט – שקבע את מטרות הלשכה ובהשתתפות הנציג הרוסי. כך בפירוש על פי דער יודישער ארכיטעט, 27.9.1906, עמ' 3. סביר אם כן שהנציג הרוסי אינו אחר מאשר בן-צבי. אישור בעקיפין לזהותו של הנציג הרוסי נמצא במכתב שמשון מן הוועה"מ הרוסי אל מערכת דער אידישער קעמפפער, שנתפרסם בעיתון ב'17.8.1906. נאמר שם כי הנציג הרוסי לא יכול היה להגיע למועד ייסוד הליגה המערב-אירופית ביולי, אך עתה יצא לחו"ל להפיץ את תורת פועל"צ ולקשור קשרים עם החברים.

על פי דער אידישער קעמפפער, 3.8.1906, עמ' 1, נועד הכינוס באוגוסט להיערך בשווייץ. בדער יודישער ארכיטעט, לא נמסר מקומו. בן-צבי בספרו אינו מפרט, וכן לא במקומות נוספים בהם הוא מזכיר את נסיעתו זו (פנקס לחברי הגדוד העברי בעד ארץ-ישראל, עמ' 7; לגניאולוגיה שלי, עמ' 5, שמורים בארכיון בן-צבי, יד יצחק בן-צבי, ירושלים). ביקורו בברן מאשש את נכונות הידיעה, מה גם ששווייץ היתה ידועה כמושבת סטודנטים מרוסיה. ראה הספר על ההגירה הרוסית בשווייץ Senn, A.E., *The Russian Revolution in Switzerland 1914-1917*, London 1971 וכן: י' קרוק, *תחת דגלן של שלוש מהפכות*, ב, תל-אביב 1970.

17. "מיטטיילונג פון דעם פראויוזארישען ביירא דער וועסטאיראפעאישען פעראייניגונג דער י.ס.ד.א.פ. פועלי ציון רוסלאנד'ס", דער יודישען ארכיטעט, 27.9.1906, עמ' 3.

ציון אוסטריה ולהכשיר את הקרקע לאיחוד העולמי. לשם כך נפגש עם שלמה קפלנסקי בווינה ועם אריה לייב שוסהיים בקראקוב. בקראקוב אף נשא הרצאה שהציגה את עיקרי המחשבה של מפלגתו.¹⁸

לפגישה עם ראשי המפלגה נועדה חשיבות לא רק לקראת איחוד עולמי אפשרי. המפלגה האוסטרית עמדה לפני הוועידה השלישית שלה, שעיקרה – עיבוד פרוגרמה. אין ספק שבן-צבי נועד עם ההנהגה לצורך החלפת דעות בנידון והשפעה בכיוון הרצוי. לפגישה עם שוסהיים היה היבט נוסף. שוסהיים היה עורך ביטאון המפלגה דער יודישער ארכייטער. על פי הפרסומים בעיתון, כל ענייני הקשר אל הלשכה הזמנית של האיחוד המערב-אירופי התנהלו באמצעות המערכת. לא מן הנמנע, שהסדר זה הושג בעקבות הפגישה בין השניים.

המפלגה הרוסית לא הסתפקה בשיגורו של שליח מטעמה. במקביל היא לחצה גם בכתב. ב-24 באוגוסט 1906 התפרסם בדער יודישער ארכייטער מכתב מן הוועד המרכזי הרוסי, שדן באפשרות קיומה של ועידה עולמית של פועלי ציון, כשמתבררת ממנו הכוונה לגבש את ההתלקטות הזו בחסות הפרוגרמה הרוסית. וכך נאמר שם:

קודם כל יש לדון בעקרונות הפרוגרמה החשובים ביותר שלנו בוועידות ארציות ורק אחר כך יכולים להתכנס הנציגים [...] לפיכך חושבים אנו לנחץ שתכירו את הצעת הפרוגרמה שלנו שאנו שולחים לארגונים [...]

ואומנם, ב-20 בספטמבר פורסמה בעיתון הצעת הפרוגרמה הרוסית כחומר הכנה לוועידה השלישית של המפלגה האוסטרית. באותו גיליון פורסם קטע ממאמרו של ברוכוב, "המומנטים המעמדיים של השאלה הלאומית", כנראה לאותה מטרה. ובכך לא סגי. לקראת הוועידה הנ"ל נשלח לאוסטריה אלכסנדר חשין, איש הוועד המרכזי הרוסי,¹⁹ כאשר שליחותו מוגדרת במסגרת הכוונה להשפיע, שתנוסח פרוגרמה אחת אצל ההסתדרויות העולמיות של פועלי ציון – כלומר זו של הרוסים. לצורך זה הוא יצא למסע הרצאות ברחבי אוסטריה לפני הוועידה, וגם השתתף בה כמובן.²⁰

לא רק את פועלי ציון האוסטרים ביקשה המפלגה לכוון רעיונית. גם את האמריקאים. היא נהגה לשלוח להם פרסומים מפלגתיים, ואף הודיעה כי תשלח אליהם אחד מחבריה, נואם ותיאורטיקן, שיעבוד בקרבם מספר חודשים. בהזדמנות זו גם סירפה להם על שליחותו של חשין לאוסטריה ועל מטרתה, מעין רמז לצפוי להם.²¹

18. בן-צבי, "פועלי ציון", תוכן הרצאתו בקראקוב, ראה: דער יודישער ארכייטער, 1906.31.8, עמ' 3. הכתב מדגיש את העובדה, כי בן-צבי הציג את הנושא על בסיס ההשקפה המאטריאליסטית-היסטורית.

19. מכתב הוועד המרכזי הרוסי לפוע"צ בארה"ב, 14.10.1906, אפצא"ה, תיק 6.

20. ראה צביה בלשן, הברית העולמית, עמ' 44.

21. ראה לעיל הערה 19.

נציין כאן עוד עובדה שיש לה חשיבות יתר מבחינתנו, באשר ארץ-ישראל היתה ארץ היעד של פועלי ציון: יצחק בן-צבי נשלח לארץ (1907) מטעם הוועד המרכזי הרוסי, על מנת לשבת בה לצמיתות ולעבוד שם, תיאורטית ומעשית, בשם המפלגה הרוסית, ולהקים בה לשכת פועלים שתפרסם מידע על מצב שוק העבודה בארץ.²² לשכה זו איננה אלא אותו מרכז שליטה של המפלגה הרוסית, או של הברית העולמית, בהתאם לקונצפציה של ברוכוב. למרות הימצאותו בארץ נשאר בן-צבי חבר הוועד המרכזי הרוסי, ומטעמו יצא לוועידת קראקוב של פועלי ציון הרוסיים, ולקונגרס הציוני השמיני. וכדי לחדד יותר את הדברים, נזכיר כי הוועידה השנייה של פועלי ציון הארצישראלים (שבועות תרס"ז) החליטה להקים בארץ לשכה כללית של נציגי כל מפלגות פועלי ציון, שתקשר בין כל ארגוני המפלגה.²³ כלומר, מכיון שהמפלגה בארץ מנוהלת מרחוק על ידי המפלגה הרוסית, הרי שהמרכז העולמי שיקום בארץ גם הוא יהיה בשליטת המפלגה הרוסית.

*

שינוי בהשקפתו של ברוכוב כקשר לפלשתינוצנטריזם כא כבר לידי ביטוי בהצעת הפרוגרמה השנייה, שנתחברה על ידיו ונתפרסמה ביולי 1907.²⁴ לאחר ועידת פולטאבה נתחברה הצעת פרוגרמה שהיתה טעונה אישור של הוועידה השנייה. הצעה חדשה זו ביטלה את קודמתה. שכן הפלטפורמה מציינת תהליך בלתי נמנע של עקירת העם היהודי האקסטריטוריאלי מהגולה לארץ-ישראל, בשל אי יכולתו להתערות בתנאי הייצור הקיימים, אי יכולתו לחדור לשלבי ייצור ראשוניים – כלומר בשל ליקויי הבסיס האסטרטגי שלו – ותהליך זה של התדפקות על שערי ארץ-ישראל יבוא "עוד היום או מחר", ואילו בהצעה השנייה, עם שתמונת המצוקה והדינמיקה זהה, הקצב והפתרון שונים. מהניסוח החדש אפשר להסיק שהפתרון יתרחש ברבות הימים. ברוכוב טוען, שאותו חלק מן העם שכבר יעלה ויבצר בארץ-ישראל את המשק הטריטוריאלי הלאומי, יהפוך את האומה היהודית לטריטוריאלית, כאשר המיעוטים הלאומיים, ויאפשר קיום (זמני) בגולה, וכלשוננו:

עם התפשטותו והתבצרותו של המשק הטריטוריאלי הלאומי היהודי החדש בארץ ישראל ניטל מהאוכלוסיה היהודית של ארצות הגלות לאט לאט האופי של אומה אקסטריטוריאלית חסרת ישע, חסרת אונים נוכח הבידוד הלאומי והיא תתקרב ותדמה יותר ויותר אל הטיפוס של מיעוטים לאומיים רגילים. בדומה לכל המיעוטים הלאומיים, הנשענים על הרוב הלאומי של אחיהם, תינתן אף לאותו חלק של העם היהודי שישאר בגולה, האפשרות לחדור

22. מכתבי ורוכל לזועד המרכזי של ארה"ב, 14.1.1907, 17.1.1907, אפצ"א"ה, תיק 7.

23. אה"ע, עזבון בן-צבי, תיק 44.

24. נתפרסמה בפארווערטס, מס' 2, 1.7.1907. גוסה עברי: ברוכוב, כתבים, ב, עמ'

לתחומי תנאי היצור שמסביבו וכדרך של שוויון זכויות לאומי ואוטונומיה לאומית-מדינית עתיד הוא להגיע להתבוללות.²⁵

בהקשר זה ברוכוב איננו מדבר כלל על ברית במשמעות הראשונה – של היותה המפלגה-בדרך של מפלגת ארץ-ישראל, אלא על סוציאליזם-דמוקרטיה יהודית, אשר מתוך ראייה מראש של התהליכים האלה, של האפשרויות שתפתחנה לפני הפרולטריון היהודי בגולה, היא תארגן אותו בכל הארצות, כולל ארץ-ישראל (אם כי אינו מדגיש זאת), ותנהל את מאבקו בשורות הסוציאליזם-דמוקרטיה העולמית.

כלומר, הטריטוריאליזציה של חלק מהעם בארץ-ישראל תאפשר חדירה לבסיס אסטרטגי תקין בגולה וניהול מלחמת המעמדות של הפועלים היהודים בגולה, ומכיון שהמפלגה היא ההסתגלות היעילה במישור מלחמת המעמדות היהודית, הרי שעליה לארגן את הפרולטריון היהודי למאבקו במקום בו הוא שוהה. כלומר, מוקד פעולתה צריך שיהיה בינתיים בגולה.

יצוין, כי גיסוח זה של ברוכוב היה חריג, ולא נתקבל על דעת המפלגה (בוועידת קראקוב), אם כי בסדר פעולותיה נקבעה קדימות לעבודת הגולה – למען הגולה ולמען ארץ-ישראל. ועל כך עוד להלן. השאלה היא, כלום ברוכוב עצמו נסוג מן הניסוח הזה, והיא נובעת מן העובדה שברוכוב היה שותף להחלטות.

לסיכום: בשנת 1907 יש לברוכוב כמה נקודות של הערכה מחדש, ואלו הן:

1. קצב האירועים – זו נקודה המסבירה במידה רבה את התפנית שלו. קודם דיבר ברוכוב על התרחשות מידית, ואילו עתה הוא מדבר על תהליך עתיד. אין ספק שמשבר העלייה השנייה, שנודע כבר, גרם להערכה מחדש ולצורך לגשר על הפער שבין המציאות לבין התיאוריה.
2. אוטונומיה לאומית – כזו תיתכן בגולה, אך לא כשלב בתהליך הסטיכי המוביל לארץ-ישראל, כפי שטען מקודם, אלא כתוצאה מהתהליך וכשלב אחד לפני ההתבוללות.²⁶ אומנם, במקודם, הוא שולל אפשרות של קיום לאומי בגולה

25. שם, עמ' 115.

26. ההסבר לתהליך ההתבוללות נמצא בראשי פרקים של ספר בשאלה הלאומית שהכין ברוכוב לקראת כתיבת חיבור גדול על השאלה הלאומית. ראשי הפרקים נכתבו כנראה במחצית השנייה של 1907, כחלק ממפעל הסברה ספרותי של המצע האידיאולוגי של המפלגה בשאלה זו. המפעל עצמו לא יצא אל הפועל. ראה "ראשי פרקים של ספר בשאלה הלאומית", ברוכוב, כתבים, א, עמ' 338–352. ברוכוב מבחין בשני סוגים של מיעוטים לאומיים אקסטריטוריאליים: (1) רסיסי אומות טריטוריאליות שמקורם בתהליך ההגירה העולמי. קבוצה זו סופה שתיעלם בתהליך האינטגרציה הלאומית המתרחש בעידן הקפיטליזם, משום שזה האחרון פועל כגורם אינטגרטיבי: הרכו הייצור גורם לכך, שבתחומי טריטוריה מסוימת צורות התרבות של עם הרוב טמיעות את צורות התרבות של המיעוט היושב באותה טריטוריה. דהיינו, בכל טריטוריה כזו תימצא אוכלוסייה בעלת הרכב לאומי אחיד. בתוקף השתייכותם של מיעוטים אלה לאומות נותנות חסות ומבטחות חסות, הם נהנים מקיומו מעמדם המונע את דחיקתם ומאפשר טמיעתם בלאום הריכוני.

לטווח רחוק, אך קודם זה נבע מן הבידול והתחרות שהיו מקיאים החוצה את היהודים, ואילו עתה זה לא ייתכן, כי היהודים פשוט ייקלטו ויתבללו בתהליך היסטורי הכרחי.

3. לגבי הפלשתינוצנטריזם והברית - ארץ-ישראל איננה כרגע במוקד ההתרחשות, אלא הגולה, בה מצוי ריב הפרולטריון היהודי. הפרוגרמה אינה מדברת על הברית במשמעות הראשונית שלה - התלכדות שעיקרה ארץ-ישראל - אלא על התארגנות שמוקד פעילותה בגולה.

הקו החדש, בעיקר ביחס למבנה הברית ולגבי הפלשתינוצנטריזם (אם כי טרם גובשו הדברים), נסחמן בוועידה הראשונה של פועלי ציון הרוסיים בקראקוב באוגוסט 1907, ובקונפנרנציה העולמית הראשונה של הברית, שנערכה כהאג באותו חודש. קו חדש זה לא היה רק פרי של התכוננות חדשה של ברוכוב. כדי להבינו יש לראותו גם על רקע גישתם של חבריו למפלגה ושל המפלגות האוסטריות והאמריקאית (בתקופה שלאחר ניסוח הפרוגרמות שלהן) לשאלות אלה, ונתחיל בשתי האחרונות:

בניגוד לרוסים, אצל האוסטרים לא תמיד יש התייחסות ישירה לרעיונות אלה. אפילו הפרוגרמה שהציע קפלנסקי אינה כוללת סעיף הדן ברעיון האיחוד העולמי. אבל מתוך גישתם לפרוגרמה המפלגתית, למהות המפלגות הארציות ותגובתם לרוסים - ניתן להגיע למסקנות בנדון. מנהיגי המפלגה מאמינים, כי לא ייתכן מפלגה סוציאליזמוקרטיית עולמית. הם אינם מכירים ברעיון המבטל

(2) אומות אקסטרטוריאליות אבסולוטיות, שאין להן מוקד טריטוריאלי ומקורן בקבוצות אתניות קדם-קפיטליסטיות, שלא נבלעו בשל האקסטרטוריאליות אלא הלכו ונפצו כתוצאה מתהליך ההגירה שלהן. בניגוד לקבוצה הראשונה, קבוצה זו מונה אומות פסיביות מבקשות חסות ואינן נותנות חסות, כלומר אינן נהנות מההגנה שמשפיקת יכולת ההתנחלות ההדדית כטריטוריות הלאומיות, והן נחונות אך ורק לתנאי בידול ותחרות. לכן אינן יכולות להתערות ולהיטמע בסביבה המארחת. אפילו ירצו - לא יוכלו היהודים להתמזג בסביבתם. אבל ההתיישבות בארץ-ישראל מעבירה את היהודים לקבוצה הראשונה. אותו חלק מן העם היהודי שיתיישב בטריטוריה מיוחדת לו, יגרום לשינוי חיובי במצבם של הנשארים בגולה. אלה יהפכו למיעוט לאומי רגיל, כמוסבר לעיל. מכיון שהגורם העיקרי שאינו מאפשר ליהודים להיטמע הוא האקסטרטוריאליה האבסולוטית שלהם, הרי שהטריטוריאליזציה בארץ-ישראל תהפוך אותם לאומה נותנת חסות ומבקשת חסות, תמנע דחיקתם ותגרום בסופו של דבר להתמזגותם בסביבתם. וכך חלק מן העם היהודי יחיה בארץ-ישראל וחלקו ילך וייעלם בתוך אומות הגולה. בטרם התבוללות יהיה שלב של התערורות התודעה הלאומית היהודית, שתבטא במאבק לשוויון זכויות לאומי (קרר, אוטונומיה). זאת הוא מסביר בדרך דיאלקטית. המהלך האינטגרטיבי האובייקטיבי של הקפיטליזם גורם להיטמעות המיעוטים בעמי הרוב. אבל הדיכוי הלאומי של היהודים מעכב תהליך זה ומגביר אצלם את ההכרה הלאומית העצמית, ששיאה מתבטא בהשגת אוטונומיה לאומית. אבל בריוק כשם שמלחמת המעמדות תביא לביטול המעמדות, כך המאבק הלאומי יגרום לביטול האומות עצמן. יוצא מזה, שהמיסוד האוטונומיסטי הוא שלב אחד לפני הטמיעה. דיון מפורט בחיבורו של ברוכוב ראה: "ב. מינץ", "ב. ברוכוב על יחסי מדינה ותפוצה", *מחברות למחשבה סוציאליסטית*, מס' 1 (ינואר 1982), עמ' 23-32. ועוד משלו: "לבחנת תפיסתי של ברוכוב את השאלה הלאומית היהודית", שם, מס' 3 (ספטמבר 1982), עמ' 9-14.

את ריבונותן של המפלגות הארציות ביחס למפלגה הרוסית, וממילא אינם מקבלים את מושג הפלשתינוצנטריזם כמשמעות של ברוכוב. למעשה הם דוגלים בעבודת ההווה ובעבודת ארץ-ישראל בעת ובעונה אחת. מתוך תפיסתם את מהותה של כל מפלגה ארצית, נוכל להמשיך את קו מחשבתם ולהסיק, שאם בתוך המפלגה עצמה צריך לשרור חופש דעות, ולכל מפלגה ומפלגה המציע המתאים לה, על אחת כמה וכמה לא תוכל הברית להיות מפלגה מונוליטית, אלא פדרציה של מפלגות המתאחדות לצורך פעולה אחידה.

ליאו שוסהיים, עורך דער יודישער ארבייטער, הינו דוגמה המאששת את הנחתי שלעיל. בדיון על מהות המפלגה, לקראת הוועידה השלישית, קבע את קדימותה של הפרקטיקה על האחדות הרעיונית. המפלגה יכולה להצטרף מבעלי השקפות עולם שונות כל עוד דרך פעולתם אחת היא. והנה, בברכתו לוועידת קראקוב של פועלי ציון הרוסים הוא רמז על יכולתם של האוסטרים והרוסים להתאחד כברית עולמית אחת, למרות המרחק האידיאולוגי הרב המפריד ביניהם, שכן "מאחדת אותנו הטאקטיקה המשותפת ביחס לעבודה המעשית בפלשתינה. אנו החלטנו להתאחד [בתוך] עבודה זאת שכן העיקר הוא כטאקטיקה".²⁷

וכך ראה את הדברים ליאון חזנוביץ'²⁸ הפרולטריון היהודי בכל הארצות נתון לאותם חוקי כרזל של הגבלות חוקיות ובידוד כלכלי. הפועלים היהודים מהווים חלק משלם - גורל הפועלים היהודים בליטא, פולין ורוסיה קשור בגורל הפועלים היהודים באמריקה, גליציה וארץ-ישראל. רק יד ביד יוכלו להגשים את המשימות שהטילה עליהם ההיסטוריה - האמנציפציה של הפרולטריון היהודי. זאת יוכלו להגשים כאמצעות הברית, שתפקידיה:

1. תמיכה הדדית בספרות ותעמולה, על ידי ייסוד ביטאון שיעסוק בבעיה הלאומית היהודית ובתעמולה בעל-פה.

2. ייצוג הפרולטריון היהודי באינטרנציונל הסוציאליסטי. לבעיה היהודית יש אופי בין-טריטוריאלי, ולכן יש צורך בהליכה משותפת, ואין טעם שכל ארגון ארצי יהיה מיוצג בנפרד. עליהם לפעול ככני אומה אחת ולא כאזרחי ארץ מסוימת. חשוב להחדיר את השאלה היהודית לפרלמנטים, וגם בקונגרס הציוני יש להגן ביחד על האינטרסים של הפועלים-הציונים, שהם משותפים.

3. תיאום פעולה לגבי ארץ-ישראל. לחזק את הפרולטריון המצוי שם, לסייע להתפתחותו ולהסדיר את הגירת הפועלים לארץ.

אשר למבנה הברית, קובע חזנוביץ', כי אי אפשר להקים מפלגה עולמית אחידה. מחוץ למסגרות הפוליטיות של המדינות לא יכולה להתקיים מפלגה, שהרי לכזו נחוצה פרוגרמה פוליטית. מתוך הסתגלות לתנאים השונים בארצות

27. מינץ, ועידת קראקוב, עמ' 64.

28. "דער אלועולטליכער פועלי ציון צוזאמענפאהר", דער יודישער ארבייטער, 9.8.1907. חזנוביץ' (1882-1925) היה פעיל בפוע"צ ברוסיה ובגליציה. החל משנות המלחמה ממנהלי לשכת הברית באירופה. לאחר הפילוג כברית פרש. פעל מטעם "אורט" בקרפסורוס, שם נפטר.

השונות בהן הוא מנהל את מאבקו, ייסד הפרולטריון היהודי מפלגות טריטוריא-
ליות עצמאיות, וכך, גם להבא צריכים פועלי ציון בארצות השונות להישאר
אוטונומיים בענייניהם הפנימיים. אין הדבר מפריע להשפעה הדדית.
חזנוביץ' מצייר איפוא ברית שהינה פדרציה של מפלגות עצמאיות ולא מפלגה
מונוליטית. בניגוד לברוכוב, אין לפרולטריון הארצישראלי עליונות אלא
להיפך, ארץ-ישראל מופיעה רק במקום השלישי בסדר החשיבות. כבר בעצם
העצמאות הרעיונית של כל מפלגה יש ניגוד לפלשתינוצנטריזם במשמעות
המקורית של ברוכוב, וחזנוביץ' מטעים זאת יותר בהדגישו את האפוטרופוסות
של הברית על המפלגה הארצישראלית (שהרי היא מתאמת בין הפועלים
היהודים בכל הארצות, כולל ארץ-ישראל). מכאן גם לא משתמע שעליה לנהל
את העשייה מארץ-ישראל. להיפך, יש הדגשת יתר על עבודת הברית בגולה.
יתר על כן, הסדרת ההגירה פירושה, שארץ-ישראל עדיין רחוקה מלהוות מרכז
החיים היהודיים.

חיוק למפלגה האוסטרית סיפקה המפלגה האמריקאית, ובכך יצרו שתיהן
במערך העולמי של פועלי ציון בתקופה זו "גוש" כנגד הגוש הרוסי-פלשתינאי.
על פועלי ציון באמריקה עברה התפתחות בגישתם לשאלה הנדונה במחקרנו,
למן הארגון הניו-יורקי הראשון, שלא התכוון ליצור פרוגרמה חדשה עצמאית,
אלא ראה עצמו חלק משלם עולמי בהשראת פועלי ציון ברוסיה, ועד למפלגה
שעובדה מצע עצמאי, סוציאליסטי, סובלני ובלתי מוגדר, שעיקרו עבודת ארץ-
ישראל, ובנידון זה היה קרוב ברוחו למצע האוסטרי.
אשר לאיחוד העולמי נאמר שם:

אנו שואפים לאיחוד כל הפועלים היהודים מסביב לדגל פועלי-ציון.
אנו שואפים לארגן את פועלי ציון בברית עולמית אחת.²⁹

את הניסוח הלאקוני הזה יש להבין על רקע התפיסה הכוללת של המפלגה, כפי
שהיא מתומצתת במצע כולו. מכיון שהאמריקאים ראו בפועלי ציון התלקטות
של כל הגזונים הסוציאליסטיים, ובלבד שיהיו ציוניים, הרי שגם הברית
העולמית הינה התארגנות רופפת מבחינה אידיאולוגית. ואם יש לנו ספק באשר
למהותה של הברית, הרי הסעיף המוקדש לקונגרס הציוני מבהיר זאת היטב:
הברית תהיה התלכדות פדרטיבית של מפלגות ארציות, ולא מפלגה מונוליטית
בעלת מצע אחיד. כפי שנאמר שם:

אנו נכנסים להסתדרות הציונית הכללית ודורשים ממנה כי תכיר לא רק
בהסתדרויות על פי הארצות, אלא גם בהתאגדות לפי מפלגות, המתאחדות
על יסודות פדרטיביים.³⁰

לפי המצע, כל הגיון קיומה של הברית בהגשמה מעשית של הציונות, מתוך

29. ברוכוב, כתבים, א, עמ' 388.

30. שם.

דאגה לאינטרסים של הפועלים, וייצוגם באינטרנציונל כנציגה המוכרת של הפרולטריון היהודי העולמי. העשייה אסור שתהיה ככולה על ידי עיקרון סוציאליסטי דוגמטי, אלא עליה להיות שילוב של שיטות סוציאליסטיות שונות, שכולן יחד יביאו להשגת המטרה. יש לזכור, שבעת חיבור המצע האמריקאי (1905) טרם היו פועלי ציון הסוציאליזמוקרטים הרוסים קיימים כמפלגה. ה"איום" בכפייה רעיונית עוד לא היה קיים, וזה מסביר במידה רבה את הניסוח הסובלני, שאינו שוקל ביטחונות כנגד אפשרות כזו.

התפתחות נוספת עברה על המפלגה בשנה הראשונה לקיומה, שנת 1906. פעולה משותפת של פועלי ציון בכל העולם, התארגנות שיטתית ומתואמת, נראתה בעיני האמריקאים תנאי הכרחי להפיכתם של פועלי ציון לגורם מכריע בתנועת הפועלים היהודית ולהשגת האידיאל המשותף (ולמעשה, האידיאל היחיד על פי שיטתם) – ארץ־ישראל. הם לא זלזלו בעבודת הגולה, אלא ייחסו לה חשיבות מקומית בלבד, כזו שרק תיטיב את מצבם באמריקה, אך לא תוביל להגשמת האידיאל הלאומי. עבודת הגולה הכלכלית והפוליטית אינה יכולה לקרב להשגת יעדה של הציונות. זאת אפשר להשיג רק על ידי עבודה במקום, בארץ־ישראל. אולם עבודת ארץ־ישראל יכלה להיטיב במישרין את מצב היהודים בארצות הגולה.³¹ על כן החליטו לפנות בקריאה מעל דפי העיתונות אל הארגונים השונים, ובאמצעות קשרי מכתבים שייצור הוועד המרכזי עם עמיתיו, לכנס בהקדם קונגרס עולמי, שיאמץ חוכנית פעולה משותפת. כן הוחלט, שהוועד האמריקאי והאוסטרי יהיו את הוועד המארגן של הקונגרס.³² היה זה איפוא במקביל ליוזמה דומה של פועלי ציון רוסיה.

בשלב זה אומנם לא דנה המפלגה מפורשות במהותה של הברית, אך בדומה לאוסטרים נוכל להסיק זאת מהתבטאויות שונות הקשורות למהותה של המפלגה האמריקאית, וליחסה אל מפלגות פועלי ציון אחרות.

הוועידה השנייה של המפלגה בבוסטון (15–19 בדצמבר 1906) שבה ואימצה את החלטות הוועידה הראשונה בדבר חופש הדעות במפלגה, ובלבד שידבקו בפתרון הטריטוריאלי של העם היהודי בארץ־ישראל.³³ עם זאת, היא יצאה בגלוי נגד הקונצפציה הרוסית, בטענה, שתפיסה מארקסיסטית בלבד של מהלך ההיסטוריה אינה מתאימה לעם היהודי, ורק סינתזה של גורמים מאטריאליים ואידיאולוגיים תוביל לפתרון.³⁴ המפלגה טרחה גם להדגיש את הצורך בגיבוש אופיה המיוחד כמפלגה אמריקאית, שצריכה לפעול בהתאם לתנאים הסוציאלי-כלכליים והפוליטיים בארצה, ולא להשתעבד לקונצפציות זרות (והכוונה כמובן

31. "צום צווייטען קאנווענשאן", דער אידישער קעמפפער, 7.12.1906, עמ' 4.

32. ד"ח ישיבת הוועד המרכזי, 19–20 במאי 1906, "דער צוואמענפאהר פון דעם צ.ק.", שם, 1.6.1906, עמ' 1–2.

33. "צווייטע קאנווענשאן", שם, 21.12.1906, עמ' 1; "בעריכט פון צ.ק.", פארגעלעזען אויף דער צווייטער פועלי ציון קאנווענשאן אין באסטאן", שם, עמ' 1.

34. "אונזער פראגראם", שם, 14.9.1906, עמ' 1.

לפועלי ציון הס"ד ברוסיה).³⁵ זאת דרשה מעצמה ומשאר המפלגות הארציות. כך למשל, מאמר מערכת המוקדש לוועידה הקרובה של פועלי ציון באוסטריה,³⁶ מייחס לה חשיבות רבה גם מבחינת פועלי ציון בעולם כולו, שכן היא אמורה לדון בפרוגרמה. הוא מתאר את מיגוון הדעות השורר במפלגה ומסיק בתקווה, שיש בה מן הביטחון, כי החברים האוסטרים, שהם פראקטיים יותר מן התיאורטיקנים הרוסיים, יאמצו בוודאי את השם הקצר והפשוט "הסתדרות סוציאליסטית פועלי ציון" – בדומה לשם האמריקאי, ולא את השם הרוסי. יתר על כן, המאמר מצטט מתוך הסכמה את מאמרו של שוסהיים, הדוגל בחירות הדעות אך באחדות הפרקטיקה.³⁷

האמריקאים קיימו קשרים עם ארגוני פועלי ציון בארץ-ישראל עוד בטרם הוקמה שם המפלגה. כבר אז הפגיעו בהם להיות מקוריים ולא לאמץ לעצמם את הסגנון הרוסי. כהודמנויות שונות חזרו והציעו להם ללמוד את המציאות בארץ, להסתגל אליה, ובהתאם לצרכים המקומיים למצוא את הדרך בה ילכו.³⁸ האמריקאים עודדו את הארצישראלים להקים בכל ערי הארץ אגודות פועלי ציון, ולחזק את הארגון במקום, משום שבארץ-ישראל כוחה של התנועה צריך להיות אדיר יותר מאשר בכל מקום אחר. הם אף ביקשו מהם להיות בקשר תכוף עמם, ולשלוח כתבות לדער אידישער קעמפפער.³⁹

משהוקמה המפלגה בארץ הם הזדרזו להביע שביעות רצונם מכך, שהפרוגרמה והמצע מתייחסים למציאות הארצישראלית, וכי המצע כולל דברים המיוחדים אך ורק לארץ-ישראל. עוד יותר היו מרוצים, שיש בקרב המפלגה בארץ אנשים שאינם סוחבים עמם מורשת נכר (והכוונה בעיקר לרוסיה), אלא מבינים את הזמן והמקום החדש.⁴⁰ וכאשר הכריזו פועלי ציון בארץ על שביתה ביקב בראשון-לציון, גינו אותם האמריקאים על שהם מאמצים בצורה עיוורת טקטיקות הרסניות של ה"בונד", ומסכנים את התנועה כולה בארץ ובחור"ל. הם גערו בהם, שיש לבדוק קודם כל את נחיצותה ויעילותה של שביתה, ודרשו מהם להבהיר את נקודת ההשקפה שלהם, כיצד הם מבינים את התפתחות פועלי ציון בארץ ואת כיבוש הארץ.⁴¹

בצורה הנחרצת ביותר בסוגיית הברית העולמית התבטאה המפלגה בישיבת הוועד המרכזי שלה, ב־6–7 באפריל 1907. על הפרק עמד דיון בשאלת יחסיהם של האמריקאים עם פועלי ציון בחור"ל, ובשאלה כיצד תיתכן התלכדותם של פועלי ציון שונים זה מזה בברית עולמית. ההחלטה היתה חד־משמעית. המפלגה

35. "צווייטע קאנווענשאן", שם, 28.12.1906, עמ' 1.

36. "פועלי ציונים אין עסטרייך", שם, 31.8.1906, עמ' 1.

37. "דער דריטער פארטיי טאג", דער יודישער ארבייטער, 10.8.1906, עמ' 1.

38. מכתב רוזובסקי מניירורק לפוע"צ בפלשתינה, 9.10.1906: 5.4.1906, אצ"מ, A116/26/2.

39. שם, 9.10.1906.

40. מכתב רוזובסקי, 14.3.1907, שם.

41. מכתב רוזובסקי, 24.4.1907, שם.

תצטרף לברית רק אם "חברינו מחו"ל" שלא יכפו את הפרוגרמה שלהם על הברית כולה. אם אל האמריקאים יצטרפו עוד שתי ארצות, ניתן יהיה להקים את הברית, וההצבעה בוועידה העולמית תיערך לא לפי מספר החברים אלא לפי הארצות.⁴²

אין ספק שההחלטה היתה אנטי-רוסית מובהקת, והאמריקאים ידאגו לסגור את כל הפרצות האפשריות. הלשון "חברינו מחו"ל" מופנית רק כלפי המפלגה הרוסית, שהרי המפלגה האוסטרית גם היא צידדה בסובלנות רעיונית, והמפלגה הישראלית נראתה להם בשלב זה כיצירה מקומית חדשה. נראה, כי למרות שידעו על שליחותו של בן-צבי לארץ, הם לא ירדו למלוא משמעותה. על כן ההתניה שיצטרפו אליהם שתי מפלגות היתה ערובה לאיזון-שכנגד לפרוגרמה הרוסית, וחיוק לכך היתה הדרישה להצבעה לפי ארצות, ולא לפי מספר החברים, באשר המפלגה הרוסית נחשבה לגדולה מכולן.

*

הד להסתגלות החברים ברוסיה לעובדה, שאי אפשר לכפות את מרותה הרעיונית של מפלגתם הסוציאלי-דמוקרטית, ולהכרתם בתוקף קיומן הריבוני של המפלגות ארציות: והד לקצב הבלתי משיביע רצון של תהליך ההגירה הסטיכי – שהם הגורמים לשינוי הקו הרוסי – נמצא במאמרה של רחל גולדין, "לקראת הוועידה העולמית הקרובה".⁴³ לדבריה, המטרה המשותפת לפרולטריון היהודי העולמי היא התערבות מאורגנת בתהליך ההתפתחות הסטיכי של הדינמיקה היהודית, של הגשמת הטריטוריאליזם. הברית העולמית תקום קודם כל משום הצורך לווסת את ההגירה היהודית לארץ-ישראל, ומשום המטרות המשותפות שיש בנידון לפועלים היהודים בארץ-ישראל ובגולה (ולא כדי לנהל את מלחמת המעמדות בארץ-ישראל – כדברי ברזוב במקור). מעבר לזה יש לה כמובן משימות אופרטיביות של עבודת ארץ-ישראל בארץ-ישראל (ארגון הפועלים למאבקם הכלכלי) ובגולה (הכנתם לקראת ארץ-ישראל).

מלבד הזיקה המשותפת לארץ-ישראל יש לפרולטריון צרכים ספציפיים, אינטרסים נפרדים, הקושרים אותו אל כל ארץ בנפרד. בתנאים שונים, באטמוספירות סוציאלי-כלכליות שונות, מתגבשות מפלגות עם טקטיקות נבדלות. אומנם מהותית, כולן מנהלות מלחמת מעמדות, אך זו נושאת בכל מקום חותם וצבע אחר, בהתאם לתנאים. בארצות הגולה אין פרולטריון יהודי מארץ אחת יכול להכתיב טקטיקה לפרולטריון יהודי בארץ אחרת. כלומר, לא תיתכן מפלגה מונוליסית אלא פדרציה של מפלגות עצמאיות. הוועידה העולמית צריכה לנסח עקרונות כלליים בלבד, שיתאימו לפועלי ציון השונים.

יש לציין בהקשר זה, שרחל גולדין נותנת בכל זאת יתרון לנציגים הרוסים, באשר היא קובעת, שעקרון הייצוג יהיה יחסי למספר החברים בכל ארץ

42. דער אידישער קעמפער, 19.4.1907, עמ' 13.

43. "צו דער בעפארשטעהנדער אליוועלטליכער פועלי ציון קאנפערענץ", פארווערטס, גל' 3 (17.7.1907), עמ' 43-49.

(המפלגה הרוסית היתה הגדולה ביותר). ולא רק זאת, אלא שבדומה לברוכוב היא מדגישה את כפיפות המפלגה הארצישראלית לברית, באומרה: "בעומדו בראש הפרולטריון היהודי בפלשתינה צריך הארגון למלא תפקיד ראשי בדמוקרטיזציה של החברה היהודית" וכו'.⁴⁴

דבריה של גולדין מעניינים במיוחד כאשר משווים אותם להתבטאותה חודשים אחדים קודם לכן. עולה מהם, שלא כך סברה, אלא כברוכוב במקורו, שראה בברית העולמית מפלגה סוציאל-דמוקרטית מלוכדת אחת.

בפברואר 1907 פרסמה גולדין מאמר על פועלי ציון באמריקה, המתגאה בהצלחתם במקום בו נכשלו מפלגות סוציאליסטיות אחרות, וביכולתם לגייס לרעיונם את המון הפועלים היהודים בארץ בה משכיל הקפיטליזם המתוחכם להרדים את ערנותו ומהפכנותו של הפרולטריון. עם שהיא מתנאה בכיבושיהם, היא מצרה על הפרוגרמה הסוציאליסטית הלקויה שלהם, שכן רובם טרם ינקו כדבעי את הציונות הסוציאליסטית, ועדיין לא הפנימו את העקרונות המארקסיסטיים. עם זאת היא מתנחמת בכך, שכבר נמצא בתוכם גרעין בעל הכרה, שעלה על דרך האמת. זהו מיעוט סוציאל-דמוקרטי שלא נטש את המפלגה למרות שאיננו מקבל את עקרונות מצעה, משום שהוא מרגיש שיש מאחוריו גב חזק (המפלגה הרוסית), שיסייע לו להפיץ את תורת פועלי ציון הנכונה. ועוד היא מציינת, כי קרבה השעה שהפרולטריון היהודי מכל העולם יעלה על בימת ההיסטוריה בברית עולמית משולבת ומהודקת (ענגנעשלאסענע) סוציאלי-דמוקרטית פועלי-ציונית.⁴⁵

נראה איפוא, שבחודשים הראשונים של שנת 1907 גבר הלחץ הנגדי של המפלגות האוסטריות והאמריקאית לעצמאות רעיונית, כשהן מחזקות על ידי החלטות ועידותיהן: הוועידה השנייה של המפלגה האמריקאית (דצמבר 1906) שבה ואימצה את המצע שנתקבל בוועידה הראשונה, אשר קבע, כי המפלגה דוגלת בחופש דעות ומקבלת לשורותיה את כל הגוונים והזרמים הסוציאליסטיים. הוועד המרכזי היתנה, כזכור, כל הליכה לברית משותפת באי כפייה רעיונית מצד הרוסים. גם הוועידה השלישית של המפלגה האוסטרית (אוקטובר 1906) המשיכה במסורת הרבגונית הרעיונית, ומצאה לנחוץ להדגיש זאת אף בשם שאימצה.⁴⁶ נראה גם, שהפגישות של חשוין ובן-צבי עם ראשי המפלגה האוסטרית הבהירו להם חד-משמעית, כי התפיסה הרוסית לא תתקבל, וכי על המפלגה להעריך מחדש את עמדתה. הוכחה לכך משמש נוסח הטקסט שהגישו מפלגות פועלי ציון באמריקה, רוסיה ואוסטריה לאינטרנציונל במרץ 1907.

כך, למשל, במאי 1907 פרסמה מערכת דער יודישער ארבייטער קול קורא של מפלגת פועלי ציון בארץ-ישראל לכבוד ה-1 במאי. בשוליו צירפה הערה

44. שם, עמ' 46.

45. ר' גולדין, "די פועלי-ציון אין אמעריקא", דער פראלעטארישער געדאנק, מס' 3 (28.2.1907), עמ' 67-75.

46. ראה המצע האמריקאי, ברוכוב, כתבים א, עמ' 389; הדיון בוועידה השלישית של המפלגה האוסטרית - ראה עמ' 44 בחיבורי.

מטעמה, שעיקרה ביקורת על כפיפותם הרעיונית של פועלי ציון בארץ-ישראל למפלגה הרוסית. נאמר שם, כי המערכת מצאה לנכון לפרסם את הטקסט, כדי לתת לקוראים תמונה על השגותיהם והשקפת עולמם של החברים בארץ. נובע ממנו, לדבריה, כי גם תחת שמייה הכחולים והיפיים של פלשתינה אין הם יכולים להשתחרר מן התיאוריות הרוסיות. המערכת מביעה תקוותה, כי בצד תחייתו מחדש של העם היהודי בפלשתינה, יזכה לחיים חדשים גם רעיון הסוציאליזם היהודי, כשהוא משהדרר מן התיאוריות הקודמות.⁴⁷

בוועידת קראקוב (אוגוסט 1907) נדחק ברוכוב לעמדת פשרה בנושא הבסיס הרעיוני של הברית העולמית, משום התנגדות חבריו למפלגה, כשברקע מהדהדות עמדותיהן הנחרצות של המפלגות הארציות נגד כפיית אחדות רעיונית. התעקשות בנושא היתה עלולה לטרפד בהמשך את ניסיונות האיחוד. הוחלט כי על נציגי המפלגה בוועידה העולמית לפעול לייסוד הברית הסוציאליסטית העולמית של הפועלים היהודים "פועלי ציון", אך תוך כדי כך אין הם צריכים לסור מן העקרונות הפרוגרמטיים והטקטיים שנקבעו בוועידות המפלגה.⁴⁸

כלומר, הוחלט שהברית איננה מזוהה עם המפלגה הרוסית הסוציאלי-דמוקרטית, אלא הינה גוף סוציאליסטי רבגוני – למעשה, היא הידברות בין ארבע המפלגות העיקריות של פועלי ציון בעולם. והעובדה שאין לברית סמכות כפייתית על חברותיה מודגשת על ידי הסייג, שהחברים הרוסיים יקבלו את החלטותיה רק אם לא יעמדו בניגוד להחלטות מפלגתם.⁴⁹

הדימוי של הברית היה רחוק מחזונו הראשון של ברוכוב. לא עוד גוף מונוליטי נוקשה, שהחלטותיו מחייבות את חוליותיו השונות. להיפך, הסייג הרוסי הטיל סימן שאלה על האופרטיביות של הגוף המאוחד בתור הגוף המייצג את הפרולטריון היהודי העולמי. ההחלטה היתה מעין תשובה מוחצת למשאלה שהביע קפלנסקי בדברי הברכה לוועידה, שהוא לא תכבול את ציריה בקונפנרנציה העולמית העתידה, כדי שזו לא תישא אופי של "קומדיה שבה כל התפקידים חולקו מראש".⁵⁰

גם הקורקטיבה הקיצונית של ברוכוב ביחס לפלשתינוצנטריזם נדחתה, כאמור, בוועידה. הצעת הפרוגרמה שנתקבלה קבעה בפירוש בין שאר תפקידיה של הברית העולמית, שעליה לפתור את השאלה הלאומית היהודית על ידי השגת אוטונומיה טריטוריאלית בפלשתינה בדרך של מלחמת מעמדות. הפרוגרמה, שאומנם מדברת ראשית כל על תפקיד הברית לנהל את מלחמת הפרולטריון היהודי בשורות הפרולטריון הבינלאומי למען שחרור כלכלי, פוליטי ולאומי, דבקה בתיאוריית הדחיקה והבסיס האסטרטגי הלקוי. היא רואה

47. דער יידישער ארכיטער, 17.5.1907, עמ' 4.

48. מינץ, ועידת קראקוב, עמ' 165.

49. לדבר זה תהיה משמעות במיוחד כאשר יחליטו פועלי הרוסיים, בניגוד להחלטות הברית העולמית, לפרוש מהקונגרס הציוני. ועל כך בגוף התיכור.

50. מינץ, ועידת קראקוב, עמ' 51.

במאבק הזה מאבק בין הזמנים, עד להתקת מוקד החיים היהודיים לארץ־ישראל, ואינה רואה פרספקטיבת טמיעה בגולה.⁵¹ מאידך גיסא, על דרך השלילה אנו נרמזים, שאפשרות הקיום בגולה כן נתקבלה על דעת המפלגה. הפרוגרמה קובעת, שכל עוד היהדות הנפוצה בכל ארצות הגולה חסרה מרכז טריטוריאלי, אשר בו תוכל למצוא משען בתחרות הלאומית, לא יביאו שוויון הזכויות האזרחי והאוטונומיה הלאומית לידי שינוי רדיקלי במצבה. אם נגרום את המשפט על דרך החיוב, נקבל שהמרכז הטריטוריאלי היהודי בארץ־ישראל, לכשיקום, יעניק מימד חיובי לשוויון הזכויות ולאוטונומיה הלאומית בגולה, יביא לידי שינוי קיצוני בחיי היהודים שם, ויאפשר את חייהם במקום.⁵²

רחל גולדין אומנם לא השתתפה בוויכוח על המצע, אך עמדתה ידועה לנו ממאמרה הנ"ל. לדעתה, הגורם לאיחוד העולמי של הפרולטריון היהודי אינו נובע מגורם שלילי – ממצב המצוקה בגולה, הוזה בכל תפוצות היהודים ומצריך מאבק אחיד בגולה – אלא מגורם חיובי – מן התחייה הלאומית, מהצורך לעשות ביחד למען הגשמת הטריטוריאליזם בארץ־ישראל. העשייה בגולה למען הקיום במקום לא נראתה לה כתפקיד המוטל על הברית העולמית, אלא על כל מפלגה לעצמה, על פי תנאי הארץ המארכת.⁵³

המתנגד העיקרי לרעיונותיו של ברוכוב כדבר ההתבוללות, וכדבר קיומה של הברית לצורך עבודה בגולה, היה יצחק זאר (וליג אברמוביץ' רבינוביץ'), מן התיאורטיקנים של המפלגה. הפרוטוקולים מן הוועידה אינם מיטיבים עמו בנידון, אך את רעיונותיו פרש מעל דפי דער אידישער קעמפפער האמריקאי (אותו הזמן לערוך לאחר הוועידה בקראקוב).⁵⁴

זאר תקף את ברוכוב על כך שהוא מנהל מדיניות גלותית, ובעצם דוגל בסיימזם. מדיניות שכזו אין לה ולא כלום עם הציונות ואינה מצדיקה ייסודה של ברית עולמית. רק אידיאל משותף חיצוני – מדיניות ציונית – יכול לקשר בין פועלי ציון השונים בעולם. מדיניות לשיפור המצב בגולה שונה מארץ לארץ, בהתאם לתנאים המקומיים, ואינה יכולה להיות בין־טריטוריאלית. הוא פסל לחלוטין אפשרות של קיום שני מישורים של טקטיקת עשייה ציונית. צריך להחליט, לדבריו, או שהציונות הינה הסכיבה הסוציאלית של הפרולטריון היהודי, כלומר עתידו מונח רק בארץ־ישראל, או שהציונות היא תנאי לשיפור מצבו בגולה, ויש קיום נפרד לפרולטריון בגולה ובארץ־ישראל. במקרה הראשון צריך למדוד את כל המעשים לאור האידיאל הציוני, וכל עשייה בגלות צריכה להיות מכוננת אך ורק לארץ־ישראל. אך אם המקרה השני הוא התופס, הרי שיש

51. שם, עמ' 181.

52. שם, עמ' 179.

53. ראה מאמרה לעיל, הערה 43.

54. מינץ, ועידת קראקוב, עמ' 183, הניסוח לאקונוי: "זאר מתנגד עקרונית [לפסקה על] קוסמופוליטיות ומינוג הלאומים ועל טמיעת המיעוטים". זאר התנגד גם לסעיפים אחרים, ראה שם, עמ' 183–186. על הפרוטוקול הזן במצע המפלגה ועל בעיות ניסוחו ראה בהרחות מינץ, שם, עמ' 168–171.

מטרות פעולה נפרדות כאן ושם. זהו בוגדים. במקרה כזה הטריטוריאליזם אינו מטרה עצמאית באידיאולוגיה הפועלי-ציונית, אלא תנאי להתפתחות הפרולטריון בגולה. זאר דחה השערות שכאלה מכל וכל.⁵⁵ רק האידיאל הציוני, הוא גורס, מסמך את פועלי ציון לנהל מדיניות עולמית, באשר יש להם אינטרס אחד המלכד אותם לברית יהודית-סוציאליסטית כללית. מדיניותם בגולה מכוונת להגשמת הציונות, ומתמצעת בניהול תעמולה בעולם הלא-יהודי למען עניינם, למען יסייעו להם להסדיר את ההגירה לארץ-ישראל, וגם בקרב הפרולטריון היהודי – על מנת לעורר אצלו את הרגש הלאומי המודחק בקרבו, למען יתפוס מקום קדומני בתנועת השחרור היהודית.⁵⁶

זאר דחה גם את רצונו של ברוכוב "ליישר את כולם לנוסחה אחת", שכן "זו אוטופיה". אפילו במפלגה הארצית יש לחברים דעות שונות. הפלגים השונים נתונים להשפעות סביבתיות – הפילוסופיה הסוציאליסטית ברוסיה הינה המארקסיזם, באמריקה – אינה מוגדרת, ובאוסטריה – תערוכת של מארקסיזם וריאליזם. אפילו האינטרנציונל משלים עם שיטות פילוסופיות חברתיות שונות בקרבו, ודורש מתבריו להכיר רק בעקרונות יסוד אחידים. בדרך דומה צריכה ללכת הברית – לדרוש הכרה בעקרונות יסוד מקובלים על הכל, ובכל השאר לנהוג בפתיחות רעיונית.⁵⁷ "כל זמן שלא יקום לפוע"צ מארקס שלה, תמיד ישררו דעות שונות", שילח זאר חץ לכתובתו של ברוכוב וליומרותיו. ודומני כי את השורשים לטרגדיה של חיי ברוכוב – דהיינו, את הפער שנפער לימים בין הדימוי העצמי שלו לבין מה שחבריו בחו"ל חשבו עליו – עלינו לשוב ולמצוא כבר בתקופה זו.⁵⁸

בהקשרים אלו חשוב לבדוק עם אלו תפיסות הגיעה המפלגה הארצישראלית לקונפרנציית היסוד של הברית. בהצעת התוכנית שלה, שעובדה בוועידת הצירים ב'5-8 בינואר 1907, קבעה המפלגה הארצישראלית את יחסה לברית העולמית בזו הלשון:

מתוך הכרה כי המציאות היהודית בארצות הגולה מביאה לידי הגירתם של המוני הפועלים היהודיים לפלשתינה, וכי המציאות הפלשתינאית מביאה לידי התפתחות של מעמד פועלים בארץ; והואיל ואת החליף ההיסטורי הזה הבינו נכונה רק "פועלי ציון" העולמיים, יחידים בין כל מפלגות הפועלים היהודיות בגולה – מתאחדת המפלגה אתם בכל השאלות הנוגעות בעניינינו המשותפים.⁵⁹

55. "צו דער פראגע וועגען אן אלוועלטליכען אידיש-סאציאליסטישען פערבאנד", דער אידישער קעמפפער, 12.7.1907, עמ' 6-8.

56. "צו דער פראגע וועגען אן אלוועלטליכען אידיש-סאציאליסטישען פערבאנד", שם, 19.7.1907, עמ' 6-7.

57. שם, עמ' 7.

58. על דימוי העצמי ראה, למשל, מכתב ברוכוב לאשתו, 18.11.1909, כיומנה, ספר חיינו (שמור בארכיון העבודה), עמ' 279. בעברית: מינץ, אגרות ברוכוב, 1909.33.

59. "סלוצקי (עורך), פועלי ציון בארץ ישראל (1905-1919), תל-אביב 1978 (להלן: סלוצקי), עמ' 19.

כלומר העילה לאיחוד היא מרכזיותה של ארץ־ישראל באידיאולוגיה ובעשייה של פועלי ציון בעולם, וכפועל יוצא מכך – מרכזיותה של המפלגה הישראלית במערך המפלגתי העולמי. הדגש הוא על איחוד באינטרסים המשותפים, שהם כאמור הגירה לארץ והתפתחותו־ביצורו של מעמד הפועלים, שנוצר מתוקף המציאות הישראלית. משתמעת מכאן עבודה חדי־חדית של המפלגות בגולה לטובת אחותן הארצי־ישראלית. הדבר מצא את ביטויו במכתבו של כ'נגוריון, שפורסם בדער אידישער קעמפפער, אשר הפגיע במפלגות לסייע בכספים ובספרות מקצועית.⁶⁰ הדבר בא לידי ביטוי גם בעובדה, שאין בפרוגרמה כל התייחסות למאבק על זכויות לאומיות בגולה, ואפילו הסעיף בדבר השתתפות המפלגה הארצי־ישראלית בקונגרס הסוציאליסטי הבינלאומי מנמק זאת בזהות האינטרסים של הפועל היהודי בארץ־ישראל ושל הפועל הבינלאומי, ולא בשאיפה שפועלי ציון יוכרו בקונגרס כנציגי הפרולטריון היהודי העולמי.⁶¹

התהפכות שעברו על הוועד המרכזי בארץ, ופירוקו הסופי בסוף מרץ 1907,⁶² שיחקו לידי יצחק בן־צבי, שהגיע לארץ ב־30 במרץ. הוא שיקע עצמו מיד בעבודת המפלגה, ארגן מחדש את הוועד המרכזי, והשפעתו על המפלגה קיבלה ביטוי מידי בניסוחים חדשים, נאמנים לשליחות שהוטלה עליו על ידי מפלגת־האם. האירוע המפלגתי החשוב הראשון שהשתתף בו היה הוועידה השנייה של המפלגה ב־18–19 במאי 1907 (חג שבועות). שני נושאים שנידונו מעניינים מבחינתנו – הדיון באופיה של המפלגה ושאלת הברית העולמית. במהלך הדיון בתקנון הארגוני נתעורר ויכוח בדבר הצטרפותם של חברים שאינם סוציאלי־דמוקרטים. הסעיף העוסק בחוכתיו של החבר קובע, כי חבר המפלגה חייב להכיר בעקרונות היסוד של הפרוגרמה ולקבל עליו את החלטות מוסדות המפלגה. הוויכוח נסב על השאלה, האם גם חברים מחו"ל שאינם מוכנים לקבל את עקרונות היסוד הללו, יכולים להצטרף למפלגה. בן־צבי התנגד להצטרפותם של פועלי ציון מזרמים סוציאליסטיים אחרים בזכות היותם ציונים, שהרי בכך נותנים להם פתח לנהל תעמולה נגד עקרונות המפלגה. בסופו של דבר הוא ניסתה החלטה שנתקבלה ברוב גדול – אפשר להתאחד עם הסוציאליסטים, בתנאי שיהיו פדרציה נפרדת לצורך ניהול עבודה שונה. כל חברי פועלי ציון יכולים להצטרף למפלגה, והם מתחייבים שלא לנהל תעמולה נגד עקרונות המפלגה.⁶³ בכך קבע בן־צבי את אופיה הסוציאלי־דמוקרטי המוחלט של המפלגה. וכאשר הוא מדבר על "עקרונות המפלגה", הוא מתכוון למפלגה הרוסית. אישוש לכך נמצא בנאמו בוועידת קראקוב של המפלגה הרוסית באוגוסט 1907, בה

60. דער אידישער קעמפפער, 18.1.1907.

61. ראה הנוסח אצל סלוצקי, עמ' 19.

62. בוועידת הצירים התפטר ועד החמישה ונבחר ועד זוגי: שוחט ובן־גוריון. בן־גוריון פרש מהוועד בסוף חודש מרץ וגרם להתפטרותו לאחר פרשת שביתת הפועלים ביקב ראשון־לציון באותו חודש. ראה טבת, קנאת זדו, תל־אביב 1976 (להלן: טבת, קנאת דוד), א, עמ' 105, 110–115.

63. פרוטוקול הוועידה השנייה – שבועות תרס"ז, אה"ע, עיזוב בן־צבי, תיק 44, עמ' 4.

השתתף כחבר הוועד המרכזי הרוסי וכנציג הוועד המרכזי הפלשתינאי. וכך אמר:

[...] ההבדל בין הפרוגרמה למציאות הוא כה רב, ורק מרחוק, כאשר הכל נראה אבסטרקטי, ניתן בנקל למתרון. תפקידה של מפלגה חיה אינו מתמצה בקביעת פרוגרמות חדשות, תפקידה ליישם את התיאוריה בחיים, לכן אני רואה את תפקידה של פלשתינה בקונקרטיזאציה, בקורקטיבה [...] רק אז תהיה המפלגה חזקה ויהיה לה עתיד.⁶⁴

הנה כי כן, בן-צבי מכריז על כך שהמפלגה בפלשתינה היא סניף של המפלגה הרוסית, שהרי הוא קובע שאין זה מתפקידה ליצור פרוגרמה חדשה. עליה לקבל את הפרוגרמה הרוסית, אך לערוך בה קורקטיבה מסוימת, הנובעת מן המציאות הישראלית, ואשר מיועדת לשפץ ולשפר את הפרוגרמה הרוסית, להתאים אותה לארץ היעד. הדברים אינם בבחינת ביקורת על הפרוגרמה הרוסית. נהפוך הוא, הם מיועדים להועיל למפלגה בעתיד. הרי ברוכוב עצמו טען, כי עבודת ההווה ותוכנית העתיד (שהיא למעשה העבודה בארץ-ישראל) אינם שני שטחי פעולה נפרדים, אלא שני קווים הנמצאים על פני אותו שטח וביניהם עובר תהליך הסטיכי האחד של דינמיקת ההגירה היהודית.⁶⁵ הוא ראה בחזונו תהליך השתלשלות אובייקטיבי, שבמהלכו המפלגה הרוסית גורפת אחריה בדרך לארץ-ישראל את שאר המפלגות הארציות, ובסופו הן כולן מתמזגות בה למפלגה ארצישראלית סוציאלי-דמוקרטית החולשת על ההגירה הסטיכית לארץ-ישראל. על כן בן-צבי בא להקדים רפואה, ועל סמך ניסיונה של המפלגה בארץ באשר למרכיבי ההסתגלות של הפועלים היהודים בארץ וסיכוייה, הוא מציע "הצעת יעול" לקראת הניסוח הסופי של הפרוגרמה הרוסית, שיהפוך אותה למתאימה ביותר לדברים בה.⁶⁶

על סדר יומה של הוועידה הארצישראלית עמדה שאלת השתתפות המפלגה בוועידה העולמית של פועלי ציון. את הדיון בנושא פתח בן-צבי. הוא טען כי המפלגה צריכה להתאחד בברית פועלי ציון עולמית, כדי להופיע בשמה בקונגרס הציוני. להשתתפותה של המפלגה בוועידה העולמית יש משקל מיוחד, שהרי היא במרכז התעניינותן של המפלגות ברוסיה, באוסטריה ובארצות-הברית. בוועידה עליהן להידבר ביניהן בנושא הקמת משרד בארץ, שיספק

64. מינץ, ועידת קראקוב, עמ' 141.

65. "הפלאטפורמה שלנו", ברוכוב, כתבים, א, עמ' 308.

66. בן-צבי תלה את סיכויי התערות של היהודים בארץ בתועלת שאוכלוסיית הארץ תוכל להפיק מהם, ובהסתגלותם של היהודים לניציל זה. ראה מאמרו "די אידישע אימיאנדערונגען", פירסם בהמשכים בדער פראלעטארישער געדאנק, 17.1.1907, עמ' 20-39; 31.1.1907, עמ' 32-43; פארנויערסט, 17.7.1907, עמ' 1-11. הפרק האחרון, שנגנו בזמנו, פירסם בלוויית מבוא על ידי מתתיהו מינץ: "פרק'הסיום הגנוז של חיבור יצחק בן-צבי על 'עדידות היהודים'", קתדרה, 13 (תשרי תש"ם), עמ' 131-141. ראה גם המבוא של מינץ לנאום של בן-צבי בוועידת קראקוב, מינץ, ועידת קראקוב, עמ' 141-145.

אינפורמציה הדדית בין הגולה לארץ, וישתתפו בו נציגי כל המפלגות, ובנושא הקמת קרן לתקירת המצב בארץ-ישראל. נושא נוסף שעליהן לדון בו הוא השתתפות בקונגרס הסוציאליסטי הבינלאומי. המפלגה החליטה להציע לוועידה העולמית להקים בארץ משרד כללי של נציגים מכל מפלגות פועלי ציון, שיקשר בין כל ארגוני פועלי ציון בעולם. תפקידיו: אינפורמציה, הקמת מוסדות תרבות לפועלים בארץ וייסוד ביטאון כללי. לצורך ביצוען של מטלות אלה יש ליסד קרנות ארצישראליות.⁶⁷

מכלול ההחלטות בשני נושאי הדיון שהוצגו לעיל מוכיח, בין היתר, כי בן-צבי אכן נשלח ללמד את בני הארץ פרק בהלכות המפלגה הרוסית. בן-צבי לא ידע עוד על הרוויזיה הרעיונית שעוברת על ברוכוב, וההחלטות בנושא הברית משקפות נאמנה את תפיסתו הראשונה. הצטרפות לברית היא לצורך הופעה כגוש אחד פרולטרי בקונגרס, או כפי שמנסחת זאת הפרוגרמה הרוסית – הברית העולמית היא תנאי לעבודה פרולטרית שיטתית בארץ-ישראל, ואת העבודה הזאת מוכרחים לעשות בתיאום עם פעולות הציונות הבורגנית. הקמת המשרד המשותף לפועלי ציון העולמיים היא בהחלט גילומו של הרעיון של ברוכוב, שהברית העולמית הסוציאליזמוקרטיית תחלוש על תהליך ההגירה הסטיכית מבסיסה בארץ. ובאשר לאינטרנציונל הסוציאליסטי, לא עוד אינטרס נפרד של פועלי ארץ-ישראל. זהו אינטרס של פועלי ציון בכל העולם. על כן האיחוד העולמי נועד גם לצורך זה. ייחודה של המפלגה בארץ-ישראל – או כחזונו של ברוכוב, הברית העולמית שתהפוך למפלגה בארץ-ישראל – בהיותה מפלגה טריטוריאלית שתאפשר הצטרפות לארגון זה, שהקריטריונים שלו הינם טריטוריאליים.⁶⁸

תוכניתה של ההסתדרות הציונית לערוך את הקונגרס השמיני בקיץ 1907 דרבנה את מפלגות פועלי ציון לעשות למען ייסודה של הברית העולמית. מוסכם היה על כולן, שנחוצה הופעה מתואמת ומלוכדת של הפרולטריון הציוני בקונגרסים. על כן הוחלט לערוך את הוועידה נמסרו לוועד הפועל של פועלי ציון לקונגרס. זימונה וארגונה של הוועידה נמסרו לוועד הפועל של פועלי ציון אוסטריה, אך טיפולו בעניין נדחה בשל מעורבות המפלגה במערכת הבחירות לרייכסראט.⁶⁹ על הלשכה הזמנית בחו"ל (הליגה) ועל הוועד המרכזי האוסטרי הוטל לרכז את הצעות המפלגות לסדר היום, ולעבד מתוכן תוכנית אחידה.⁷⁰ המפלגה האוסטרית, שקיבלה לידיה את כל ההצעות, פרסמה אותן בביטאונה. המצע של המפלגה הרוסית כלל נושאי דיון תיאורטיים בצד נושאים מעשיים. ההצעה פורסמה כלשונה, למעט שינוי משמעותי אחד. הרוסים כללו סעיף בדבר

67. פרזטוקול הוועידה השנייה לעיל, הערה 63, עמ' 10.

68. "הפלאטפורמה שלנו", ברוכוב, כתבים, א, עמ' 293.

69. דער יודישער ארבייטער, 24.5.1907. על מעורבותה של המפלגה במערכת הבחירות בחודשים ינואר-מאי, ראה ש' אונגר. פועלי ציון בקיסרות האוסטרית 1904-1914, חיבור לשם קבלת תואר דוקטור, אוניברסיטת תל-אביב 1985 (להלן: אונגר), עמ' 175 ואילך.

"מדיניותנו הלאומית בגולה"⁷¹ ואילו בעיתון הוא פורסם, ללא כל הסבר, כ"תביעותינו הלאומיות בגולה"⁷² הלשון שנקטו האוסטרים באה להדגיש בפני הרוסים כי הברית איננה גוף עולמי מחייב. לברית אין מדיניות אחת, שהיא יכולה לכפות על המפלגות הבודדות, ואין היא אלא התייעצות של מפלגות ריבוניות לגבי עניינים משותפים. גם את הנושאים התיאורטיים לא יכלו האוסטרים לאשר. הרוסים הציעו לדון במומנט הלאומי והמעמדי בפרוגרמה, ובשאלת עבודת ההגשמה בפלשתינה מנקודת הראות של הציונות הפרולטרית. ועמדנו כבר לעיל על נקודת השקפתם השונה של האוסטרים ושל האמריקאים בגדון.

את התגובה והביקורת על ההצעה הרוסית הביאו האוסטרים בעקיפין, עם פרסום ההצעה האמריקאית. כאן הירשו לעצמם להסביר לאמריקאים את "הטעויות" שלהם. הסעיפים השנויים במחלוקת היו גם כאן העבודה הריאלית בארץ-ישראל והמדיניות הלאומית בגלות. האוסטרים העירו, שיש להימנע מאיבוד זמן בוועידה בוויכוחים דיאלקטיים עקרים, ויש לדון בהחלטות מעשיות. את הסעיף בדבר המדיניות בגולה הציעו להסיר, משום שאי אפשר למצוא נוסחה אחת לארצות כה שונות מבחינה מדינית, כלכלית ותרבותית, כמו צפון אמריקה, אוסטריה ורוסיה.⁷³

נשאלו איפוא סעיפים מעשיים העוסקים בשמיעת דו"חות על מצב המפלגות השונות; קשרים עם ההסתדרות הציונית והעבודה המעשית בארץ-ישראל; החלטות שיוגשו לקונגרס; הדיון בלשכה העולמית של פועלי ציון ובוועידות העולמיות; וכן היחס לאינטרנציונל הסוציאליסטי.⁷⁴

*

אל הקונפרנציה העולמית הראשונה הגיעו מפלגות פועלי ציון עמוסות מטען של ציפיות וחששות. ציפיות – לאירוע המרגש של הפגנת כלל-עולמיותו של הפרולטריון היהודי וכלל-עולמיותה של הבעיה היהודית. כפועל יוצא מזה היתה זו גם הפגנה קבל עולם של היות היהודים אומה אקסטריטוריאלית, שאומות העולם צריכות להתגייס לפתרון בעייתה ולסייע לה להפוך לאומה טריטוריאלית. היתה זו גם הוכחה קבל האינטרנציונל, שמפלגתו העולמית של פרולטריון זה זכאית ליצגו בארגון הסוציאליסטי הבינלאומי, שהרי היא מייצגת אומה שהטריטוריה שלה היא האקסטריטוריאליות, המפיצה אותה על פני ארצות הרבה. מעל לכל ייחלו המפלגות לייסודה של הברית העולמית, שסימלה את פריצת הדרך, את השלב הראשון במאבק המשותף והיעיל יותר להגשמת הציונות הסוציאליסטית. והחששות על שום מה? על שום חילוקי הדעות

70. מכתב רוזובסקי לפוע"צ בארץ-ישראל, 21.4.1907, אצ"מ, A166/26/2.

71. ראה נוסח סדר היום כפי שהעבירה הליגה לוועד המרכזי בארה"ב, במכתב משה זטל מנסי, 25.5.1907, עזבון מרמור, יו"א, ניריורק.

72. דער יודישער ארבייטער, 24.5.1907, עמ' 3.

73. שם, 28.6.1907.

74. שם.

התיאורטיים, שאיימו להכשיל אפשרות של שיתוף פעולה מעשי. התורה והמעשה אצל פועלי ציון ירדו כרוכים זו בזו, ואצל אלה הרוסיים נבעו המעשה או אי-המעשה מן התורה.

שלושה הם הגורמים שהניעו, כאמור, את המפלגות להאמין ששיתוף פעולה ביניהן הינו הכרחי: (1) הופעה מאוחדת בקונגרס הציוני לשם הגנה על האינטרסים של הפועלים. (2) ניהול עבודה מעשית עצמאית בארץ-ישראל. (3) מאבק על הקמתה של סקציה יהודית באינטרנציונל הסוציאליסטי. הנושא השלישי לא עורר שום בעיה תיאורטית. לא כן שני הגורמים הראשונים, וכייתוד השני, משום שהמושג "עבודה מעשית" לא היה זהה אצל פועלי ציון מרוסיה מחד גיסא, ומאוסטריה וארצות-הברית מאידך גיסא. מכל מקום, העובדה ששאלת אי הכפייה הרעיונית של מפלגה על רעותה נפתרה עוד לפני התכנס הקונפרנציה, הסירה את המכשול בפני הקמת הברית.

הקונפרנציה נערכה בהאג בימים 14-20 באוגוסט, במקביל לקונגרס הציוני הישמיני, וישיבותיה נתקיימו בהפסקות שבין ישיבותיו. האירוע, שאמור היה להיות חגיגי, היה מאכזב. לפי התכנון המקורי נועד הכינוס להיפתח כבר ב-11 בתודש, שלושה ימים לפני הקונגרס, למען יוכלו הצירים מן הארצות השונות להיוועד בניחותא ולדון בצוותא על עמדותיהם השונות. באופן זה יכלו להגיע לבירור כל השאלות הפנימיות הנוגעות לברית העולמית, ולהציג חזית מאוחדת בקונגרס בעוד מועד. אלא שהדבר לא יצא לפועל, משום שהנציגים הרוסיים איחרו להגיע מוועידתם בקראקוב (שנסתיימה ב-11 באוגוסט), והקונפרנציה נפתחה כבר בעת דיוני הקונגרס. ייתכן שזו גם הסיבה לכך, שלא נותרו לנו פרוטוקולים מדויקים שלה, אלא רק דיווחים-סיכומים של נציגי ארצות-הברית ('א' אפלבוים), אוסטריה ('ב' קנר וקפלנסקי) וארץ-ישראל ('ג' שוחט), וכן זיכרונות מאוחרים יותר.⁷⁵ הדיווחים מקרינים אווירה של דוחק זמן, התרוצצות של צירים מישיבות הקונגרס אל ישיבות הברית וחזר חלילה, כאשר עיקר הפגישות הוקדשו לתיאום תגובות מידיות למה שקורה בקונגרס. רק יום וחצי מכלל השבוע הוקדשו לנושאים ספציפיים של הברית העולמית, שהם: הכרת המפלגות השונות על בעיותיהן ותוכניותיהן לעתיד, ומעל לכל – הקמת לשכת הברית, מקום מושבה, הרכבה, תפקידיה והמדיניות שתנחה את פעולתה. אל הקונפרנציה הגיעו 21 צירים. 19 מהם היו גם צירים לקונגרס הציוני.

75. בן-צבי משה, "קאנפערענץ פון די פעראייניגטע פע"צ פארטייען", דער יודישער ארכייווער, 30.8.1907, עמ' 3-4. בן-צבי משה הוא כינויו של יעקב קנר, ראה אונגער, עמ' 531, הערה 42. 'א' אפלבוים, "דער אליוועלטליכער פועלי ציון צוואממענפאהר", דער אידישער קעמפפער, 13.9.1907, עמ' 3-6; 20.9.1907, עמ' 9-11. קי-י [קפלנסקי], "דער סך הכל פון דער האגער וואך", דער יודישער ארכייווער, 6.9.1907, עמ' 1-2; ב' פעלדמאן [קנר], "די ערשטע וועלט קאנפערענץ", יודישער ארכייווער פנקס, (רעד. זרבבל), כרך 1, וארשה 1928 (להלן: יודישער ארכייווער פנקס), עמ' 164-171; א"ל זוסיאס, "ווען מיר האבן געגרינדעט דעם וועלט־פארבאנד פועלי־ציון", אונזער צייט, בואנוס־אירס, 28.8.1942, 4.9.1942; ד"ח שוחט, אה"ע, עיזבון בן-צבי, חיק 46.

המניין היה: רוסיה – 7; אוסטריה – 8; אמריקה – 4; פלשתינה – 2. נוסף על כך היו צירים מרומניה, צרפת, בלגיה, אנגליה ושווייץ בזכות מייעצת.⁷⁶ לנשיאות נבחרו בר ברוכוב (רוסיה), ליאו שושהיים (אוסטריה), ישראל אפלבוים (אמריקה) ויצחק בן-צבי (פלשתינה).⁷⁷ כמזכיר נבחר ליאו גולדהאמר, נציג רומניה.

לעיל הצגתי שתי סוגיות שהוגי רעיון הברית התלבטו בהן: (1) מהותו של הארגון העולמי. (2) פלשתינוצנטריזם. השאלה הראשונה נפתרה עוד בשלבים ההיוליים של גיבוש הרעיון וגיבוש המפלגות עצמן. כפי שכבר ראינו, המפלגות האוסטרית והאמריקאית היו נחרצות בדעתן, והמפלגה הרוסית התפשרה עמן (בין היתר גם מטעמים של שינוי קונצפציה). אל הקונפרנציה הגיעו כולם מתוך הסכמה, שהברית תהיה פדרציה רופפת של מפלגות ארציות שנועדו ביניהן לצורך תיאום פעולה משותפת. עצם כינוייה של ההתוועדות "קונפרנציה", ולא "ועידה", מצביע על כוונה זו. הכינוי קונפרנציה היה מיוחס לאירוע שהוא בגדר התייעצות מפלגתית, שאין לה סמכות הכרעה בענייני מצע ותקנון. ועידה, לעומת זה, רמזה על אירוע מפלגתי בעל סמכויות אלה. למעשה קמה הברית כהידברות של ארבע המפלגות הגדולות. שאר המפלגות היו קטנות וחסרות כוח השפעה.

השאלה השנייה היתה מוקד לוויכוחים. הדיווחים אינם שופעים פרטים בנידון, אך הם בהחלט משקפים את ההתרוצצות בקרב מפלגות פועלי ציון השונות כאשר למרכזיותה של ארץ-ישראל בעשייה ובאידיאולוגיה שלהן. ההתלבטות התמקדה בסוגיה היכן יהיה מקומה של לשכת הברית; האם המאחד את פועלי ציון הוא רק ארץ-ישראל, ואז יש להקים לשכה בארץ, שנוסף לניהול העשייה במקום תפקח ותתעל גם את העשייה בגולה למען הארץ; או שמא יש למפלגות גם אינטרסים משותפים בגולה, ואז יש להקים לשכה גם באירופה. כן עלתה שאלת משקלן היחסי של הלשכות, וכפועל יוצא מזה בעיית מקומה של המפלגה הארצישראלית בתוך הברית.

ברוכוב לא התבטא בנידון. הוא לא נשא הרצאה ואיננו יודעים אם השתתף בוויכוח. העיתונים אינם מוסרים את פרטי הדיון ואת הדוברים. אפשר לשער, שבהתאם לתפיסתו החדשה הוא צידד דווקא במשרד באירופה. המתדיינים הראשיים היו בן-צבי וזאר. בן-צבי ייצג את הגישה הראשונה, ויחד את הרצאתו לפעולה המשותפת של פועלי ציון כפלשתינה.⁷⁸ הוא טען שיש להקים לשכה בארץ-ישראל, שתעסוק בסטטיסטיקה ואינפורמציה ותפרסם תוכרות

76. עלפי בן-צבי משה. אפלבוים מונה נוסף ל-21 הצירים רק שלושה צירים בעלי זכות מייעצת: רומניה, צרפת ובלגיה. ארגנטינה, אנגליה ובלגריה, שלא יכלו לשלוח נציגים ישירים, הודיעו בכתב כי הן מקבלות עליהן את החלטות הוועידה.

77. פלדמן, עמ' 167. א"מ, "דער אלועלטליכער פועלי ציון צוזאמענפאר", דער אידישער קעמפפער, 30.8.1907, עמ' 7. זוהי כנראה כתבה מן השטח ששלח אפלבוים למערכת העיתון. בן-צבי משה, כלומר יעקב קנר, לא פירט בדיווחו מי הם חברי הנשיאות מפלשתינה ומרוסיה, ורק לאחר שנים השלים ואת ביזכרונתיו (פלדמן, כאמור).

78. דו"ח בן-צבי משה. כבערה 75 לעיל. עמ' 4.

מדעיות עממיות.

זאר, מן המשלחת הרוסית, ייצג גישה אחרת, מיוחדת לו, ולא דווקא את גישת מפלגתו. הדיווחים מוסרים את דבריו בתמציתיות יתר, אך הוא ביסס את נימוקיו בסידרת מאמרים בדער *אידישער קעמפפער*.⁷⁹ על סמך אלה ניתן לעקוב אחר מערכת טיעונו: מוקד העשייה, לדעתו, הוא באירופה. שאלת היהודים היא שאלה עולמית. היא נוגעת לכל העמים שבקרבתם הם מתגוררים, ועל כן ניתן יהיה לפתור אותה רק בסיוע העמים המעוניינים. התעודה הראשונה בחשיבותה של הברית העולמית היא הסברה לאומות העולם מי הם פועלי ציון, מה הם רוצים, ולהציע פתרונות לבעיה היהודית. על הברית לחדור לכל השכבות המתקדמות של העולם התרבותי. היא נחוצה, איפוא, גם לצורך ייצוג באינטרנציונל הסוציאליסטי. רק כארגון עולמי המייצג את הפרולטרין היהודי העולמי יוכלו פועלי ציון לחדור למוסד זה וללמדו מהן התביעות הלאומיות המיוחדות של הפועלים היהודים. מישור פעולה נוסף בגולה למען ארץ־ישראל הוא הקונגרס הציוני. לפועלי ציון יש טקטיקה ועקרונות משלהם, ואין הם יכולים להסכים עם כל מה שיחליט הקונגרס בשאלות תרבות וכלכלה בארץ־ישראל. הברית צריכה לנהל מגעים ישירים עם הקונגרס והוועד הפועל שלו, ורק ממקום מושבה באירופה תוכל לעמוד על משמר האינטרסים של הפועלים. מן הדיווח בקונפרנציה משתמע כאילו זאר צידד בלשכה באירופה בלבד, אך מאמרו מתאר גם לשכה שתוקם בארץ, והוא מונה את תפקידיה. הנה כי כן, גם אצלו ארץ־ישראל היא במרכז ההתעניינות, אלא שהדגש אצלו על עשייה קודם כל בגולה, למען ארץ־ישראל, ורק אחר כך על העבודה בארץ עצמה. המאמר גורס הקמת שני משרדים, באירופה ובארץ, או משרד אחד עם סניף בארץ.⁸⁰

הדיווחים אינם חד־משמעיים לגבי ההחלטה על מקום מושב הברית, והם אינם תואמים בהכרח את החלטות הקונפרנציה שפורסמו. הם משקפים יותר את הוויכוחים וחילוקי הדעות שנתעוררו בנדון, אך מנסחים אותם כהחלטה. לפי בן־צבי משה מדער *יודישער ארכיטער*, נראה כי עקרונות הוחלט על אירופה. לדבריו, טרם נקבע מקום הלשכה, אך כנראה יהיה זה בווינה. אפלבויס מדער *אידישער קעמפפער* מוסר, כי הוחלט על שתי לשכות. בארץ־ישראל נחוצה לשכה, משום שאי אפשר לעשות משהו מבלי לרכז במקום עצמו כוחות ואמצעים. באירופה נחוצה לשכה שתתאם בין פועלי ציון בארצות השונות. מתוך אילוצים כספיים הוחלט להקים בינתיים רק לשכה אחת בארץ־ישראל, בה יישבו נציגים מרוסיה, אוסטריה ואמריקה.

לפי קפלנסקי, מוקד ההתלכדות של פועלי ציון בעולם הוא ארץ־ישראל והארגון הצעיר אשר קם בה. הפועלים בארץ הם ערברב של עדות שונות, ועל

79. את רעיונותיו הביע כבר במאמרים מ־12 ו־19 ביולי, בהם ביסס את הצורך בהקמת ברית עולמית. סיכום כולל ומפורט יותר של כל רעיונותיו, כולל מקום מושב הברית, נמצא במאמרו "דער אלועולטליכער פועלי ציון פערקאנד", דער *אידישער קעמפפער*, 20.9.1907, עמ' 2-4.

כן מתפקידה של הברית לעורר בהמון זה את כבוד האדם, כבוד יהודי ותודעה מעמדית. לצורך משימות אלה, וכדי לתמוך בחברים בארץ, הוחלט להקים לשכה בארץ־ישראל, שתצטרף מנציגי המפלגות הארציות.

לפי יעקב קנר, הוחלט על משרד באירופה, שעליו הוטלה המשימה להקים את המשרד בארץ ולנהל את תנועת פועלי ציון כולה.⁸¹

לפי קנר ובן־צבי משה, נבחרו קפלנסקי וברוכוב להנהלת הברית, עם זכות לספח חברים נוספים. אפלוים מוסר, כי נבחרה ועדה לעיבוד תוכנית בנדון, שהצטרפה מחברים מרוסיה ואוסטריה. אנו רשאים להניח, כי אכן מדובר בברוכוב ובקפלנסקי.

ההחלטות שפורסמו בתום הקונפרנציה פותרות את תהיותינו גם בשאלות המשנה שהעלינו, והן משקפות אף את הפשרות שנכפו אהדי.⁸²

בשאלת מהותו של האיחוד העולמי נאמר, כי הוחלט ליסד ברית עולמית סוציאליסטית של הפועלים היהודים, שנכנסים אליה כל הארגונים השואפים להחברת אמצעי הייצור בדרך של מלחמת מעמדות, ולאוטונומיה לאומית טריטוריאלית לעם היהודי בארץ־ישראל. כאמור, הפשרה של ברוכוב וחבריו היתה באפיון הברית כסוציאליסטית ולא סוציאליז־מקורטית, ואילו המפלגה האמריקאית נאלצה "לבלוע" את מלחמת המעמדות, שאיננה כלולה בפרוגרמה שלה. המפלגה האוסטרית הכירה אומנם בחשיבות מלחמת המעמדות, אולם לא הציבה אותה כדרך היחידה לסוציאליזם.

הברית קמה למטרות אלה: ליכוד פועלי ציון לחטיבה אחת; הקמת ארגוני פועלי ציון בארצות בהן עדיין אינם קיימים או שקיומם רופס; ייצוג האינטרסים של פועלי ציון בקונגרס הציוני ובקונגרס הסוציאליסטי; ניהול עשייתם של פועלי ציון בארץ־ישראל; הגנה על האינטרסים של הפועלים היהודים בארץ; הסדרת עלייתם לארץ.

כדי להגשים את המטרות האלה הוחלט לכונן לשכה באחת מערי אירופה, שתצטרף מנציגי כל המפלגות הארציות: להקים לשכת מודיעין עולמית וליסד ביטאון.

מתברר, איפוא, שברוכוב אכן ויתר לחלוטין על רעיון המפלגה המונוליסטית, מן הנימוקים שכבר צוינו לעיל, והלשון "חטיבה" מגלמת בצורה הטובה את רצונם המקורי של האוסטרים והאמריקאים, ואת ויתור־הערכתו מחדש של ברוכוב. מאידך גיסא, כפה ברוכוב את תפיסתו החדשה בעניין הפלשתניצונטרי־זם, שכן הוחלט כי מקום הלשכה יהיה באירופה. ההחלטה עונה לנו בעקיפין אף על השאלה של מועד התגשמות החזון הציוני. לשכה בגולה פירושה, שטרם הגיעה עת העתקת מרכז הכובד של הפרולטריון היהודי לארץ־ישראל. כפועל יוצא מזה מסתברת גם שאלת מקומה של המפלגה הארצישראלית במערך העולמי. לו היה מקום מושב הברית בארץ, היתה המפלגה המקומית זוכה לעמדת

81. גם על פי דיווחו מן הוועידה וגם על פי זיכרונותיו.

82. דאסווייז (רוסית), 7.9.1907, עמ' 24. נוסח עבריי: ברוכוב, כתבים, ב, עמ' 421.

ככורה והיתה מכוונת את עבודת מפלגות פועלי ציון בעולם. קביעת המוקד באירופה פירושה, שאין לה זכויות יתר, והיא כפופה למרות הברית בדיוק כמו שאר המפלגות הארציות. חיזוק לכך נמצא בסעיף הקובע, כי לשכת הברית מנהלת את עבודת פועלי ציון בארץ־ישראל. נסיגה זו של פועלי ציון רוסיים, ובראשם ברוכוב, מן התפיסה הפלשתינוצנטרית פתחה את הפתח לחתירתה של המפלגה הארצישראלית להתבדלות ולעצמאות רעיונית.⁸³

ב. אספקטים ארגוניים ואידיאולוגיים של תקנון הברית

1. עיקרי התקנון

בחמישה נושאים מרכזיים עוסק תקנון הברית העולמית: (1) הגדרת תנאי ההשתייכות, (2) הרכב הברית, (3) הקונפרנציה העולמית והוועידות של המפלגות, (4) מקורות ההכנסה, (5) לשכת הברית.

הדיון נתפרש על פני הקונפרנציות העולמיות השנייה (1909) והשלישית (1911). התקנון המסודר שגובש איננו אלא פאסאדה חיצונית שלווה של שיתוף פעולה, המסווה מתחת לפני השטח מערכה פנימית קשה, שלא דעכה כל ימי קיומה של הברית. הוויכוחים הסוערים שנתעוררו סביב אחדים מסעיפי התקנון משקפים חילוקי דעות עקרוניים בין חברות הברית בשאלות שבפרוגרמה ובפראקסיס של פועלי ציון. העיון בהם מחזק את המסקנה, כי הקונפרנציה לא היתה אלא הידברות רופסת בין ארבע מפלגות גדולות, נטולת כוח כפייה, ובשאלות המהותיות המשיכו המפלגות לדגול ולפעול כל אחת על פי אמונתה.

אם נמקד את הוויכוחים נמצא, כי המחלוקות נסובו בעיקר סביב החברות בהסתדרות הציונית, סביב שאלת הפלשתינוצנטריות וסביב יחסי הכוחות הפנימיים בברית. בתקנון הראשוני שנוסח ב־1909 באו הדברים לידי ביטוי בדיון על ראשי הפרקים העוסקים בסוגיית הקונפרנציה העולמית וועידות המפלגות הארציות (סעיף 3), המוסדות הפועלים של ברית (סעיף 5) והמשרד

83. ראה גם מאמרו של מינץ, ברוכוב וניצני העימות, עמ' 330.

[פרק ב]

1. פרוטוקול הקונפרנציה העולמית השנייה מצוי באה"ע, 11111, תיק 3. הפרוטוקול נכתב בצורה משובשת המקשה על פענוחו. זו גם הסיבה שלא נדפס במלואו בדער יודישער ארכייטער (כניגוד לפרוטוקולים המלאים מהקונפרנציות השלישית והרביעית), אלא בתמצות. ראה שם, 31.12.1909, עמ' 4-2; 7.1.1910, עמ' 3-2; 21.1.1910, עמ' 2-3. ישנו גם דיווח של בן־צבי באה"ע, עיזבון בן־צבי, תיק 53 (להלן: דו"ח בן־צבי). התקנון שנוסח בקונפרנציה השנייה פורסם בהאחדות, מא-מב (כט באב תרע"א), עמ' 15-18: דער יודישער ארכייטער, 28.7.1911, עמ' 3-4. החיובים לתקנון שנתקבלו בקונפרנציה העולמית השלישית נתפרסמו בהאחדות, מג (ח כאלול תרע"א), עמ' 12-13; דער יודישער ארכייטער, 18.8.1911, עמ' 4.

הארצישראלית (סעיף 6). בנוסח הסופי של 1911 כונסו הסעיפים 5-6 תחת שם אחד – משרד הברית (סעיף 7). כלומר, אלה הם הפרקים הדנים במבנה הברית העולמית, בסמכותה של הקונפננציה העולמית, ובדרך ההצבעה על החלטותיה.¹ בטרם נפנה לוויכוחים, נסקור את הסעיפים הקובעים את המסגרת הכללית של פעולת הברית, מבלי להיכנס לסעיפי המשנה; לענייננו חשובים עתה הדפוסים, ואילו פרטי התקנון יתבררו במהלך הדיון במקומות הרלוואנטים.

המקורות אינם מוסרים את השקלא וטריא בשאלת ההגדרה של תנאי ההשתייכות לברית, אולם הניסוח דורש פרשנות. כפי שנאמר לעיל, המפלגות הארציות התנגדו נמרצות לכפיית פרוגרמה אחידה. הדבר נבע מתוך קנאות לחידות אידיאולוגית בכל הקשור להגשמת המפעל הציוני על פי תפיסתו, ללמדך כי כל הדרכים מובילות לארץ-ישראל. אולם מסתבר, כי המפלגות הכירו בכל זאת בצורך לנסח פרוגרמה כוללת שתאפיין אותן, כלפי חוץ בעיקר, כגוף עולמי, המייצג אידיאה משותפת והפועל להגשמתה של מטרה משותפת. נוסחה כללית שכזו גם צריכה היתה להביא גוף זה לכדי מינימום אופרטיבי.

ברם, הפרוגרמה הכללית איננה מוצגת בתור שכזו. היא מובלעת בהגדרת ההשתייכות לברית, וכך נקבע כי הברית מקיפה את כל מי שמכירים בתורת הסוציאליזם ושואפים להגשמת המטרות הבאות: (1) ביטול המשטר הרכושני ושלטון הבורגנות על ידי מלחמת מעמדות כלכלית ופוליטית של הפרולטריון, והחברת אמצעי הייצור. (2) פתרון השאלה היהודית על ידי פתרון טריטוריאלי, על ידי יצירת יישוב יהודי מרוכז בארץ-ישראל ובסביבותיה.

הגדרת תנאי ההשתייכות פתחה את השער לפני כל מפלגות פועלי ציון, שכן היא לא היתה חדי-משמעית ואיפשרה לפרשה לכאן ולכאן. הסעיף הראשון שהגדיר את המכנה המשותף הסוציאליסטי המינימלי לא היה חדש. הוא התקבל על דעת המפלגות כבר במרץ 1907. אין זה אלא אותו נוסח שחיאיר את הברית העולמית, עוד בטרם ייסודה, בתזכיר ששוגר לאינטרנציונל לקראת קונגרס שטוטגארט.² הוא נתקבל כבר אז מתוך פשרה ו"קריצה" לעבר תנאי הקבלה לאינטרנציונל, ויש להניח שהוא נשאר עתה כלשונו מתוך אותה כוונה, שכן המטרה טרם הושגה.³ גם מתוך הסעיף השני זעקה הפשרה. היתה זו נוסחה ציונית טהורה ללא תוויות מאפיינות. אין הסעיף מפרש באיזו דרך ייווצר היישוב בארץ-ישראל, ועל כן יכולים לדבוק בו פועלי ציון הרזסים – עם הגירסה הסטיכית – וגם פועלי ציון האוטוטרם והאמריקאים – עם הגירסה שלהם בדבר הטיית ההגירה לארץ-ישראל. המושג "ארץ-ישראל וסביבותיה" איננו מופיע בפרוגרמות המקוריות של מפלגות פועלי ציון. אולם הוא מופיע במצע האיחוד בין פועלי ציון, הטריטוריאליסטים, והסוימיסטים בארצות-הברית, שנוסח באוקטובר 1909.⁴ התקנון של הברית העולמית התחשב איפוא במפלגה

2. ראה צביה בלשן, הברית העולמית, עמ' 155.

3. ראה שם. במקום אחר בעבודתי יש דיון נרחב על משמעויותיו של סעיף זה ועל הפירוש השונה שכל מפלגה נתנה לו, ועל כן לא ארחיב עליו את הדיבור.

4. נוסח המצע: ברוכוב, כתבים, ב, עמ' 425.

האמריקאית החדשה. נוסח זה היה שגור בתנועה הציונית הכללית מאז נפוצו התוכניות להתיישבות באל-עריש ובחצי האי סיני (1902–1903), ובהחלט יכול היה לשמש כאחד מיסודות האיחוד עם הטריטוריאליסטים והסיימיסטים.

על סמך הגדרת השייכות הכוללנית הזו נקבע ב־1909, כי לברית שייכות מפלגות פועלי ציון ברוסיה, באוסטריה, בארץ-ישראל, באנגליה, באמריקה ובקנדה, בארגנטינה, ושלא במפורש ארגוני פועלי ציון במערב אירופה. כתיקונים של 1911 נוספו גם רומניה ובלגריה.

המוסד העליון של הברית הוא הקונפרנציה העולמית, המתכנסת כל שנתיים במקום שנקבע על ידי הקונפרנציה הקודמת, או על ידי לשכת הברית בשיתוף עם הוועדים המרכזיים של המפלגות הארציות. העובדה שכמוסד העליון נקבעה קונפרנציה ולא ועידה היא משמעותית ביותר. היא גוזרת מראש על האופרטיב ביות של החלטות הברית, שכן, כפי שצוין לעיל, בלשון התקופה קונפרנציה – בניגוד לוועידה – הינה התייעצות שאין לה סמכויות להכריע בענייני מצע ותקנון.⁵ אף כי לא ניתן לאתר במקורות החלטה, שכינוסי הברית יהיו ברמה של קונפרנציה, היתה החלטה זו פועל יוצא הגיוני מן הדיונים שניהלו ביניהן, כאמור, המפלגות בסוגיה: כלום יכולה להיות לברית פרוגרמה.

לשון אחר – מכיון שהברית לא היתה איחוד או מפלגה, אלא קונפרנציה של מפלגות, לא ניתן היה לכנס ועידה. מכאן שתמוהה הפיסקה (כ6), לפיה אחת מתעודות הקונפרנציה העולמית היא לקבוע את הפרוגרמה ואת הטקטיקה של הברית.⁶ דברים אלה מסתברים רק על רקע ההסברים שהבאתי לעיל בשאלת הגדרת ההשתייכות לברית. יש פה, מחד גיסא, הכרה בנחיצותה של מסגרת פרוגרמטית כללית, ומאידך גיסא הדגשה, כי זו איננה נוקשה וסגורה עד הסוף; אפשר לדון בה ולהתאימה מחדש בכל התכנסות עולמית של מפלגות הברית. הדגש הוא, איפוא, על העובדה, שהקונפרנציה מנועה מאכיפת פרוגרמה, ולמעשה גם מאכיפת החלטות שיש להן אופי פרוגרמטי. כיון שכן, עלינו להבין שהלשון שלפנינו מתכוונת לפרוגרמה מעשית, לתוכנית עבודה, ולא לפרוגרמה אידיאולוגית. אין גם להקשות על טענתי זאת בהסתמך על הנוסח העברי שפורסם ב*האחדות*, המכנה את ההתכנסות הבין-מפלגתית הזו בשם "ועידה", שכן הוא גורם לסתירות פנימיות בתקנון.⁷ יתרה מזו, מכיון שהמפלגה הארצישראלית לא ראתה בהחלטות הקונפרנציה העולמית מצוות שאין לעבור עליהן, יש להניח שהדבר נבע מרשלנות תרגומית.⁸

שלושה מקורות להכנסות הברית: מס הברית – מס חברים הנגבה אחת לשנה ב־1 במאי, ושיעורו המינימלי (בהתאם לארצות השונות) 25 קופיקות, 60

5. לעניין הבחנה זו ראה אגרות ברוכוב, עמ' 183, הערה 1.

6. פרק III. על פי ברוכוב, כתבים, ב, עמ' 436.

7. *האחדות*, מא-גב (כס באב תרע"א), עמ' 16. יזו הלשון בה מקפיד העיתון לכוון מוסד זה בכל דיווחיו.

8. בעקבות *האחדות* הלכה מערכת כתבי ברוכוב, ראה התקנון בכרך ב, עמ' 436, ובכל המקומות המתייחסים לאירועי הברית העולמית.

סנטים, 60 הלר, 25 סנטים ארגנטינאים, 2 פיאסטר וכיו"א אחוז מסוים מדמי השקלים, הנקבע על ידי ההסתדרות הציונית: ותרימות מיוחדות. אם ההכנה הרגילה לא תספיק, שומה על כל ועד מרכזי להכניס סכום כסף נוסף, שייקבע על ידי לשכת הברית.

התקנון אף קבע, כי המוסד המוציא לפועל של הקונפרנציה העולמית ושל הברית העולמית הוא לשכת הברית (בלשון *האחדות* – משרד הברית). ללשכה יש שני חלקים, האחד באירופה והאחר בארץ־ישראל. הלשכה מייצגת את הברית כלפי חוץ, ובין שאר תפקידיה עליה להשגיח שהמפלגות הארציות תמלאנה אחר החלטות הקונפרנציה העולמית. הקשר בין המפלגות הארציות מתבצע רק באמצעות הלשכה: המפלגות אינן רשאיות ליצור קשר ישיר ביניהן כלי ידיעתה של הלשכה. קביעה זו נבעה אף היא מתוך הכרה באופי הרופס של הארגון, ונועדה להבטיח את מנהיגותה של הברית על החברות בה, ולמנוע התקשרויות בין המפלגות, שעלולות לסכל את החלטות הקונפרנציות וליתר את קיומו של הגוף העולמי. סעיף זה לא נשמר בקפידה, בעיקר לא על־ידי המפלגות בארץ־ישראל ובאמריקה, ולשכת הברית היתרתה בהן לא אחת שלא לעקוף את סמכותה.⁹ הדברים קשורים בשאלת הפלשת'ניצונטריזם, ועל כך בהמשך.

2. הוויכוחים בברית וזיכתם לתקנון

(א) היחס לקונגרס הציוני

את סעיפי התקנון הציג אפרים בלומנפלד, חבר מזכירות הברית ואיש המפלגה הרוסית. חלק פעיל בוויכוחים הכלליים נטלו אוורונין (ארצות־הברית), קפלנסקי וסוקאל (אוסטריה), זרובבל, שלימוביץ' וברוכוב (רוסיה), גולדוין ובן־צבי (ארץ־ישראל) ועוד. הדיון החל בסעיפים הדנים בסמכותה של הקונפרנציה ובדרך ההצבעה על החלטותיה.

הוויכוח פרץ על רקע עמדת האוסטרים והאמריקאים, לפיה החלטות הקונפרנציה ציה מחייבות את כל המפלגות הארציות. המשלחת הרוסית טענה, כי החלטות הסותרות את הקו המנחה של מפלגה כלשהי לא יחייבו אותה, אפילו תחליט על כך הברית כולה. כפשרה נתקבלה הצעת המשלחת מארץ־ישראל – שלקונפרנציה יש סמכות להכריע בכל השאלות המשותפות הכלליות של הפרוגרמה והטקטיקה של פועלי ציון, ואילו בשאלות המדיניות הארציות – כל מפלגה אוטונומית.¹⁰ אך מי קובע אם עניין זה או אחר שייך לשאלות הכלליות או הפרטיות? רוב הצירים סברו, שההחלטה על כלליותה של שאלה נקבעת על ידי הקונפרנציה. המשלחת הרוסית טענה, כי הברית מחליטה רק בשאלות שהמפלגות הארציות הכירו בהן מלכתחילה ככלליות, וכי הן תקבלנה תוקף רק

9. ראה למשל מכתב הלשכה אל הוועד המרכזי של פוע"צ בארה"ב, 1.1.1912, אגרות ברוכוב, 1912.1, עמ' 400–401.

10. דו"ח בן־צבי, בן־צבי אינו מפרט בדיווחו מי משני הצירים הישראלים הציע זאת. הלשון המנומסת "אנחנו הצענו" מרמזת אולי על כך, שהיתה זו הצעתו שלו. תימוכין לכך נמצא בדו"ח הדער יודישער ארבייטער, 21.1.1910, עמ' 3.

לאחר שתאושרנה בהחלטות של הוועידות הארציות.¹¹ אגב, חירותן של המפלגות בענייני הפנים שלהן היתה כה עקרונית, עד כי שני סעיפים בתקנון (4 ו-8) הוקדשו לנושא.

ההבחנה בין שאלות בעלות אופי כללי, המעניינות את כל המפלגות הארציות והן בסיס לפעולה המשותפת שלהן, לבין שאלות בעלות אופי פרטיקולרי, שאין למפלגה אחרת זכות להתערב בהן, לא כל שכן לארגון המשותף, התעוררה בזיקה ליחסה של המפלגה הרוסית לשאלת הקונגרס הציוני. כידוע החליטה הקונפדרציה השנייה שלה, שהתקיימה בווינה בספטמבר 1909, שלא להשתתף עוד בקונגרסים הציוניים. וזו לשון ההחלטה:

בתקופת התהוותה של תנועת פועלי-ציון הצטרפו פועלי-ציון הבלתי-מפולגים עדיין אז אל הקונגרס, מתוך תקווה, שיוכלו להשפיע על מהלך העבודה הציונית בארץ ישראל. במשך הזמן נתברר יותר ויותר חוסר היסוד של הנחה זאת, וכיתר בהירות נוכחנו לדעת כי השתתפותנו בקונגרס מפריעה לעבודתנו מכל הבחינות. ככל שנתייחדה תנועת פועלי-ציון והעמיקה ההכרה המעמדית הסוציאליסטית של חברינו, ככל שנתבהרה ראייתנו את תפקידו של הפרוליטאריאט בהגשמת הטריטוריאליזם – נתרחקנו יותר ויותר, למעשה, מן הציונות הבורגנית וממוסדותיה. המועצה מוצאת, כי השתתפות הפרוליטאריאט בקונגרס הציוני היא בלתי פורה לחלוטין מכל הבחינות, ואינה מתיישבת עם עקרונות הטאקטיקה המפלגתית שלנו. המועצה סבורה, לכן, כי הגיע הזמן לנתק סופית את כל קשרי האירגון עם הציונות הבורגנית וכל מוסדותיה. השאלה, אם לחברים יחידים שמורה הזכות להשתתף במוסדות הציוניים, בתורת אנשים פרטיים, נשארת פתוחה.¹²

לשון זו כומסת במרומו את התפנית הרעיונית של ברוכוב, וחבריו בעקבותיה, כאשר לתפקידו של הפרולטריון הציוני בשלב הנוכחי של הגשמת הטריטוריאליזם. ברוכוב קרא מחדש את מפת המאבק, על רקע נתונים הפוליטיים החדשים, והגיע למסקנות בדבר היערכות חדשה לגבי הפרולטריון. היו אלה מסקנות אד הוק, שכן ביסודו של דבר לא זנח ברוכוב את הפרוגנוזה הבסיסית שלו. התייחסותם של פועלי ציון הרוסיים לקונגרס היתה מלכתחילה אינסטרומנטלית. הם לא ראו בו ציון קדוש, שהריטואל הציוני מחייב השתתפות בו כאות לשיוכם למחנה זה. אבל עם הזמן הפכה ההליכה לקונגרס למסורת, וגם ברוכוב הודה, שלאיש לא היה אומץ להפר אותה.¹³

ב"פלטפורמה שלנו" הודגש, כי המוסד היחיד המשמש במישרין את המטרות

11. דער יודישער ארכיבער, 31.12.1909, עמ' 4.

12. ברוכוב, כתבים, ב, עמ' 422-423. ראה גם הדו"ח המלא של הקונפדרציה: "באריכט פון דער ווינער פארטיי קאנפערענץ", יודישער ארבעטער פנקס, עמ' 172-279.

13. דבריו במועצת וינה: ברוכוב, כתבים, ב, עמ' 201.

הטריטוריאליזם הוא הקונגרס הציוני העולמי.¹⁴ אלא שהקונגרס נתפס כפרלמנט של מדינה בדרך, שמשותפים בו כל המיגזרים הציוניים של העם היהודי. הצעת הפרוגרמה הראשונה של פועלי ציון הרוסיים דיברה על השתתפות בקונגרס כאמצעי טכני למימוש הכורח שבתיאום הפעולה בין הציונות הפרולטרית והציונות הבורגנית. הפרוגרמה הדגישה את עצמאותה של המפלגה, שאיננה מקבלת על עצמה את החלטות הקונגרס הנוגעות לארגון הפרולטריון ולמלחמת המעמדות שלו בגולה ובארץ-ישראל.¹⁵ על כסיס הגדרה זו נאבקו פועלי ציון העולמיים לקבל מעמד של פדרציה עצמאית בקונגרס (הדבר אושר בקונגרס השמיני ב-1907). גם מועצת גרודנה כאוקטובר 1906, בה לא השתתף ברוכוב (כי ישב במאסר), חייבה השתתפות בקונגרס כדי לנצלו לטובת האינטרסים של הפרולטריון, בנימוק שעם גידול ההגירה גדלה והולכת גם השפעת הקונגרס על ארגון החיים הכלכליים והתרבותיים בארץ-ישראל.¹⁶

ערב ועידת קראקוב ב-1907, ובמהלכה, שרר כבר במפלגה הרוסית הלך רוח אנטי-קונגרסיסטי חזק,¹⁷ שמקורו בהבדלים מהותיים בין הציונות הבורגנית והפרולטרית בהכנת הגשמת הטריטוריאליזם, והוא נשען גם על תחושת הזרות של פועלי ציון בקונגרס השביעי. כשל קוצר הזמן לדון בסוגיה זו במהלך הוועידה הוחלט, כפשרה, להשתתף בקונגרס השמיני. ההשתתפות בקונגרס זה השפיעה אי נחת על ברוכוב, בשל עליבותם של פועלי ציון במעמד זה.¹⁸

לאחר הקונגרס כתב ברוכוב את מאמרו "מה נותן הקונגרס לציונות".¹⁹ כמאמר פרש את הרעיון כי אי השתתפות בקונגרס איננה בגדר עריקה מן המחנה הציוני. הקונגרס הוא רק מיפקד כוחות חגיגי, המשווה לתנועה מראית עין הרמונית, למרות שרבים בה הניגודים הפנימיים. הציונות הפרולטרית מפירה הרמוניה יפה זו. אין היא מקבלת את פרוגרמת באול, אין היא נכנעת למשמעת הפנימית של הקונגרס, והיא חולקת על התנועה הכללית בכמה עקרונות יסוד מכריעים. הפועלים בעלי ההכרה המתנגדים לקונגרס, טען ברוכוב, אינם שוללים חס וחלילה את עצם קיומו, אך אין הם רואים את השתתפותם בו כאפשרית. כדי שלא להפריע להצלחת האירוע הזה שומה עליהם להשתתף בצדו – במקביל לו – בקונגרסים העולמיים של הציונות הפרולטרית; שם הם דנים בהלכות התנועה הציונית כהתאם לגישתם, ויחד הם מפגינים את שלימותו של הרעיון הציוני. הפעולה הנפרדת הבורזמנית הזו תממש על הצד הטוב ביותר את המשימה הלאומית היהודית על כל מרכיביה.²⁰

14. ברוכוב, כתבים, א, עמ' 257.

15. שם, עמ' 386.

16. ברוכוב, כתבים, ב, עמוד 407.

17. על המחלוקת הפנימית בשאלת הקונגרס ראה המבוא של מינץ, ועידת קראקוב, עמ' 24 ואילך.

18. דברי ברוכוב במועצת וינה, ברוכוב, כתבים, כ, עמ' 202–204, 207.

19. על מועד חיבורו ראה מינץ, "ברוכוב ולקחי מהפכת 1905" (להלן: מינץ, לקחי מהפכת 1905), דברי הקונגרס העולמי החמישי למדעי היהדות, ירושלים 1972, עמ' 251.

20. ברוכוב, כתבים, ב, עמ' 168–170.

בקונפרנציית וינה של פועלי ציון הרוסיים התבטא ברוכוב נחרצות נגד ההשתתפות בקונגרס – אין לנו שום פעולה משותפת מאורגנת עם ההסתדרות הציונית, אמר, פועלי ציון הרוסיים הינם מפלגה פרולטרית עצמאית ולא סיעה של מפלגה בורגנית. ברוכוב לא ראה עוד בקונגרס פרלמנט הכולל את כל חלקי העם, אלא גוף יציג של המפלגה הציונית הכורגנית. עקרונות האמונה הבסיסיים של שתי המפלגות, הבאים לביטוי בפרוגרמות שלהן, שונים לחלוטין. לפיכך יש לנתק את הקשרים הארגוניים ביניהן. עם זאת לא מסל ברוכוב אפשרות של קואליציות זמניות.²¹

פורמלית נקלעה המפלגה הרוסית לקושי גדול. על פי התקנון הארגוני שנתקבל בוועידת קראקוב ב־1907, רק ועידה מן המניין יכלה לשנות סעיפים שבפרוגרמה. זכות זו, הודגש, אינה עומדת לוועידה שאיננה מן המניין. ועוד נאמר שם, כי רק ועידה מן המניין יכולה לשנות החלטות שנתקבלו בוועידה קודמת.²² ברם הכינוס בווינה ב־1909, שזומן במקורו כוועידה מן המניין, הפך לקונפרנציה בשל מיעוט משתתפיו.²³ החלטותיה אמורות היו אפוא להיות בגדר המלצות בלבד. על רקע זה נוצר קושי עקרוני לאשר את המלצתו של ברוכוב בעניין הקונגרס הציוני, וגם לגבי האפשרות של חברים בוודים להשתתף במוסדות הציוניים. היתה גם נטייה לשוות להחלטות הקונפרנציה סמכות של החלטות ועידה, כך שההתנגדות הזו שימשה כל צד על פי צרכיו.

זאת ועוד: הדרך בה בחר ברוכוב להביא את דבריו בקונפרנציה העלימה יותר משחשפה. הוא גרם לאי הבנה כאשר לכוונתו האמיתית. נוצר רושם של מרד בהסתדרות הציונית, רדיקליזם, מהפכנות יתר, הסתגלות עיוורת כביכול לכללי המשחק הפוליטי הסוציאליסטי, כלומר שאיפה לקרע מוחלט עם הבורגנות, מתוך התעלמות מן המטרה הלאומית.²⁴

ואולם מסקנות אלה היו נמהרות. לא מן הדברים הללו עלינו ללמוד מה חשוב ברוכוב. ברוכוב נשא בקונפרנציה הרצאה על המצב המדיני ברוסיה, כשהוא דן למעשה בלקחי מהפכת 1905. איש לא ירד לסוף דעתו ולא התדיין עמו, מכיון שהוא לא קרא לדברים בשמם. אך הרצאה זו, קובע מינץ, היא המפתח להבנת השינוי שחל בתפיסתו של ברוכוב, שכן, ברוכוב תמיד הקיש מן המערכה הפרולטרית הרוסית אל זו הציונית.²⁵

אקדים עוד ואומר, כי בשנת 1909 חזר ברוכוב ובחן את תוקפן של התיאוריות שלו. הוא החל להרהר בתיאוריות עוד קודם לכן, בסוף 1907 ובמשך

21. שם, עמ' 204, 206.

22. מינץ, ועידת קראקוב, עמ' 116.

23. שם, עמ' 33.

24. על הפולמוס שהתעורר בעיתונות בעקבות דבריו ראה מינץ, לקחי מהפכת 1905, עמ' 244 ואילך.

25. אגרות ברוכוב, עמ' 26; מ' מינץ, זמנים חדשים וזמירות חדשות, בר ברוכוב 1914–1917, תל-אביב 1988 (להלן: מינץ, זמנים חדשים), עמ' 301.

1908,²⁶ אבל לביטוי מושלם הביאן בווינה. ואכן, שנת 1909 היתה שנת קורקטיבה כוללת אצל ברוכוב לגבי תפקידו של הפרולטריון בתהליך הגשמת הטריטוריאליזם, ויש לה השלכות לא רק על היחס לקונגרס הציוני, אלא גם על ההליכה לשיתוף פעולה עם המפלגות הסוציאליסטיות הלאומיות היהודיות האחרות, על היחס לקונגרס ההגירה, וכן על הפלשתינוצנטריזם. על כן נראה לי מן הראוי לדון בדבריו בהרחבה.

למעשה אפשר לטעון, כי יש אצל ברוכוב שתי קורקטיבות – זו של 1907 וזו של 1909, כשהשנייה מבליעה בתוכה את הראשונה. ב־1907 באה הקורקטיבה על רקע משבר העלייה השנייה, התפכחות מן הפרוגנוזה המידית והערכה מחדש של השאלה הלאומית היהודית. ב־1909 היא כבר נעשית על רקע ניתוח מאורעות שלא ביררה היהודית. האם התמורה של 1909 ניצוניה כבר ב־1907? מכיון שהסיטואציות שונות הייתי נוהרת מלמתח קו ישר ביניהן. ב־1907 נסוג ברוכוב רק מן ההנחה הראשונית שלו, בדבר הברית העולמית, כי המציאות טפחה על פניו. לכן המסקנות שלו פסיביות. ואילו עתה הקורקטיבה היא אופרטיבית, יש פה התערבות מכוונת שלו להשעיית מהלכים.

ברוכוב דן במצב הפוליטי ברוסיה שלאחר מהפכת 1905. הוא יצא נגד מסקנות המנשוויקים והבולשוויקים כאחד, שהמהפכה נכשלה, ונגד תחזית השלבים שלהם. על שני האגפים בס"ד הרוסית מוסכם היה, כי המהפכה הבאה תהיה שוב דמוקרטית-בורגנית, אלא שהם נחלקו בנוגע לתפקיד הפרולטריון בתוכה. המנשוויקים הועידו לפרולטריון תפקיד של אופוזיציה קיצונית לבורגנות, והתנגדו להשתתפות בממשלה הזמנית הבורגנית. לשיטתם, הפרולטריון אינו צריך לחתור להגמוניה פוליטית ולהשתתף בממשלה אשר אין בכוחה אלא לכונן חברה בורגנית-דמוקרטית. לפיכך הפרולטריון צריך להיות במאסף, עליו להוות אופוזיציה קיצונית, שתדחוק את הממשלה המהפכנית הבורגנית לפרורמות סוציאליות גדולות ולשלטון דמוקרטי. אולם יש להימנע ככל האפשר מסיסמאות קיצוניות ומצעדים דראסטיים העלולים להתרועע את הבורגנות, המהססת ממילא, מפעילותה האופוזיציונית האנטי-צאריסטית, והעשויים להשאיר את הפרולטריון בכדידות מדינית מסוכנת. מפרספקטיבה זו נבע ולוול בתפקידם המהפכני של האיכרים, העלולים להפחיד את הבורגנות. הבולשוויקים, לעומתם, ראו ערובה להצלחת המהפכה ולסיומה העקבי בהגמוניה פועלית במהפכה, ובממשלה שתקום כברית של הפרולטריון עם האיכרות. הם טענו, כי אין לסמוך על הבורגנות שתבצע את המהפכה. היא נקלעת בין שאיפתה לסלק את קיפוחה בידי הצאר ובין פחדה מפני התעצמותו של הפרולטריון המהפכני. לפיכך, הבורגנות בימינו איננה עוד מהפכנית, והיא תעדיף פשרה עם שלטון הצאר. היא תתפשר על משטר מלוכני. על כן התפקיד המוביל במהפכה נופל על הפרולטריון. הס"ד הרוסית צריכה איפוא להיכנס לממשלה המהפכנית הזמנית ולכונן את מדיניותה. זו תקיים דיקטטורה

דמוקרטית של הפרולטריון ושל האיכרות. הפרולטריון ישלוט אפוא כדי להגשים את המשטר הבורגני. סתירה זו בין אופן הייצור והשלטון הינה הכרחית, ורק אחרי שלב זה תבוא מהפכה סוציאליסטית.²⁷ ברוכוב קבע, לעומתם, כי גם אם הבורגנות לא השיגה את שלב הדמוקרטיה, המהפכה לא נכשלה. זו היתה מהפכה בורגנית, והיא נעצרה ברגע שהבורגנות השיגה את אשר רצתה ויכלה להשיג. הוא גם נתן סימנים להוכחת השינויים הבורגניים המתחוללים בחברה הרוסית: הרס המבנה הפטריארכלי בתהליך הייצור; פוליטיזציה של הציבור והתחזקות התודעה המעמדית של הפרולטריון; פתיחות כלפי המערב; התגברות התודעה הלאומית של הבורגנות הרוסית, המובילה להתפתחות דומה בקרב האומות המשועבדות, וכן הרפורמה של סטולפיין בכפר, הסוללת דרך להתפתחות קפיטליסטית בנוסח הפרוסי.²⁸ ברוכוב אפיין את המצב המורכב שנתהווה ברוסיה באומר, כי המשימות האובייקטיביות של המהפכה הרוסית, על פי טעמם של הסוציאליסטים הרוסים, אינן אלא התביעות הסובייקטיביות של המעמדות המהפכניים. אלה אינן המשימות שהבורגנות מציבה לפניו.²⁹ המהפכה הגשימה את המשימות האובייקטיביות של הבורגנות הרוסית.³⁰

הבורגנות, לפי ברוכוב, איננה יכולה להילחם לכינונו של משטר דמוקרטי אמיתי, בשל הלקח ההיסטורי שלמדה מניסיונה של הבורגנות באירופה של המאה ה-19. היא יודעת שבמשטר כזה הפרולטריון יקום נגדה ויילחם לשינוי המשטר, לכן היא נרתעת מתמיכה בו. היא תילחם בדרכה בדיקטטורה של הפרולטריון, ותסכל את מאמציו להביא למהפכה סוציאליסטית. ואילו הפרולטריון מצדו אינו יכול להחזיק בהגמוניה במהפכה שפתח בה, משום שאין לו עדיין שליטה מכרעת מבחינה כלכלית.

מכיון שהמהפכה הבורגנית כבר נתחוללה, ראה לפניו ברוכוב רק מהפכה אחת, זו הסוציאליסטית. אך זו אינה עומדת בפתח, והפרולטריון רוסי אינו צריך למהר לבצעה. להיפך, הוא ייכנס עתה לתקופת רגיעה, כדוגמת הסוציאלי-דמוקרטיה במערב, ובמהלכה יפעל לכיבוש יעדים שונים שיבטיחו את הצלחת המהפכה הסוציאליסטית והדיקטטורה של הפרולטריון בעתיד. כיבושים אלה לא יושגו כאמור בדרך מהפכנית, שכן כך הם ירתיעו את הבורגנות, אלא על ידי הפעלת לחץ עליה לוותרים שונים. במסגרת זו יבקש הפרולטריון לקדם את הדמוקרטיזציה של החברה הבורגנית, להשיג לגאליזציה של תנועת הפועלים, חירויות שונות, תחיקה סוציאליסטית, רפורמה אגרארית ואוטונומיה לאומית.³¹

27. על המחלוקת בין הבולשוויקים והמנשוויקים ראה ו"א לנין, "שתי טקטיקות של הסוציאליזם דמוקרטיה במהפכה הדמוקרטית", כתבים נבחרים, ב, מרחביה 1952, עמ' 136-31.

28. ברוכוב, כתבים, ב, עמ' 182-183. וראה גם מינץ, לקחי מהפכת 1905, עמ' 243.

29. ברוכוב, כתבים, ב, עמ' 174.

30. שם, עמ' 175.

31. שם, עמ' 187.

לקחי ברוכוב ממהפכת 1905 ברוסיה, וההסתגלות שלו להלוך המחשבה של הסוציאליזם דמוקרטיה המערבית, אותה ספג במהלך ישיבתו בבלגיה וכווינה החל מ־1908, ואליה הוסיף את לקחי מהפכת 1908 בתורכיה, הביאו את ברוכוב – על פי מינץ – להערכה מחדש של תפקודי הפרולטריון הציוני בזיקה לבורגנות הציונית. כפועל יוצא מכך נבעה בין היתר גם המסקנה הנ"ל לגבי הקונגרס הציוני.³²

היציאה מן הקונגרס הציוני היא המסקנה ההגיונית המתבקשת מן הגזירה השווה של ברוכוב לגבי הפרדת הפונקציות במהפכה הציונית. כשם שבמהפכה הרוסית הפרולטריון הרוסי לא נכנס עתה לעידן מהפכני שיעודו כיבוש השלטון, אלא לתקופת רגיעה שבה הוא אינו מפריע לבורגנות להוציא לפועל את הישגי המהפכה שלה, כך גם בארץ־ישראל. מהפכת 1908 בתורכיה היתה מהפכה בורגנית, והארץ הפכה מפיאודלית לבורגנית. ההתפתחות הקפיטליסטית של הארץ לא תיתקל עוד במגבלות המשטר הפיאודלי ולא תצטרך להילחם בו.

כידוע, הבחין ברוכוב בתהליך ההתנתחות בארץ בשני גורמים – יוצרים ומשחררים. הראשון הוא הטריטוריאליזציה הקפיטליסטית של הבורגנות, המקימה את התשתית הכלכלית של החברה היהודית החדשה בארץ, ואילו השני הוא הטריטוריאליזציה הפוליטית של הפרולטריון, שמתפקידו להסיר את המכשולים הפוליטיים שהשלטון התורכי יערום על דרכה. בתקופת ניסוח הפלטפורמה ראה ברוכוב סימביוזה מוחלטת בין שני הגורמים הנ"ל, כלומר שני התהליכים מתרחשים בו־זמנית. הוא לא האמין בכוחה של הבורגנות לבצע בעצמה את המהפכה שלה, ועל כן סבר, כי ברגע שהמשטר הפיאודלי יפריע לה היא תבחר להתפשר עמו, דבר שיפגע בפרולטריון היהודי ובתהליך הציוני כולו. לכן הפרולטריון היהודי הוא שילחם לדמוקרטיזציה של הארץ, כלומר לשחרורה מן העול התורכי. לשון אחר, הפרולטריון יילחם בתורכים כדי להשיג אוטונומיה טריטוריאליזציה יהודית בארץ.³³

עתה גרס ברוכוב, כי בתורכיה כבר נתחוללה מהפכה בורגנית, שהשיגה את אשר רצתה הבורגנות התורכית להשיג, ואין עוד עימות בין הבורגנות היהודית והפיאודליזם התורכי. יתר על כן, גם הטענה שמשבר העלייה השנייה סימל את כישלון המהפכה הציונית, לא היתה עוד מקובלת עליו. שכן בדומה לאמור לעיל, הסיק ברוכוב כי המהפכה הבורגנית הציונית השיגה את מה שיכלה להשיג הבורגנות היהודית. הקצב האיטי של העלייה השנייה נתפס בעיני ברוכוב כהסתגלות אל קצב המהפכה הבורגנית הציונית. ועוד למד מכאן, שהטריטוריאליזציה הפוליטית התבצעה ללא הטריטוריאליזציה הפוליטית. מכאן ואילך הבורגנות היהודית תקדם את הציונות על פי הקצב המתאים לה, ואין

32. מינץ, לקחי מהפכת 1905, עמ' 239–255; דיון רחב בקונפרנציית וינה של פועל צ' הרוסיים, ראה משלו: חבר ויריב, יצחק טבנקין במפלגת פועלי ציון 1912–1905, תל־אביב 1986 (להלן: מינץ, חבר ויריב), עמ' 104 ואילך.

33. "הפלטפורמה שלנו", ברוכוב, כתבים, א, עמ' 304; וכן "תפקיד מעמד הפועלים בהגשמת הטריטוריאליזם". שם, עמ' 315, 333.

הפרולטריון היהודי יכול לדחוק את הקץ, שכן במעשיו אלה הוא רק ירתיע אותה. כלומר, בהקבלה לאירועים בזירה הכללית גרס ברוכוב, כי הפרולטריון הציוני אינו ניצב לפני מהפכה נוספת של הבורגנות, ואינו צריך לדרבן אותה או לסלול את הדרך לפנייה. עליו להיכנס לתקופת רגיעה שבה יניח לבורגנות לבצע את הטריטוריאליזציה הכלכלית בארץ על פי רצונה ועל פי הקצב שלה. לא עוד שילוב פונקציות בין הגורמים היוצרים והמשחררים, על פי הגירסה הראשונה, אלא הפרדתן.

מכאן מוליך קו ישר אל הקונגרס הציוני. הקונגרס, כפרלמנט, סימל את שילוב הפונקציות בין הבורגנות והפרולטריון, שכן בתוכו נלחם הפרולטריון לדמוקרטיזציה, להיענות לאינטרסים שלו, ובתוכו הוא גם נלחם ליירוט תהליכי הטריטוריאליזציה. ואילו עתה, בשלב הפרדת הכוחות ההכרחית, מאבקיו של הפרולטריון בתוך הקונגרס רק יהיו תהליכים. ניסיונות ההשתלטות שלו עשויים להרתיע את הבורגנות היהודית ולהפריע לה במלאכתה. אך אם ייכנע בקונגרס לתכתיבי הבורגנות, כדי לא להפריע לה, יפעל הפרולטריון היהודי בניגוד לציוניים האידיאולוגיים שלו. מכיון שלפני הפרולטריון היהודי לא עומדת עוד משימת שחרור פוליטי מן העול התורכי הפיאודלי, הרי שעליו להניח לבורגנות להשלים את הישגיה המהפכה שלה, ואילו עליו להתכונן לביצוע משימת השחרור הבאה שלו – המהפכה הסוציאליסטית, שתהיה זהה עם שלב האוטונומיה הטריטוריאלי. ³⁴

הפרישה מן הקונגרס נתפסה, איפוא, על ידי ברוכוב כתבונה מעמדית של הפרולטריון, כטקטיקה ארגונית לטובת האינטרסים של הציונות. ³⁵ ואם ברוכוב לא אמר זאת בקונפרנציה, הרי שהדברים פרושים במאמר הנוכח, "מה נותן הקונגרס לציונות?", שלא נתפרסם בחייו, ובמאמר שפרסם ביוני 1910 חברו למפלגה, אברהם רוזצקי. פועלי ציון, גרס הלה, אינם מתנגדים לקונגרס. יציאתם ממנו באה למנוע חיכוכים מיותרים, העלולים לפגום ביעילות עבודתו. פועלי ציון, שאינם יכולים לקבל על עצמם את תקנון הקונגרס, התובע צייתנות ומשמעת לצורך הגשמת המשימות, חותרים בזאת תחת המגמות הבריאות של הציונות. יציאתם ממנו תייעל איפוא את העשייה הציונית. ³⁶

כאמור, ההחלטה של המפלגה הרוסית לפרוש מן הקונגרס הציוני עוררה בקונפרנציה העולמית את ההבחנה בין שאלות פרטיקולריות וכלליות. להחלטה הרוסית לא היו שותפות שאר המפלגות. קפלנסקי הביע דעתו בנידון עוד בקונפרנציה הרוסית בווינה, בה השתתף כנציג הברית העולמית. היתה זו הזדמנות לבוא חשבון עם הקונצפציה המארקסיסטית. ואכן, קפלנסקי גינה את המפלגה הרוסית מכל וכל באומרו, כי ההחלטה המוטעית בדבר הקונגרס נובעת בעצם מן הטעות התיאורטית הכוללת של פועלי ציון הרוסים – מן הביסוס

34. ראה דיון נרחב בתמורה האידיאולוגית של ברוכוב: מינץ, זמנים חדשים, עמ' 115 ואילך.

35. שם, עמ' 121.

36. נתפרסם בדאס פרייע ווארט, מס' 2 (יוני 1910), למברג.

המארקסיסטי של הציונות, מ"רעיונות ההבל" בדבר התהליך הסטיכי ומלחמת המעמדות כדרך לטריטוריאליזם, מן התיאוריה שלפיה לפרולטריון אין משימה כלכלית בהגשמת הציונות אלא פוליטית בלבד. פועלי ציון האוסטרים – טען – מאמינים כי הציונות לא תתגשם באורח סטיכי, ללא התערבות מכוונת של הפרולטריון. גם עבורם ההשתתפות בקונגרס היא טקטית בלבד, ולא אידיאולוגית. אבל הם מחייבים זאת, משום שלדעתם יש לפרולטריון תפקיד יוצר, ועליו לשתף פעולה עם הבורגנות בדרך לטריטוריאליזציה בארץ-ישראל. מכיון שהקונגרס הוא המכשיר להגשמת הציונות, מוטל על הפרולטריון הציוני לשבת שם, להדריך ולמקד את תפקידו היוצר של הפרולטריון ולשמור על האינטרסים שלו.³⁷

הפרישה לא היתה מקובלת גם על פועלי ציון באמריקה ובארץ-ישראל. את דעת האמריקאנים הביע סירקין בקונפרנציה העולמית השנייה, וטען שאת הציונות ניתן להגשים רק על ידי שיתוף פעולה לאומי.³⁸ את ביקורתה של המפלגה הארצישראלית הביא בן-צבי, במאמר שפרסם לאחר הקונפרנציה של המפלגה הרוסית בווינה.³⁹ לטעמו של בן-צבי, דווקא עתה הזמן ללכת לקונגרס הציוני ולנצל את המערכת שלו כדי להפיק משאבים גדלים והולכים לקידום מפעל ההתיישבות בארץ והיאחזות הפועלים בה. בן-צבי החל לערער על תפיסת המהלך הסטיכי של התנחלות הפועלים בארץ. הוא דיבר על פעולה מכוונת לסייע להתיישבותם – לא רק גיוס כספים לצורך עלייתם, אלא סיוע להתיישבור תם על הקרקע על ידי בניית משקי עזר לפועלים. לימים ירחיק בן-צבי לכת ויתמוך בתוכנית ההתיישבות הקואופרטיבית של קפלנסקי.

כאשר הצביעה הקונפרנציה העולמית השנייה בזכות המשך ההשתתפות בקונגרסים הציוניים, סירבה המפלגה הרוסית להשתתף בהצבעה, ואף הודיעה כי תפרוש מן הברית אם תיכפה עליה דעת הרוב. רוב צירי הקונפרנציה טענו, שהחלטה בעניין הקונגרס היא שאלה כללית הנוגעת למעמד הפועלים הציוני כולו, באשר היא קשורה לטקטיקה המשותפת שינקטו המפלגות בעבודת ארץ-ישראל. לפיכך, על פי התקנון חייבת המפלגה הרוסית לקבל את מרות הקונפרנציה. מאידך גיסא, אי אפשר היה לכפות על הנציגים הרוסיים בקונפרנציה העולמית לקבל את החלטת הרוב, ולהפך בזאת החלטה של הקונפרנציה

37. יידישער ארבעטער פנקס, עמ' 249–250. ראה בנידון גם מאמרו של קפלנסקי, דער יידישער ארכייטער, 10.12.1909, עמ' 2, בו עסק בעיקר בגינוי החלטת הרוסים מנימוקים יורדיים וטקטיים, ותגובתו של ברוכוב: "על הביקורת הזועמת וההנמקה היוריסטית" (שנתפרסמה שם ב-17 בדצמבר), כתבים, ב, עמ' 223–230. בניגוד לדבריו של קפלנסקי, גם במפלגה האוסטרית היו נטיות אנטי-קונגרסיסטיות, ראה אונגר, עמ' 322 ואילך. ולעומת זאת, לא כל החברים במפלגה הרוסית תמכו בפרישה, ראה פרוטוקול הקונפרנציה הרוסית, עמ' 253, 262, וכן מכתב ברוכוב לזרובבל, 9.2.1910, אנרות ברוכוב, 1910.1, עמ' 331.

38. פרוטוקול הקונפרנציה, אה"ע, 3/11III.

39. דער יידישער ארכייטער, 10.12.1909, עמ' 3. ראה מינץ, לקחי מהפכת 1905, עמ' 255.

המפלגתית שלהם.

התנהגות המפלגה הרוסית שמה ללעג את התקנון הארגוני בעודו באיבו. הטיעון שהעלה ברוכוב, כי אי אפשר להכריע ברוב קולות נגד המפלגה הרוסית, מכיון שברוסיה מרוכז רוב הפרולטריון היהודי, והרמז כי כפיית ההחלטה עליהם, בשאלה פרטית לדעתם, הינה הליך בלתי דמוקרטי – הציגו את הברית ככלי ריק, חסר סמכויות, ואפילו התעורר הספק אם היתה זו בכלל הידברות.

בניסיון להיחלץ ממצב מביך זה ניסו חברים (בן צבי וזרובבל) להצדיק את התנהגות המפלגה הרוסית, בנימוק ששורש הרע בקונפרנציית היסוד בהאג, שלא קבעה מהו היקף החלטותיהן של המפלגות הארציות. המוצא שהציע בן צבי היה הטוב ביותר, והוא אכן התקבל: אם מפלגה ארצית דנה באחת מן השאלות הנחשבות לכלליות לפני הקונפרנצייה העולמית, וקיבלה החלטה בנדון, הרי שההחלטה הנוכחית של הקונפרנצייה העולמית אינה מחייבת את המפלגה הנדונה, עד שתתכנס ועידת המפלגה שלה, שתדון מחדש בשאלה.⁴⁰ כך ניתנה למפלגה הרוסית אורכה עד לוועידה-המניין הבאה שלה. יציון כאן, שהואיל ובתוקף הנסיבות כל הוועידים הבאים שלה עד שנת 1917 היו רק קונפרנציות, שלא יכלו לקבל החלטות לשינוי הפרוגרמה, נשארה המפלגה הרוסית חברה בברית העולמית מבלי שתקבל עליה, גם בקונפרנציות העולמיות הבאות, את ההחלטה בדבר השתייכות לקונגרס הציוני.

הרוסים קבעו איפוא עובדה בשטח, בניגוד מפורש לתקנון. שכן הסעיף הרלוואנטי בתקנון, שהוצע בקונפרנצייה העולמית השנייה, ואף אושרר בקונפרנצייה השלישית, קבע מפורשות, כי הקונפרנציות הארציות רשאיות להחליט רק בענייני המדיניות הארצית, ועל התפקידים והטקטיקה של המפלגות הארציות במדינה מסוימת. ואילו בעניינים שאינם בעלי אופי ארצי, אלא נוגעים לכל מעמד הפועלים היהודים או לעם היהודי כולו, קובעת הקונפרנצייה העולמית את קווי היסוד של הפעולה המשותפת. שאלת הקונגרס הציוני לא היתה, לכל הדעות, שייכת לתחום התפקידים של פועלי ציון ברוסיה עצמה. אך נראה, כי למרות המשבר שלה והידלדלות שורותיה בשנות הריאקציה שבאו אחרי מהפכת 1905, עדיין היתה למפלגה הרוסית עמדה בכירה במערך העולמי, והמפלגות לא היו בשלות להתמודד עם אפשרות פרישתה מן הברית.

זאת ועוד. לסעיפים הרלוואנטיים בתקנון הוכנסה פיסקת הסתייגות, שפועלי ציון מרוסיה עשו בה שימוש לתועלתם – בתוקף הנסיבות, אפשר מאוד שהם יזמו ולחצו לצירופה של פיסקה זו לתקנון. נאמר שם, כי מותר לדון בקונפרנצייה העולמית בעניינים הפרטיים של המפלגות, אך אי אפשר לקבל החלטות בנדון. ואין צורך בביאורים מיותרים. נראה כי צירי המפלגה הרוסית מימשו כאן את המנדט שקיבלו ציריהם לקונפרנצייה העולמית הראשונה עוד בוועידת קראקוב – לפעול להקמת הברית העולמית (ובמקרה שלנו להמשך קיומה), אך בתוך כך "אין הם צריכים לסור מן העקרונות הפרוגרמיים והטקטיים שנתקבלו

בוועידות מפסד"י [פוע"צ]⁴¹. כך שבסופו של דבר, גם אם מכנה הברית לא היה לרוחם של ברוכוב וחבריו, המלה האחרונה היתה שלהם.

היחס המיוחד כלפי המפלגה הרוסית בלט על רקע היחס השונה שלו וזתה המפלגה הארצישראלית באותה סוגיה. בוועידה השביעית שלה, בפסח 1911, התנגדו בן־גוריון ותומכיו להשתתפות בקונגרס הציוני, כל עוד הוא קיים במתכונתו הנוכחית. במקום שההסתדרות הציונית תהיה ארגון של שוקלים פסיביים, טענו, עליה להיות הסתדרות אקטיבית, שתבריה מגשימים בפועל את הציונות, והפועלת בארץ־ישראל ובתורכיה. כל עוד מייצג הקונגרס רק את השוקלים והנפעלים ולא את הכוחות הפועלים, אין הוא מביא תועלת ואין להשתתף בו. דעה נוספת שהועלתה, קרובה במסקנתה ורחוקה ברוחה מטיעונו של בן־גוריון, היתה שפועלי ציון כמפלגה פרולטרית לא תוכל להיות אחראית בשום אופן על פעולותיה של הנהגת ההסתדרות הציונית הבורגנית, ועל כן יש לצאת מן ההסתדרות. בן־צבי התנגד לבן־גוריון ותומכיו, אף כי גם לו היתה ביקורת על ההסתדרות הציונית. הוא טען שיש להמשיך ולהשתתף בקונגרס ובהסתדרות הציונית, ושלא על דעת הרוב כמפלגה הוא הצליח להעביר החלטה, שהמפלגה נשארת בהסתדרות הציונית ומשתתפת בקונגרס העשירי, אך קניית השקל איננה חובה. חבר שלא ישקול לא יוצא מן המפלגה.⁴²

החלטה זו עוררה ויכוח בקונפרנציה העולמית השלישית.⁴³ צירי רוסיה וארץ־ישראל טענו, כי החברות בברית איננה גוררת אחריה השתייכות לקונגרס, שהרי התקנון קובע, כי כדי להיות חבר די להכיר בעיקרי הברית ולשלם מס חבר. לחיזוק טענתם הביאו את התקדים שקבעה המפלגה הרוסית. מתנגדיהם (כל יתר המפלגות החברות בברית) טענו, שאי אפשר להשתחרר מחובת השקלים ולהישאר בברית – חוץ מן המפלגה הרוסית. הקונפרנציה שללה את החלטת המפלגה הארצישראלית ברוב קולות, וכפתה עליה קבלת החלטתה שלה בסעיף הקונגרס הציוני, האומרת בין השאר:

כל הנסיונות להצהיר, שביצור הפדרציה הפועלי־ציונית בקונגרס אינו חובתו של כל חבר – מתנגדים להחלטה המפורשת של הקונפרנציה העולמית, והיא מודיעה שאף מפלגה ארצית אחת (מלבד הרוסית) ואף חבר אחד אינם רשאים להשתחרר מהחובה שהוטלה על כל ההסתדרויות של הברית העולמית.

החלטת הקונפרנציה תאמה את תקנון הברית, שכן מקובל היה ששאלת הקונגרס כללית היא ולא פרטית, והתרת הרצועה במקרה זה עלולה היתה לעודד הפרת משמעת הברית. אולם אין לשכוח ברקע את יחסה האופטרופסי של הברית כלפי

41. מינץ, ועידת קראקוב, עמ' 165.

42. ראה הדיווח מן הוועידה בהאחדות, כו (כא איר תרע"א), עמ' 2–3. ראה זיהוי בעלי הדעות אצל סבת, קנאת דוד, א, עמ' 171, 188.

43. ראה האחדות, מג (ח כאלול תרע"א), עמ' 18–19.

המפלגה בארץ, יחס שדיכא את כל ניסיונותיה "להרים ראש". מבחינה עקרונית ההחלטה הרוסית היתה מרדנית הרבה יותר, שכן המפלגה הארצישראלית לא פרשה מן הקונגרס, אבל לגביה לא נמצא שום מוצא של כבוד. הייתכן שהברית היתה מוכנה לפרישתה של המפלגה הארצישראלית? או אולי היתה בטוחה בכוחה להכניע את המפלגה, המנסה לפלס לעצמה דרך עצמאית? מטעמים שלא כאן המקום לפרטם סביר יותר להניח, כי הפירוש השני הוא הקולע.

(כ) היחסים בין מפלגות הברית

סעיף נוסף הדורש התייחסות למשמעות החבויה בו, מוקדש לדרך ההצבעה בקונפרנציות העולמיות. שאלה זו נדונה ונפתרה כבר בקונפרנציה השנייה. ברוב קולות (16 נגד 1) הוחלט, כי ההחלטות מתקבלנה ברוב קולות של כל הצירים בעלי זכות ההצבעה הנוכחים בישיבה, וכי לפי דרישתה של מפלגה ארצית ניתן להצביע מחדש לפי ארצות. עזיבת הישיבה לפני ההצבעה נחשבת כהימנעות, אלא אם כן נמסרו נימוקים אחרים. אגב, מספר הצירים של כל מפלגה ארצית נבחר מתוך הסניפים המקומיים שלה, כאשר כל סניף שולח ציר אחד וממלא מקום אחד. סניף בעל למעלה מ-100 חברים – שולח שני צירים.⁴⁴

ההחלטה על הכרעה ברוב קולות והדיון שהתקיים סביבה מאפיינים את הלך הרוחות ששרר בין חברות הברית – אי שוויון בין המפלגות, חוסר נכונות לסגת מעמדות, ואולי אפילו חוסר אמון שרחשו האחת כלפי זולתה. ההחלטה הנציתה את העובדה, שבין המפלגות קיימים הבדלים מהותיים, לא רק באידיאולוגיה אלא גם במעמדן במערך העולמי, שייתכן ואינם ניתנים לגישור. ההחלטה לא לתת לכל אחת מן המפלגות הגדולות אותו מספר קולות בעת ההצבעה, ללא קשר לגודלן, מעידה על כך, שכל אחת מן הארבע האמינה בכוח עוצמתה המספרית להשליט על הברית את דעותיה, ובו בזמן לא גילתה נכונות לקבל על עצמה כפייה מצד חברותיה. שוויון קולות היה מגמד את עליונותה של המפלגה הרוסית, בפרט על אוסטריה, כאשר רוסיה – למרות הידלדלות שורותיה – המשיכה לראות עצמה כאחות הבכורה. ואילו אוסטריה, שעם הידלדלות שורותיה של רוסיה הפכה לגדולה שבמפלגות, ודאי לא היתה מוכנה לוותר על הזדמנות זו להשליט את עמדותיה.

כלומר, אם נבדוק את המספרים נראה, כי מבחינת רוסיה היה פה מקח טעות. שכן לאוסטריה בכל מקרה היו יותר צירים – 24 בקונפרנציה השנייה לעומת 7 רוסים; 13 בקונפרנציה השלישית לעומת 5 רוסים; 24 ברביעית (מתוכם נפסלו 2) לעומת 9 רוסים. מכאן שרוסיה נלחמה על כבודה האבוד ולא על אובדן העליונות המספרית. ובאשר לנחיתותה המספרית של רוסיה – זו נפתרה על ידי כך, שבשאלות החשובות נתקבלו ההחלטות, הן של הקונפרנציה השלישית והן של הרביעית, בהצבעה לפי ארצות. אזי קיבלו כל אחת מן הגדולות (אוסטריה, רוסיה, ארצות הברית וארץ ישראל) 7 קולות, אנגליה – 3, רומניה ובולגריה –

44. כל הפרטים על הדיון בסעיף זה היבאו על פי מהברת הפרוטוקול שבאה"ע.

1 כל אחת. כך שאפילו לא יכלו הרוסים להכריע ברוב קולות, הם הצליחו לנטרל מעט את יתרונם הכרור של האוסטרים.

ועוד. הדיון בשאלה גילה, כאמור, מהרהורי לבם של החברים. בעיקר כולט היחס המתנשא כלפי המפלגות הקטנות. כך למשל נימק אורונוין (ארצות-הברית) את התנגדותו למתן מספר זהה של קולות לכל מפלגה, בטענה שלא ייתכן שייוצר מצב בו "לנדסמנשפטים" קטנים יכריעו ביחד ברוב קולותיהם. בנידון זה מעניין להזכיר נשכחות. כאשר דובר על הקמת הברית העולמית הדגישו, כזכור, המפלגות האוסטרית והאמריקאית את היות הארגון מפגש שווה-כוחות של מפלגות המעוניינות לתאם פעולה לשם קידום אידיאל משותף. הוועד המרכזי של המפלגה האמריקאית החליט נחרצות באפריל 1907 (בטרם נוסדה הברית) כי אחד התנאים להצטרפותם לברית העולמית הוא, שההצבעה בוועידות העולמיות תהיה לפי ארצות ולא לפי מספר החברים. אז היתה זו החלטה אנטי-רוסית מובהקת, משום שהמפלגה הרוסית נחשבה לגדולה מכולם.⁴⁵ אין ספק שדברים אלה ביטאו גם את עמדת האוסטרים. ואילו עתה נתהפך הגלגל. אורונוין דרש הצבעה ברוב קולות, לפי מספר החברים של כל מפלגה. "אנחנו צריכים להיות עם בריא מבחינה פוליטית ולכן המיעוט צריך לקבל עליו את החלטות [הרוב]". גם זו היתה הצהרה אנטי-רוסית מובהקת, אף כי אורונוין התכוון, כביכול, למפלגות הקטנות, שלא מתוך העילית המייסדת. ואומנם ברוכוב הזדרו להתייצב לימינן של המפלגות הקטנות, תוך שהוא עושה לביתו שלו. הוא טען, כי ייתכן שמפלגה לא תוכל לבצע את החלטות הקונפרנסייה, לכן צריך לתת למפלגות הקטנות להתגונן, בתנאי שזה לא יפגע בפעילותן של האחרות. יש לתת למפלגה ארצית זכות להודיע לפני דיון בסעיף מסוים, שהיא לא תמלא אחר החלטות הקונפרנסייה, אמר, ורמז לעמדת מפלגתו בשאלת הקונגרס הציוני.

להצבעה לפי מניין הצירים ולא לפי ארצות היו עוד מעלות. תמכו בה גם חברים שרצו להביע דעה אחרת בתוך מפלגתם, ולהם נמצא דובר בדמות אפרים בלומנפלד (רוסיה), שהציע שלא להצביע לפי ארצות, בנימוק שהיו חברים ברוסיה שתמכו בהישארות בקונגרס. למעשה, אותם מתנגדים מבית יכלו לשחק לידי המפלגות היריבות. אלא שהפרוטוקולים של הקונפרנסייות מראים, כי בשאלות העדיניות הצביעו לפי ארצות. ואם כי אין הפרסומים מגלים מי דרש הצבעה לפי ארצות, אפשר להבין בכל עניין לגופו, מי המפלגה המעוניינת.

(ג) הפלשתינוצטריזם

ולסיום, נדון באחד הנושאים החשובים בתקנון, שהמחלוקת העולמית סביבו נקטעה באופן מלאכותי על ידי מלחמת העולם הראשונה – שאלת הפלשתינוצטריזם. שאלה זו היוותה סלע מחלוקת מרכזי במערך העולמי של המפלגות. מהותה – מרכזיותה של ארץ-ישראל בעשייה הפועל-ציונית, והיא באה לידי

ביטוי בסגנונות שונות – מבנה לשכת הברית, מקום מושבה, מקום עריכת הקונפרנציות העולמיות, הקמת הקפא", מטרותיו וניהולו, ובמובן מסוים גם הייצוג באינטרנציונל.

העובדה שהדיווחים מן הקונפרנציה העולמית הראשונה אינם חדים שמעיים בשאלת מקום מושב הלשכה מוכיחה, כי למן הייסוד גרמה שאלה זו להתרוצצות ולסערה בין חברות הברית. אף כי ארץ־ישראל היתה במוצהר הגיון קיומו של הארגון המשותף, לא יכלו המפלגות בגולה לגמור בדעתן פה אחד, כי המטה הראשי שלהן צריך שיימצא במקום אליו מכוונת בסופו של דבר כל עשייתן. זאת, משום שהפעולה הפנימית בגולה – הקמת ארגונים חדשים, הסברה ותעמולה, ודאגה לרווחת הפועל היהודי – נתפסה כאחד ההיבטים של "עבודת ארץ־ישראל". היתה זו עשייה בגולה למען ארץ־ישראל. אבל למעשה היה הוויכוח סביב הפלשתינוצנטריזם גילוי חריף ביותר של העימות בין "עבודת ההווה" בגולה לבין בלעדיותה של ארץ־ישראל, שהיה מנת חלקה של התנועה הציונית בכללה. מבחינת המפלגה הארצישראלית, הכרעה בנידון היתה גורלית לחברותה בברית העולמית. היתה זו גם שאלה עקרונית וגם שאלה של יוקרה. שאלה עקרונית – על שום שהכרה בקיומן של שתי לשכות מנחות של הברית פירושה היה הודאה בצורך בפתרון לאומי יהודי נוסף על הפתרון הציוני הטריטוריאלי. שכן עבודת ההווה בגולה לא היתה רק הכשרה לחיים בארץ־ישראל, אלא מאבק לפתרון קיומי בגולה במסגרת אוטונומיה לאומית פרסונלית. ושאלה של יוקרה – על שום שהחלטה על העברת כל מוסדות הברית לארץ־ישראל היתה מקנה למפלגה המקומית מעמד דומיננטי בארגון. הדבר חייב את עלייתם של מנהיגי הברית לארץ, בעוד שאלה ראו עדיין את תפקידם בצמוד לפרולטריון שבגולה. לסיבות אידיאולוגיות אלה נלוו גם סיבות אישיות, כפי שנראה בהמשך. במצב שכזה היתה המפלגה בארץ נוטלת על עצמה את ניהול המוסדות ועולה למעמד של בכורה בברית. הנהגת המפלגה האוסטרית, שזכתה למעלת המפלגה החשובה בברית בעקבות מצוקתה של המפלגה הרוסית, לא נפלה בפח הזה.

נחזור במקצת להיסטוריה של הסוגיה שהוצגה כפתיחת המאמר. ב"פלטפורמה" של 1906, היה הפלשתינוצנטריזם חלק אינטגרלי מן הקונפציה של ברוכוב בדבר הסתירות של דינמיקת ההגירה היהודית. לפי תפיסתו דאז, ההון והפרולטריון היהודי ניצבו כבר בשלב הסופי של תהליך סטיכי זה, שנע מארצות מפותחות יותר אל ארצות מפותחות פחות, בחיפוש אחר מקום קליטה לעם היהודי בכלל, ואחר בסיס אסטרטגי מתוקן למלחמת המעמדות של הפרולטריון היהודי. לשיטתו, ארץ־ישראל היתה היעד הסופי של השתלשלות זו. על התהליך הזה של הפרולטריון היהודי מנצחת מפלגת הפועלים ה"ס"ד היהודית פועלי ציון, שאת האידיאולוגיה שלה היטיבה לבטא המפלגה הרוסית. היא הצמודה לפרוגרמה העקבית והסדורה ביותר, והיא המתקדמת ביותר מבחינה אידיאולוגית. שאר המפלגות הארציות הן רק חוליות, בסיסים אסטרטגיים לא מתקנים, תחנות הכרחיות בתהליך הסטיכי הקווי, המוביל אלי ארץ־ישראל. הן כולן

מתאחדות בכרית אחת, מפלגה עולמית מונוליטית, עם פרוגרמה סוציאל-דמוקרטית ומוסדות מנחים אחידים.

מתוך תפיסה שתהליך זה עומד בפני סיומו, גיבש ברוכוב תפיסה פלשתניצנטרית – מרכזה הפוליטי של הברית יעוגן בארץ-ישראל וינחה משם את כל מישורי הפעולה. מכיון שהמפלגה הפוליטית של הפרולטריון היהודי היא צורת ההסתגלות היעילה ביותר במישור מלחמת המעמדות, תייצג המפלגה בארץ-ישראל את ההסתגלות הפוליטית הגבוהה ביותר, שהרי שם הכסיס האסטרטגי התקין לניהול המלחמה. ושוב, המפלגה בארץ איננה אלא שלוחתה הקדומנית, בבואתה של המפלגה הרוסית, והיא מייצגת את המוסד המנחה של הברית העולמית. כלומר, על פי ברוכוב בתקופה זו – הנהגת הברית והמפלגה בארץ-ישראל חד הן. ואשר לשאר המפלגות – הן יונקות כוחן מן המרכז בארץ-ישראל, וסופן להתבטל, כאשר מוקד החיים היהודיים יעבור מן הגולה לארץ.

פרספקטיבה זו נתערערה, בין היתר, משכשלו פועלי ציון הרוסיים לפרוש את מרותם האידיאולוגית על שאר המפלגות הארציות, אבל בעיקר משהתברר משבר העלייה השנייה; וכמו כן משפיתח ברוכוב בעקבות זאת תיאוריה אחרת לגבי עתידה של השאלה הלאומית היהודית, ומשניסח בשנת 1909 את לקחיו ממהפכת 1905.

פועלי ציון האוסטרים והאמריקאים לא היו מפלגות סוציאל-דמוקרטיות אלא סוציאליסטיות. הן היו מוכנות לכך שיסתופפו בתוכן בעלי אידיאולוגיות סוציאליסטיות מגוונות, ובלכד שיאמינו במטרה הלאומית הציונית המשותפת. הן לא דגלו בפרוגנוזה של ברוכוב, הן לא האמינו בתהליך הסטיכי, ובין היתר גם לא קיבלו את קביעתו, שלפרולטריון הציוני יש רק תפקידים פוליטיים ולא קונסטרוקטיביים בשלב הטריטוריאליזציה בארץ-ישראל. ממילא הן לא קיבלו את רעיון המפלגה העולמית המונוליטית, בעלת השקפת עולם אחת, המחייבת את כולן. הברית העולמית היתה לדידן, כאמור, קונפדרציה רופפת של מפלגות ריבוניות, בעלות פרוגרמות שונות, המתאמות פעולה ביניהן בעיקר לצורך עבודת ארץ-ישראל. הן לא ראו עצמן כהסתגלויות אידיאולוגיות של המפלגה הרוסית, התולשות על תחנות ביניים העומדות בפני חיסולן והעתקתן לארץ-ישראל. הן ראו עצמן מפלגות עצמאיות הצמודות אל הפרולטריון במקומות מושבו, מנחות, כל אחת על פי דרכה, את מלחמת הקיום שלו, ודואגות לאינטרסים שלו. הן לא סברו שתהיה זהות בין המפלגה בארץ ומוסדות הברית, אלא שתהיה הפרדת סמכויות ביניהן, והמפלגה בארץ תהיה מיוצגת בהנהגה כמו שאר המפלגות. יצוין עם זאת, כי המפלגה האמריקאית דרשה להעביר את מוסדות הברית לארץ-ישראל, והיא דבקה בגישה זו בכל הקונפרנציות העולמיות, גם כאשר התפשרו כולם על שתי לשכות. הדבר עמד בסתירה בולטת לעבודת ההווה האינטנסיבית שניהלה בריזמנית בקרב הפרולטריון היהודי באמריקה.

כאמור, משבר העלייה השנייה העמיד את ברוכוב בפני העובדה, ששלב העתקת מוקד החיים היהודיים לארץ-ישראל איננו נראה לעין. הוא נדרש איפוא

לקורקטיבה בשאלת הפתרון לשאלה היהודית, אותה הביא לביטוי כבר בהצעת הפרוגרמה שהגיש לוועידת קראקוב (1907). עתה טען, כי הטריטוריאליזציה של חלק מן העם היהודי בארץ-ישראל הופכת את החלק שיישאר בגולה ממיעוט אקסטריטוריאלי אבסולוטי למיעוט לאומי רגיל, שסופו להתבלבל בסביבתו. בטרם התבוללות יעבור עליו שלב של שוויון זכויות ואוטונומיה לאומית מדינית. כלומר, אותו חלק שיישאר בגולה יחבור לבסיס אסטרטגי תקין ויוכל לנהל את מלחמת המעמדות שלו במסגרת הפרולטריון הכללי. המפלגה צריכה להישאר צמודה אל ההמונים ולארגנם למאבק במקומות מגוריהם. כלומר, מוקד פעולת הברית צריך להיות בינתיים בגולה.⁴⁶

נוסף לפרישה מן הקונגרס הציוני היתה הסבת הדגש אל הפעולה בגולה פועל יוצא הגיוני מלקחי 1905. אם נמשיך את הגיון ניתוחו של ברוכוב, יסתבר לנו – על פי מינץ – כי הוא תלה את הטריטוריאליזציה בארץ בקצב שמכתיבה הכורגנות הציונית, וסבר שאסור לפרולטריון להתערב ולהאיץ בה. ומכיון שרובו של הפרולטריון היהודי יושב עדיין בגולה, על המפלגה להישאר בקרבו ולנהל את מלחמת המעמדות שלו ואת מלחמתו לאוטונומיה לאומית פרסונלית. למסקנות אלו קשור גם עיסוקו ביידיש. היידיש היתה לו בחזקת הסתגלות מארגנת – לשון אחידה נורמטיבית, שתיצור קשר בין הגלויות ותסייע לארגן את החיים הציבוריים בגולה, ולתת להם זפוס אחיד בכל הפוזרות, שכן יש להם מטרה זהה – מאבק לאוטונומיה פרסונלית בגולה ולטריטוריאליזציה בארץ-ישראל.⁴⁷

נראה איפוא כי בסוגיית הפלשתינוצטריזם נוצר קיטוב חדש בתוך הברית העולמית. לא עוד רוסיה וארץ-ישראל מול אוסטריה ואמריקה, אלא אמריקה וארץ-ישראל מול בנות הפלוגתא הגדולות – רוסיה ואוסטריה. נבחן עתה כיצד השתקף העימות בתקנון.

הקונפרנציה העולמית הראשונה נסתיימה בהחלטה להקים קודם כל את לשכת הברית באירופה, מסיבות תקציביות, וזו תפעל להקמת לשכה בארץ-ישראל. למזכירות הברית נבחרו ברוכוב וקפלנסקי, שהוסמכו לצרף חברים נוספים ללשכה בתיאום עם הוועדים המרכזיים הארציים.⁴⁸ אלא שברוכוב עזב את הלשכה שהוקמה בזוינה כבר בראשית 1908 ועבר לבלגיה, לליאוו. אל הסיבות החומריות של חיפוש אחר פרנסה לביתו נוספו קשיי העבודה בצוותא עם קפלנסקי.⁴⁹ את מקומו של ברוכוב תפס דוד בלוך מן המפלגה הרוסית (שנודע בכינויו אפרים בלומנפלד).⁵⁰ נראה איפוא שברוכוב לא היה שותף למלאכת

46. המפלגה הרוסית אימצה את נוסחת קדימיתה של הפעילה בגולה, אך לא את נוסחת ההתבוללות.

47. ראה צביה בלשן, הברית העולמית, עמ' 149 ואילך, ובמיוחד עמ' 155 ואילך.

48. ראה המבוא של מינץ, אגרות ברוכוב, עמ' 69 ואילך.

49. אוינגר, עמ' 401.

50. ראה המבוא של מינץ, אגרות ברוכוב, עמ' 42.

51. אגב, גם צוותא זו היתה רצופה חיכוכים, יידישער ארבייטער פנקס, עמ' 178-179.

הכנת הטייטה של התקנון, וקרוב לוודאי כי בוויכוחים לא ייצג את עמדת לשכת הברית. ובסעיף דענייננו ניכרת ידו של קפלנסקי.

מזכירות הברית יצאה מתוך הנחה שלפועלי ציון העולמיים יש עבודה בארץ ישראל ובאירופה, ועל כן שומה על הנהגת הברית להימצא בשני העולמות. לנציגות בארץ-ישראל נתנה מעמד של סניף בלתי עצמאי. עצם ההתכנסות בקראקוב של הקונפרנציה השנייה ולא בארץ-ישראל, כפי שרצו הארצישראלים, סימלה את העובדה, שעדיין אין לארץ משקל מכריע בעבודת הברית. בקראקוב היו 24 נציגים אוסטרים, ורק שני ישראלים. מובן שיכולתם לסחוף את הקונפרנציה להחלטה נחרצת בעד העתקת משרדי הברית והנהלת הקפא"י לארץ היתה מוערית. קפלנסקי התייחס בזלזול לתביעת הישראלים לערוך את הקונפרנציה בארץ. לגביהם היתה זו הכרה בעובדה שהגיון הקיום של הברית העולמית מעוגן בעבודת ארץ-ישראל, ולכן על הצירים להכיר את הארץ ואת תנאי העבודה בה.⁵¹ ואילו קפלנסקי, שראה את עיקר העבודה בקרב המוני העם בגליציה, גלגל על חוסר התבונה שכתביעתם. לצירים אין כסף לנסוע אפילו לקונגרס הציוני בהאמבורג – גער בישראלים – ואילו הם רוצים שיבואו אליהם ומשם יסעו כולם להאמבורג. לגביו, ההתוועדות בארץ-ישראל נועדה להיות מפגן אידיאולוגי חסר תכלית מעשית.⁵²

הסעיף שהוגש לבאי הקונפרנציה השנייה הציע להקים לשכת ברית אחת (ביורא) שתשב באירופה. את העבודה תנהל מזכירות, שתצטרף משני חברים, אותה תבחר הקונפרנציה. בארץ-ישראל יקום משרד (אמט) של הברית, אך את העבודה בארץ-ישראל תנהל לשכת הברית (כלומר הביורא מאירופה).

אנשי ארץ-ישראל, יצחק בן-צבי ורחל גולדין, דחו כמובן את ההצעה. מיד אחרי הקונפרנציה העולמית השנייה החלה המפלגה בארץ להילחם נגד התפיסה, שהיא נמצאת במעגל אחד עם שאר המפלגות הארציות סביב לשכת הברית. היא לא הסכימה שלשכת הברית תנחה את העשייה בארץ; היא רצתה לקחת חלק בהנהגת הברית בארץ, אם לא להנחותה בעצמה. מועצת המפלגה ששיגרה את בן-צבי וגולדין לקונפרנציה, החליטה ב"ד בתמוז תרס"ט, כי מוסדות ההנהגה של הברית צריכים להימצא בארץ-ישראל ולהנחות משם את הפעולה העולמית למען ארץ-ישראל.⁵³ בן-גוריון אף ניסה ללחוץ על מפלגתו להגיע להחלטה, שלא ללכת לקונפרנציה העולמית, אם לא תתקיים בארץ.⁵⁴

בקונפרנציה העלתה גולדין את הטיעון, שעבודת ארץ-ישראל היא המאחדת את פועלי ציון בעולם. בעוד שהעבודה בגולה נעשית על ידי כל אחת מן המפלגות הבודדות בארצה, לעבודה בארץ-ישראל יש משמעות עבור

51. מכתב הוועד המרכזי בארץ-ישראל לארה"ב, א בחשון אתתם, אצ"מ 116/26/2. וראה תגובת לשכת הברית במכתבם לארץ, 9.11.1908, יב"צ, 1-4.8.45.

52. מכתב קפלנסקי לוועד המרכזי בארץ-ישראל, 13.11.1909, אצ"מ, 116/26/3.

53. בן-צבי, פועלי ציון, עמ' 218.

54. שבת, קנאת דוד, א, עמ' 171.

הפרולטריון היהודי בעולם כולו.⁵⁵ בן־צבי, שהיה שותף לדעתה, היה גם איש פשרות, כפי שכבר ראינו לעיל. נראה כי הוא נקלע לפשרה בהשפעת עמדתו החדשה של ברוכוב.⁵⁶ הוא היה מוכן להסכים עם קיומם של שני משרדי ברית, אך התרעם על הדירוג בין "בירא" ל"אמט", שגימד את תשיבות המשרד הארצי־ישראלי. הוא תבע שהמשרד בארץ יהיה המרכז, ואילו הלשכה באירופה תהיה שנייה בחשיבותה.⁵⁷ בתגובה הציע בלומנפלד את השם "ארבייטס סעקרעטאריאט", שהעלה את הסניף בארץ למעלת "מוזכירות עבודה".

מכיון שהפרוטוקולים של הקונפרנציה השנייה משובשים מאוד, קשה לפענח בדיוק את הנאמר, אולם על פי התגובות נראה, כי בן־צבי ניסה לתמך ולהעניק למפלגה בארץ את סמכויות משרד הברית במקום. הוא תבע כי לוועד המרכזי בארץ־ישראל תהיינה אותן זכויות כמו לוועדים המרכזיים בגולה – לנהל את ענייניו הפנימיים באופן עצמאי. כלומר, שהם ינהלו בעצמם את העבודה בארץ־ישראל ובתורכיה. על כך ענה לו בלומנפלד בנימה האפוסטרופית המסורתית, כי קודם על החברים בארץ־ישראל להוכיח את יכולתם לפעול לבד, ורק אחר כך יקבלו זכויות שוות. עמדתה של לשכת הברית היתה, שאומנם כל ארץ אוטונומית בענייניה הפנימיים, אלא שהעבודה באימפריה העות'מאנית איננה עניין פרטי, ועל כן תנוהל על ידי הברית העולמית.

אם נסכם את העמדה הארצי־ישראלית, על פי בן־צבי, מתברר כי מסיבות תקציביות בעיקר הם לא היו מעוניינים בשלב זה שכל מוסדות הברית יעברו לארץ. הם דרשו רק להקים מיד, ולתקצב בהתאם, את המשרד הארצי־ישראלי, שיטפל באופן עצמאי בעבודת ארץ־ישראל. באירופה יישאר המשרד שיטפל אך ורק בעניינים האירופיים.⁵⁸

המפלגה האמריקאית היתה קיצונית יותר. אוורונין, נציגה, לא רק הסכים שיש להקים מיד את המשרד הארצי־ישראלי, כטענת הישראלים, הוא טען כי ארץ־ישראל היא מרכז הכובד של העבודה המשותפת, ועל כן לשכת הברית כולה צריכה להימצא שם. אם אומנם מתכוונים לגשת לעבודה נמרצת בארץ־ישראל, לא ייתכן שהעבודה תנוהל על ידי אנשים היושבים באירופה. נחוץ שישבו בה אנשים שמכירים את הארץ, שיחיו וישפיעו במקום. לפיכך הייצוג בלשכה צריך להיות על פי הכישורים הענייניים, ולא על פי העיקרון של נציגות ארצית בתוכה.⁵⁹ הוא הביע בזה את החלטת הוועידה השלישית של המפלגה האמריקאית מספטמבר 1907, שיש להקים בארץ־ישראל משרד קבוע שינחה משם את פעולתם של פועלי ציון למען ארץ־ישראל, ויספק את כל האינפורמציה

55. דער יודישער ארבייטער, 7.1.1910, עמ' 2.

56. ראה המבוא של מינץ, אגרות ברוכוב, עמ' 68.

57. כך על פי דו"ח בן־צבי מן הקונפרנציה. ואילו על פי פרוטוקול הקונפרנציה באה"ע, הוא תבע למשרד בארץ מעמד עצמאי, בדרגת סמכות דומה לזו של לשכת הברית.

58. דו"ח בן־צבי.

59. דער יודישער ארבייטער, 7.1.1910, שם, ודו"ח בן־צבי.

הדרושה לעולים.⁶⁰

האוסטרים טענו (באמצעות נציגם שאול סוקאל), כי ארץ-ישראל עדיין איננה זירת עבודתם העיקרית של פועלי ציון. הפרולטריון היהודי חי ונלחם בגולה, והמנהיגות שלו צריכה להימצא במוקד החיים היהודיים. בארץ-ישראל היא תהיה מנותקת מהחיים הממשיים, ולא תוכל למלא את המשימות המוטלות עליה. בין העבודות המשותפות בגולה מנה את הפעולה בחזית האינטרנציונל, והעשייה למען איחוד תנועת הפועלים היהודית.⁶¹

את הגישה הזו תקף נמרצות ורובבל, איש המפלגה הרוסית, שעמד לפני עלייתו ארצה וכבר אימץ את הגישה הארצישראלית. את הפעולה בזירת האינטרנציונל ראה כעשייה הפגנתית בלבד, שאיננה מצדיקה התארגנות עולמית. ובאשר לאיחוד תנועת הפועלים, הוא טען כי אין זה מתפקידה של הברית העולמית, שכן לשאר המפלגות אין גופים עולמיים שיכולים לנהל עמה משא ומתן. את המגעים יש איפוא לנהל ברמה של מפלגות ארציות, קרי: המפלגה הרוסית היא שתנהל את המשא ומתן עם מפלגות הפועלים היהודיות האחרות בארצה. זרובבל שמט את הקרקע מתחת לשותפות האינטרסים של פועלי ציון בגולה.⁶²

את העמדה הרוסית הציג ברוכוב. הוא טען שהעבודה בארץ-ישראל צריכה להיות המטרה העיקרית של לשכת הברית, ולכן צריכים לשאוף לכך שהיא תימצא בארץ-ישראל עצמה. אולם בינתיים עיקר העבודה באירופה, ולכן צריכה להימצא גם שם לשכה. לפיכך יש להקים שני משרדים שווים ערך באירופה ובארץ-ישראל. דבריו, כאמור, הם פועל יוצא מן הלקחים שהפיק בתקופה הסמוכה לקונפרנציה, שאותם תיארת לעיל. לפיכך, טועה לדעתי מי שמציג את ברוכוב בין התוכעים להעביר את הלשכה לארץ.⁶³ ברוכוב הציג בדבריו את עמדתו הישנה, בצד הקורקטיבה שנדרשה לו בתוקף המציאות. הסבת הדגש על הפעולה בגולה פירושה היה גם קיומה של לשכת הברית באירופה; אם כי במתן מעמד שווה לשני המשרדים מיתן מעט את האוריינטציה על פעולה לאומית בגולה בלבד. הוא הדגיש בזה, כי הנחתו הבסיסית לא נשתנתה, וכי ההשקפה החדשה איננה אלא הסתגלות למציאות החדשה. אולם אין הדבר צריך להטעותנו. ברוכוב לא תבע כאן בלעדיות לארץ-ישראל.

60. דער אידישער קעמפער, 13.9.1907, עמ' 3.

61. שם.

62. שם. יצוין כי מאמרי המערכת שפורסמו בדער יודישער ארכייטער בזיקה לקונפרנציה העולמית השנייה, ששמו את הדגש על העבודה המשותפת של הברית בארץ-ישראל, לא שיקפו את עמדת המפלגה האוסטרית. הם נכתבו על ידי זרובבל, ששימש כעורך העיתון מספטמבר 1909 ועד עלייתו ארצה בתחילת 1910, ראה שם מאמרי המערכת מ'17 31 כדצמבר 1909. את עמדתו הפרטית פרסם זרובבל בעיתון במאמר "דער פראלעטארישער ציוניזם און די צווייטע וועלט-קאנפערענץ", שם, 25.2.1910, עמ' 1-2; 11.3.1910, עמ' 2-1. אומנם זרובבל מצדיק כאן הקמת שני משרדים, אך צריך לזכור שהוא מתייחס כאן להחלשת הקונפרנציה. מכל מקום, את הדגש הוא שם על המשרד הארצישראלי.

63. אונגר, עמ' 407.

בסיכומו של דיון הוחלט בתקנון, כי המוסד הפועל של הברית העולמית הוא לשכת הברית היושבת באירופה, והמצטרפת משלושה חברים, הנבחרים על ידי הקונפרנציה העולמית, יחד עם נציג אחד מכל ועד מרכזי. לפחות שני חברים צריכים לשבת במקום אחד, והם מהווים את מזכירות הברית. לשכת הברית מקיימת בארץ-ישראל מזכירות עבודה, המצטרפת מהמזכירים שנבחרו על ידי הקונפרנציה העולמית, יחד עם הוועד המרכזי של המפלגה הארצישראלית.⁶⁴ לשון התקנון איננה ברורה דיה, אולם מתברר מן הדיון בקונפרנציה, כי אחד משלושת הנבחרים ללשכת הברית באירופה ישמש כמזכיר הארצישראלי, שצריך לשבת בארץ-ישראל.⁶⁵

מן הראוי לציין שינויי נוסח מאלפים בין נוסח תקנון 1909 שפורסם בדער יודישער ארכייטער לבין זה שפורסם בהאחדות. בדער יודישער ארכייטער מופיעים הלשכה באירופה והמשרד בארץ בשני סעיפים נפרדים, כשהסעיף הנוגע למשרד בארץ מדגיש במפורש את היותו סניף בלתי עצמאי של הלשכה האירופאית, שהלשכה מקימה אותו ושולחת אחד מחבריה לנהלו. ואילו האחדות גורס בסעיף אחד, כי לשכת הברית מורכבת משני חלקים: אירופאי וישראלי, וכי המשרד הארצישראלי בוחר לו במזכיר ראשי.⁶⁶ דומה כי דרך הצגה שונה זו כוונתה את תמצית מאבק הכוחות בין הארץ לגולה.

על פי הדיונים בפרוטוקול מותר לנו להניח, כי גירסת העיתון האוסטרי היא הנאמנה. אגב, היתה זו הצעתו של בן-צבי, שהמזכירות הארצישראלית תכלול גם את הוועד המרכזי המקומי, ובהשפעתו של בן-צבי גם נוסף סעיף המבהיר, כי משרד הברית בארץ מנהל את העבודה בארץ-ישראל ובתורכיה בהסכמתו של הוועד המרכזי ויחד עמו.⁶⁷ היה זה הישג חשוב לבן-צבי, שכן קפלנסקי הציע להפריד בין המשימות של לשכת הברית בארץ ושל הוועד המרכזי, ואף רצה שהמשרד הארצישראלי יצטרף ממספר שווה של נציגי הארצות, מחשש שהוועד המרכזי ישלט על ניהול הלשכה. נוכח משקלו הנכבד של קפלנסקי בהנהגת הברית ועוצמתה של המפלגה האוסטרית, שהכתובה למעשה את עמדת לשכת הברית, נראה כי היה רק מוצא אחד – אימוץ של בן-צבי כי מפלגתו תפרוש מן הברית ותפעל במקביל לה. ואכן, הדבר פעל את פעולתו.⁶⁸

אולם המהלך להקמת מזכירות העבודה בארץ-ישראל נקטע באבו, עוד במרוצת הקונפרנציה השנייה. באי הוועד נתבקשו לבחור את הנציג שייסע לארץ-ישראל. רוסיה, ארץ-ישראל ואנגליה הציעו את ברוכוב, מול התנגדותם הנחרצת של אוסטריה ואמריקה. רוב הקולות לא עמד לו לברוכוב, כיון שהוחלט שהנציג ייבחר פה אחד.⁶⁹ קפלנסקי עשה הכל למנוע את שיגורו של ברוכוב

64. דער יודישער ארכייטער, 28.7.1911, עמ' 4.

65. ראה בנדון גם מכתב קפלנסקי לוועד המרכזי של פוע"צ בארה"ב, 3.8.1910, אפצא"ה, תיק 27.

66. האחדות, מא-מב, עמ' 18.

67. הפרוטוקול באה"ע.

68. דו"ח בן-צבי.

69. דער יודישער ארכייטער, 21.1.1910, עמ' 3.

לארץ:⁷⁰ ברוכוב בארץ היה נשמט משליטתו ומכתיב ללשכה בארץ אידיאולוגיה מנוגדת לשלו. התנהגותו של ברוכוב בפרשת הקונגרס הציוני הוכיחה, כי הוא איננו נרתע לערער על סמכותה של הברית העולמית. הוא עלול היה לנהל בארץ טקטיקה עצמאית וליצור פילוג. ואילו בווינה ניתן היה לקפלנסקי לשלוט על ברוכוב ולתמרן אותו למצב בו לא יהווה איום על מנהיגותו במערך העולמי. קפלנסקי הצליח לנטרל את המהלכים על ידי כך, שהפך את ההכרעה בין לשכה אחת או שתיים לשאלה תקציבית בלבד. כך ניתנה לו האפשרות להעביר החלטה, שכינתיים תקום לשכה בווינה (שהצטרפה מברוכוב, כהנברגר [מזכירים] וקפלנסקי, שנבחרו על ידי הקונפרנציה, ומנציגי הארצות – בלומנפלד מרוסיה וקארל האן מאוסטריה). מזכירות העבודה תוקם במועד מאוחר יותר בזיקה לפעילות קפא"י בארץ, כלומר – כאשר יצטברו הכספים הדרושים לתפעולה התקין. רק במועד זה יוכרע מי הנציג שייסע לארץ.

אלא שלא היה זה סוף פסוק. הוויכוח על מרכזיותה של ארץ-ישראל נמשך, והוביל לשינוי סעיף התקנון הנוגע למשרד הברית בקונפרנציה העולמית השלישית. שורה של אירועים שקדמו לקונפרנציה, וכן הוויכוחים במהלכה, הביאו לכך. להלן ננסה לעקוב אחריהם.

מזכירות העבודה לא הוקמה בארץ-ישראל במועד שנקבע לה (קיץ 1910). הקונפרנציה העולמית השנייה אסרה על מימונה מכספי קפא"י. כאמצעים לאחזקתה נקבעו 40% מן השקלים, וכן מסי הברית. אולם ההסתדרות הציונית ביטלה במרוצת 1910 את ההסדר, לפיו נשארים בידי המפלגות והפדרציות 40% מן השקלים, ותבעה למסור לה את כל מאה האחוזים. לפיכך נשאר רק מס הברית כמקור מימון. אלא שחברי מפלגות פועלי ציון הארציות לא מיהרו לשלמו. שאלת הקמת המזכירות בארץ נדחתה איפוא למועד הקונפרנציה העולמית השלישית, כלומר לקיץ 1911.⁷¹

קל היה ללשכת הברית להאשים את חברי המפלגות הארציות בחוסר עניין בעבודה המשותפת, שהתבטא באי תשלום מס הברית. אולם צריך להזכיר, כי הלשכה עצמה לא תפקדה כראוי בנידון. לפי התקנון היה על הלשכה באירופה להשגיח שהמפלגות הארציות תבצענה את החלטות הקונפרנציות העולמיות, אך הלשכה לא פעלה כמוקד מארגן השולט מרחוק על חוליותיו, מוקד שיכול לדרכן, לסחוף ולהלהיב את המפלגות למטרה נעלה. לא היה לה כוח האדם הדרוש ולא הכספים הדרושים לאחזקתה שלה. ברוכוב היה עסוק במרדף אינסופי אחר פרנסה. המפלגה לא יכלה להבטיח את קיומו, כך שיוכל להקדיש את כל זמנו לענייניה. תמורת פעילותו כמזכיר בלשכת הברית הוא לא קיבל שכר, ונאלץ להתפרנס מחיבור מאמרים רבים לעיתונים שונים, דבר שגזל ממנו זמן רב.⁷² המזכיר השני, כהנברגר, עזב את וינה לאחר מספר חודשים. קפלנסקי

70. על יחסו לברוכוב ראה המבוא של מינץ, אגרות ברוכוב, עמ' 42, 43, 62.

71. דין וחשבון של לשכת הברית לשנת 1910, ברוכוב, כתבים, ב, עמ' 235-236.

72. ברוכוב טרח לציין בדיון וחשבון על פעולת הברית העולמית, את העבודה שהיא מנצלת עובדת פעילים בלא שכר, שם, עמ' 240. מכתבים רבים של ברוכוב עוסקים בשאלות

הודיע מראש, עם בחירתו ללשכה, כי הוא לא יוכל להקדיש לה זמן בשל תוכניותיו ללמוד הנדסה. בלומנפלד חלה, ואילו האן לא ידע יידיש, ולא יכול להתכתב עם המפלגות הארציות.⁷³

גם קפא"י לא החלה לפעול בארץ. הסכום שנקבע כסכום הפתוח את פעולתה לא גויס במלואו עד קיץ 1910. לפי תקנות הקרן, היא יכולה להתחיל עם 1,000 כתרם אוסטרים, אולם לשכת הברית, בתיאום עם הוועדים הארציים, החליטה שצל הקרן לצבור סכום גבוה פי 6 (6,000 פרנקים) בטרם תוכל לפתוח בפעולה בארץ-ישראל.⁷⁴

באוגוסט 1910, משלא נראה בעין כי מאן שהוא מחברי הלשכה האירופית מתכוון לנוע לעבר ארץ-ישראל, פקעה סבלנותה של המפלגה בארץ. היא הודיעה כי היא לוקחת על עצמה את ניהולה הזמני של מזכירות העבודה עד למועד הקונפרנציה השלישית, והיתה מוכנה לוותר בנידון רק אם תובטח הקמת המזכירות מיד לאחר הקונפרנציה.⁷⁵ לא נראה לי כי טבת צודק בסברתו, שהמפלגה לא התכוונה להפר את החלטת הקונפרנציה השנייה, אלא רק לדרבן את לשכת הברית בווינה. אין זה עולה בקנה אחד עם הפגעתם הנמרצת של רחל ינאית ויצחק בן-צבי בברוכוב, לבוא לארץ ולערוך את האחדות, וזאת, אפילו לאחר שהקונפרנציה העולמית השנייה החליטה שלא ברוכוב הוא שייסע לארץ.⁷⁶ גם על סמך התנהגות הישראלים בקונפרנציה נראה, כי קיננו בהם תוכניות ליוזמה עצמאית משלהם. התחושה מתחזקת נוכח החשיבות שהם ייחסו להאחדות. הם ראו בו ביטאון של הברית העולמית, ולא מקומון ארצי-ישראלי, ועל כן ציפו למימונו מכספי הקפא"י (שוב בניגוד להחלטות הקונפרנציה השנייה). המאבק על האחדות היה איפוא נקודת ציון נוספת במחלוקת על הפלשת'ניזנטריזם. בארץ ציפו כנראה, שאם ברוכוב יהיה העורך, הוא גם יתפקד כנציג הברית העולמית, וימומן מכספי הברית.⁷⁷

החלטות מועצת סוכות של המפלגה הארצי-ישראלית, שנערכה באוקטובר 1910 (טו-יז בתשרי תרע"א), הוכיחו כי הארצי-ישראלים נחושים במלחמתם. המועצה החליטה כי יש להקים מיד את מזכירות העבודה בארץ, וכי היא תנהל את עבודת

הפרנסה, וקצר המקום להזכירם. ראה כדוגמה מייצגת מכתבו לבן-צבי ורחל ינאית, 1.4.1910, אגרות ברוכוב, 1910.5, עמ' 340 ואילך.

73. מכתב קפלנסקי לוועד המרכזי בארה"ב, 3.8.1910, אפצא"ה, תיק 27. קפלנסקי טען, שבמקום שהמזכירים ידאגו לזמן את ישיבות הלשכה, נאלצו בלומנפלד והוא לדחוף אותם לכך. הוא מציין במיוחד את בלומנפלד, שזמן לזמן נטל לידיו את היוזמה בעבודת הלשכה.

74. ברוכוב, כתבים, ב, הערה 245.

75. מכתבי בן-צבי לארה"ב, 16.1.1911, 17.3.1911, יב"צ, 1-4.4.18.

76. טבת, קנאת דוד, א, עמ' 182. וראה מכתב ברוכוב לליובה, (17)30 בדצמבר 1909, אגרות ברוכוב, 1909.34, עמ' 322, וכן מכתב ברוכוב לרחל ולבן-צבי, 11.4.1910, שם, מכתב 1910.5, עמ' 342. התוכניות להביא את ברוכוב לצורך זה נרקמו כבר ב-1908, ראה המבוא של מיניץ, אגרות ברוכוב, עמ' 60.

77. ראה בהרחבה על כך במבוא לאגרות ברוכוב, עמ' 60 ואילך.

78. האחדות, א (ב כחשון תרע"א), עמ' 12-14.

הקפא"י. על קפא"י נאמר, בין היתר, שהיא תקציב תמיכה להאחדות.⁷⁹ כל זה היה בניגוד לתקנות קפא"י שנתקבלו בקונפרנציה העולמית השנייה, לפיהן מנוהלת הקרן על ידי הלשכה האירופית ועל ידי הקונפרנציה העולמית, אשר מחליטה על תוכנית עבודתה ועל תקציבה.⁷⁹ חיוזק יתר קיבלו החלטות אלה בוועידה השביעית של המפלגה בארץ, שנערכה ב־16–18 באפריל 1911. הוועידה חזרה ואישרה, כי ארץ־ישראל עומדת בראש העבודות המשותפות של פועלי ציון העולמיים. אומנם לשכת הברית תישאר גם להבא באירופה, אולם כל העבודה השייכת לארץ־ישראל עוברת לארץ גופא ונמסרת לידי מזכירות העבודה. הקונפרנציה העולמית איננה רשאית לקבוע את תוכנית העבודה בארץ. בהקשר זה חזרה הוועידה ואישרה את החלטת מועצת סוכות, כי הנהלת הקפא"י צריכה לעבור לארץ.⁸⁰ למעשה הכריזה המפלגה הארצישראלית על הפרדת סמכויות מוחלטת בין שני המשרדים, ועל עצמאותו של המשרד הארצישראלי, בניגוד לתקנון הברית מ־1909, שראה בו סניף כפוף ללשכה האירופית. אומנם המפלגה לא יכלה לגשת לכיצוע כוונותיה מחוסר אמצעים כספיים ואנושיים, אולם היה זה שלב נוסף בדרך לשינוי התקנון.

המפלגה הארצישראלית היתה בודדה במערכה ברוב שלביה. אפילו המפלגה האמריקאית – שצידדה בהעברת הנהלת הברית לארץ והקמת ועד זמני לצורך העבודה המשותפת בגולה – סירכה נחרצות לממן את האחדות מכספי הקפא"י.⁸¹ המאבק עם המפלגה האוסטרית, הלוחמת העיקרית בתפיסה הפלשתינוצנטרית, היה קשה יותר, שהרי הדמות המרכזית במפלגה, קפלנסקי, היה גם האיש החזק בכרית. מתוך הטיעונים האידיאולוגיים בדברי האוסטרים מבצבצת תמיד נימה של אפוטרופסות, רגש עליונות של המפלגה המובילה בכרית כלפי מי שטוענת לכתר. בוועידה החמישית של המפלגה האוסטרית, ב־24–26 באוקטובר 1910, גונתה תביעת המפלגה הארצישראלית לפתוח את מזכירות העבודה ולהעביר לידיה את הנהלת הקפא"י. בצד הנימוק שאין לכונן את המזכירות בטרם יובטח לה תקציב נאות, הועלתה הטענה, שלא ייתכן כי פעולה כזו תנוהל על ידי 200–300 חברים בארץ־ישראל, ואילו המפלגות הארציות תשמשנה רק כתחנות לאיסוף כספים.⁸²

נוכח כדידותה, אין תימה שהמפלגה הארצישראלית לא בחלה באלומות מילולית מצטברת, שנהדפה נחרצות על ידי ברוכוב וחזנוביץ'.⁸³ חזנוביץ' היה גם זה שהגיב על מאמרו הבוטה של בן־גוריון כנגד פעולותיה של לשכת הברית, באמצעות חזנוביץ', נגד יק"א בארגנטינה. ב"מכתב גלוי אל

79. ראה תקנות קפא"י, ברוכוב, כתבים, ב, עמ' 439 ואילך.

80. האחדות, כו (כא באייר תרע"א), עמ' 1.

81. ראה הדיון על עבודת ארץ־ישראל במסגרת הוועידה החמישית של המפלגה (אוקטובר 1910), דער אידישער קעמפפער, 4.11.1910, עמ' 2, וכן החלטות, שם, 30.12.1910.

82. דער יודישער ארבייטער, 16.12.1910.

83. ראה מכתבם מ־1.11.1911, מינץ, אגרות ברוכוב, 1911.12, עמ' 390 ואילך.

משרד הברית העולמית⁸⁴ בן־גוריון כא חשבון עם לשכת הברית על שיקולי הקדימויות שלה. חזונוביץ' השיב לו תשובה אישית, משום שהלשכה החליטה כנראה שלא להגיב, אולם בדבריו הביא את תמצית הגישה ששררה בקרב מפלגות הברית, לא כל שכן בלשכה הראשית: הברית העולמית היא מפלגתו של הפרולטריון היהודי המהפכני בעולם, היא איננה מפלגה ארצישראלית ולא אמצעי לאיסוף כספים למען ארץ־ישראל.⁸⁵

בקונפרנציה העולמית השלישית (וינה, 30 ביולי–4 באוגוסט 1911) התבצרו המפלגות בעמדות שכבר הכרנו קודם.⁸⁶ הצירים מארץ־ישראל, יצחק בן־צבי ודוד בן־גוריון, תיארו את העבודה בארץ ואת תוכניותיהם לכבוש את הדמוקרטיה היהודית והלא־יהודית בתורכיה למען כיצור האינטרסים של היישוב היהודי בארץ. סערה עוררו דבריו של בן־גוריון, כי רק העבודה בארץ־ישראל היא התעודה הציונית האמיתית, היא הדרך היחידה להגשים את מטרות פועלי ציון, ולא הפעולה בגולה, שאיננה אלא דיבורים בעלמא. הדברים עוררו דין ודברים כשאלת היחס בין עבודת ההווה ועבודת ארץ־ישראל.⁸⁷

התומכים בעבודה בגולה (אוסטריה, רוסיה ורומניה) טענו, כי מרכז הכובד של תנועת הפועלים היהודית נמצא שם, ועל כן מאחדות את פועלי ציון לא רק עבודת ארץ־ישראל אלא גם העבודה הלאומית־חברתית בגולה. מכיון שארץ־ישראל קשורה לעתידם של הפועלים היהודים שבגולה, שומה על הברית לנהל בקרבם עבודה למען ארץ־ישראל, שהיא – הפצת רעיונות פועלי ציון ואיסוף כספים למען הארץ. בוויכוח על מהותם ומקומם של מוסדות הנהגת הברית ייצג עמדה זו שלמה קפלנסקי. על רקע הנימוקים שלעיל, הוא דרש שהלשכה הראשית של הברית תישאר בתו"ל, ואילו בארץ־ישראל תוקם רק מזכירות עבודה, שתנצח על העשייה בארץ ותהיה אחראית בפני המשרד הראשי של הברית.

כנגדו ייצג ברוך צוקרמן מארצות־הברית את הגישה הפלשתינוצנטרית: הדבק היחיד המלכד את פועלי ציון בברית העולמית היא העבודה בארץ־ישראל. לפיכך יש לקבוע את המרכז העולמי בארץ־ישראל. יש בזה הכרת סמלי ומעשי, אמר. המרכז בארץ יסמל את העובדה, שהאיחוד העולמי קם על יסוד ארץ־ישראל. ומן הבחינה המעשית חשוב שהמרכז ימצא במקום בו מתרחשת העבודה.

הצירים מארץ־ישראל הסכימו שיישאר משרד באירופה שייצג את הברית

84. האחדות, יא־יב (יג בסבת תרע"א), עמ' 14–17; דער יודישער ארכייטער, 10.2.1911.

85. דער אידישער קעמפפער, 3.3.1911.

86. דיווחים מן הקונפרנציה ראה: "הוועידה העולמית השלישית בווינה", האחדות, מג (ח בלול תרע"א), עמ' 1–22. "די דריטע וועלטקאנפערענץ", דער יודישער ארכייטער, 11.8.1911, עמ' 1, וכן "א קורצע בעריכט פון דער וועלטקאנפערענץ", שם, 18.8.1911, עמ' 1. דיווחים אלה אינם פרוטיקול מילולי, אלא תמצות כללי של דברי הנואמים. הסיפור שלהלן הוא סיכום של שלושת המקורות.

87. האחדות, שם, עמ' 7.

כלפי חוץ – כלפי האינטרנציונל הסוציאליסטי ושאר המפלגות היהודיות והלאומיות האחרות – שכן מאירופה יהיה הקשר קל יותר. אך משרד זה אינו יכול לפקח על העבודה בארץ־ישראל. רק האנשים היושבים במקום יכולים לנהל אותה. המשרד הארצישראלי צריך להיות עצמאי ואחראי רק בפני הקונפרנציה העולמית, הבוחרת בו, ולא בפני המשרד האירופי.

כדי לרצות את כל הצדדים הוחלט לבנות מחדש את מוסדות ההנהגה, ובהתאם לכך שונו הסעיפים הרלוואנטיים בתקנון 1909. הגוף המוציא לפועל של הברית הוא משרד הברית (פארבאנדס ביורא),⁸⁸ המצטרף מעשרה חברים, 9 שנבחרים על ידי הקונפרנציה העולמית ונציג אחד של המפלגה הארצישראלית, שנבחר על ידי הוועד המרכזי שלה. גוף זה מתחלק לשני משרדים: הלשכה האירופית – 5 חברים, ומוכירות העבודה בארץ־ישראל – 4 חברי ועד הברית היושבים בארץ־ישראל ובתורכיה,⁸⁹ ונציג אחד של הוועד המרכזי הארצישראלי. כל משרד פועל באופן עצמאי בתחומו ובגדר תקציבו. הלשכה באירופה משמשת כמקודם נציגת הברית כלפי חוץ, מפקחת על הגשמת החלטות הקונפרנציות על ידי המפלגות הארציות, מנהלת את העיתונות בחו"ל, משגיחה על המוסדות הכספיים של הברית ומנהלת את עבודת הארגון והתעמולה בארצות שבהן אין עדיין מפלגות פועלי ציון. מוכירות העבודה מנהלת את הפעולה הכלכלית, התרבותית והמדינית של הברית בארץ־ישראל ובתורכיה, ובאה בקשרים ישירים עם המפלגות הארציות לצורך עבודה זו. את תוכנית העבודה והתקציב השנתי של שני המשרדים מעבד יחדיו ועד הברית כולו. פיקוחו של ועד הברית הכולל על שני המשרדים בא למנוע, מחד גיסא, נתק מוחלט בין העבודה בגולה לבין עבודת ארץ־ישראל, והפרת האחדות העולמית של פועלי ציון, ומאידך גיסא, לקבוע את אי תלותו של המשרד הארצישראלי בלשכה האירופית.⁹⁰

החברים שנבחרו ללשכה האירופית היו: ברוכוב, קפלנסקי, קארל האן, מאקס רונפלד, כתריאל (ליאון זוננביץ'); לארץ־ישראל – יצחק בן־צבי, דוד בן־גוריון, דוד בלוך־בלומנפלד, קלמן מרמור.

פשרה כלשהי בעניין קפא"י – ההחלטה להקים לשכת מודיעין של הברית בארץ־ישראל במסגרת עבודתה של מוכירות העבודה ועל חשבון קפא"י – וכן

88. אף כי מונח זה נקבע למוסד המנהל הכולל של הברית, ואילו שני חלקיו כונו בשם מוכירויות – האיראפעאישע סעקרעטאריאט והארבייטס סעקרעטאריאט – השתמשו תמיד חברי הברית בכינוי פערבאנדס־ביורא ללשכה האירופית, ובכינוי מוכירות העבודה למשרד בארץ־ישראל, והנציחו כוונת את מעמדה הבכיר של אירופה. בעקבותיהם אבהין להלן בעבודתי בין לשכת הברית (אירופה) לבין מוכירות העבודה (א"י).

89. לשון זו – היושבים בארץ־ישראל ובתורכיה – איננה מופיעה בנוסח התקנון שמסר העיתון האוסטרי. נראה כי זו תוספת של בן־גוריון, המדווח, שכאה לאפשר לו ולבן־צבי לפעול במוכירות העבודה בעודם סטודנטים בתורכיה. על שהייתם בתורכיה ראה טבת, קנאת דוד, א, עמ' 203 ואילך.

90. ראה נוסח הסעיפים החדשים של התקנון בהאחזות, מג (ת באלול תרע"א), עמ' 11–13 וכן בלעד יחישער ארכיטער, 18.8.1911, עמ' 3–4.

שינוי סעיפי התקנון ה"ל, גרמו לכך גוריון לכנות את האירוע בשם "ועידת ההתאחדות". למרות חילוקי הדעות, אמר, "נתגלתה אחדות גמורה בכל השאלות העיקריות והפרינציפיוניות [...] ההבנה הציונית הפדולטרית נתעמקה והתרחבה ונתקרבו הלככות קירבה גמורה."⁹¹

שמחתו של בן-גוריון היתה מוקדמת. מזכירות העבודה החלה לפעול בארץ רק לאחר שנה, עם פתיחתה של לשכת המודיעין בראשות דוד בלוך-בלומנפלד, בספטמבר 1912. לחנוכת הלשכה קדמה שורה של עימותים עם המפלגה בארץ. הדיון בהם חורג ממסגרת הדיון בתקנון הברית, בו עוסק מאמר זה. אך נזכרים בקצרה, משום שיש להם קשר ישיר לשאלת הפלשתינוצנטריזם.

עיקרו של הוויכוח – מי מנהל את עבודת קפא"י, מי קובע את תוכנית עבודתה, תקציבה ודרך הקצאת משאביה. נגרר לכך מטבע הדברים הוויכוח בשאלה, מיהי הסמכות הקובעת בברית העולמית. המפלגה הארצישראלית טענה, כמובן, שמזכירות העבודה תנהל את עניני הקפא"י. היא טענה שזהו איננו מוסד מפלגתי אלא שייך לכלל הפועלים, על כן ינוהל על ידי כלל הפועלים בארץ-ישראל, בלי קשר לפועלי ציון דווקא. ברוח זו נתקבלו ההחלטות בוועידה השביעית שלה. הקונפרנציה העולמית השלישית החליטה, כי הברית בכינוסיה היא שקובעת בעניני הקפא"י, ואף גינתה את החלטות הוועידה השביעית. כדי להמחיש את נחרצותה, ניסתה המפלגה בארץ לעשות שימוש בתקדים שקבעה המפלגה הרוסית בקונפרנציה העולמית השנייה, לפיו החלטות הקונפרנציה העולמית אינן מחייבות מפלגה שוועידתה קיבלה החלטות שונות קודם לכן. בהתאם לכך דבקה המפלגה בהחלטת הוועידה השביעית, שקבעה כי הברית העולמית איננה יכולה לקבוע את תוכנית העבודה של קפא"י ואת השימוש בתקציבה, וזאת בניגוד להחלטות הקונפרנציה העולמית השלישית.

מכיון שבן-גוריון ובן-צבי תכננו לנסוע לקושטא עוד לפני סוף שנת 1911, ובואם של מרמור ובלומנפלד לא נראה בעין, הם החליטו לקבוע עובדה בשטח, ולממש את החלטות הוועידה השביעית שלהם. בהתאם לתקנון הברית החדש, שלושה מחברי המזכירות היושבים במקום אחד מהווים קוורום שיוכל להפעיל את המשרד. לפיכך צירפו אליהם את זרובבל מהוועד המרכזי הארצישראלי, והכריזו בזה על התייסדותה של מזכירות העבודה בארץ-ישראל. עתה ציפו לקבל את כספי קפא"י לצורך הקמת לשכת המודיעין, ובעצם להפעיל את הקרן כראות עיניהם. כך חשבו גם לממן את האחזות בהתאם להחלטת ועידתם, ובניגוד צורם החלטות הקונפרנציה העולמית השלישית. לשכת הברית הגיבה בצורה נזעמת ביותר, אך העניין ירד ממילא מן הפרק, בשל נסיעתו של בן-גוריון לקושטא ב־28 באוקטובר 1911.⁹²

91. האחזות, שם, עמ' 1. על יחסה של המפלגה האוסטרית לקונפרנציה ראה אונגר, עמ' 417.

92. מכתב ברוכוב וכתריאל בשם לשכת הברית למשרד העבודה בארץ, 1.11.1911, אגרות ברוכוב, 1911.12, עמ' 390 ואילך. על הפרשה מנקודת ראותה של המפלגה בארץ ראה טבת, קנאת דוד, א, עמ' 201 ואילך.

מבחינת לשכת הברית נסתכמה הפרשה בהודעה הנחרצת, שמזכירות העבודה טרם הוקמה והמוסד הקובע היחיד הינו הלשכה בווינה. ועוד. המפלגה האמריקנית, שנודעה בזיקתה למפלגה הארצישראלית, נתבקשה כדי־משמעית לא להתכתב עמה במישרין, שכן זה נוגד את תיקון הברית. רק מזכירות העבודה בארץ יכולה להתכתב עם המפלגה האמריקאית שלא באמצעות הלשכה באירופה, אך זו כאמור לא היתה קיימת.⁹³

93. מכתב אל הוועד המרכזי בארה"ב, 1.1.1912, אגרות ברוכוב, 1912.1, עמ' 400-401.